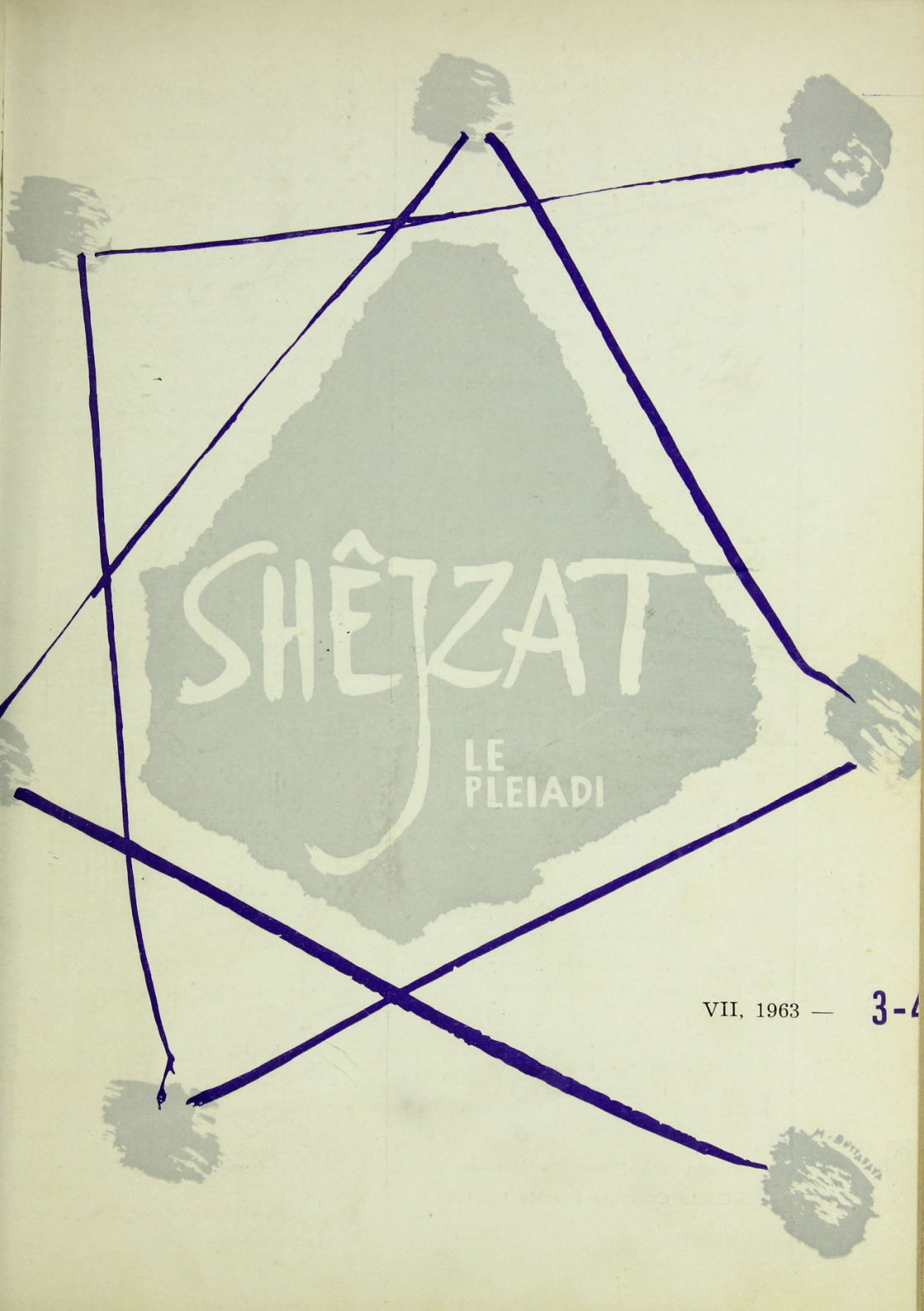

VII, 1963 — 3-4

SHËJZAT

[LE PLEIADI]

E përkohëshme kulturore, shoqnore e artistike

Rivista culturale, sociale ed artistica

Vjeti VII - n. 3-4 **Mars-Prill 1963**

Anno VII - n. 3-4 Marzo-Aprile 1963

Drejtuer Përgjegjës
Direttore Responsabile

MATILDE MANCINELLI

Kryeredaktor - Redattore capo

MARTIN CAMAJ

Selija e Redaksís dhe e Administratës:
Sede della Redazione e Amministrazione:

Drejtesa për letra e lajmime:
Indirizzo per la corrispondenza:

PIAZZA DELLA BALDUINA, 59

Dorshkrimet, dhe në qoftë se s'botohen, nuk kthehen.

I manoscritti, anche se non pubblicati, non si restituiscono.

Pronar - Proprietario

ERNEST KOLIQI

Derdhja e pajtimeve - Versamenti:

Conto Corrente Postale 1/23626

PËRMBAJTJA

Sommario

HILUSHI:
Fjala qet fjalën (Una parola tira l'altra).

MARTIN CAMAJ:
Nji konferencë e prof. Schmaus mbi Epikën popullore shqiptare në Universitetin e Romës (Conferenza del prof. Schmaus a Roma sull'Epica popolare albanese)

r. p.:
Aspetti meno noti della vita e della attività letteraria di Papas Gaetano Petrotta.

ERCOLE ADOLFO MASCI:
Në vdekjen e Papa Tanit Petrotta (In morte di Papas Petrotta)

ALESSANDRO SERRA:
S. Adriano, la roccaforte del basilianismo di Calabria.

ERNEST KOLIQI:
Për Gjergj Pllumbin (Al rapsodo Gjergj Pllumbi).

P. N.:
Lahuta vjerrë (Il liuto appeso al muro).

KARL GURAKUQI:
Hulumtime gjuhësore (Asterischi linguistici).

FEHIME PIPA:
Nji shekull Shkollë Shqipe (Un secolo di Scuola Albanese).

MARIA MUSTILLO:
Usi e costumi Albanesi.

SH. M.:
Nji letër për Merushen (Lettera a Merusha).

ERNEST KOLIQI:
Njiqindvjetori i lindjes së Gabriele D'Annunzio-s (Il centenario della nascita di Gabriele D'annunzio).

Kronikë kulturore (Cronaca culturale)

Libra të lexuem (Libri letti).

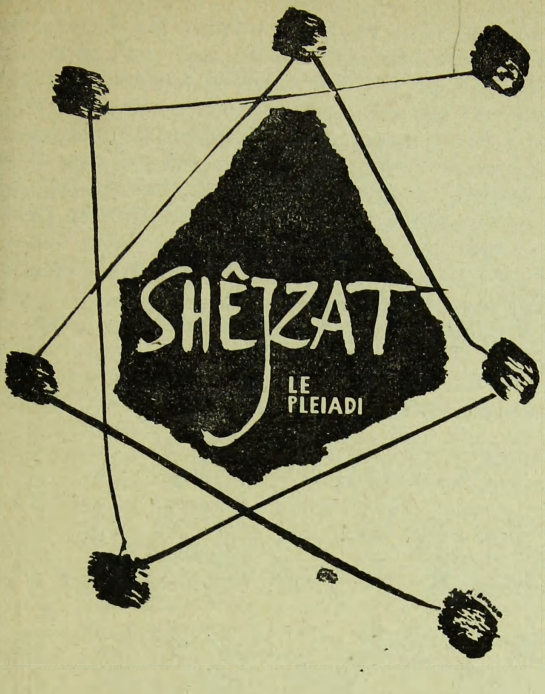

Vjeti VII - n. 3-4

Anno VII - n. 3-4

Mars-Prill 1963

Marzo-Aprile 1963

Fjala qet fjalën

nga Hilushi

Malli i atdheut e librat

Dý shkase shpirtnore në Shqiptarin

Natyra (tabjati) *i ndërlikuem i Shqiptarit tërhiqet sa andej këndej nga dý fuqi në kundrështim, njâna qi ikë nga qandra* (centrifugale) *dhe tjetra qi ngrehë kah qandra* (centripetale) *e janë nxitja me njoftë vende të hueja dhe malli i atdheut. Eqrem Çabej, linguisti i shquem, qi âsht edhe hulumtues i hollë i shpirtit shqiptar, këtë kontrast e ka caktue mpreftas tue pohue se* « deshira për shtegtim dhe malli i tokës bashkohen te karakteri shqiptar në mënyrë të çuditëshme ».

Po, atëherë, ndiesija e atdheut nuk qênka ajo qi zotnueka kryesisht në shpirtin t'onë, por po i a pengueka turrin deshira e ndezun me kërkue dhéna të hueja? Si pajtohen dý ndiesít? Kjo dishmon se na Shqiptarët s'e ndiejmë dashunín për tokë t'onë si mbarë bota!

E ndiejmë, edhe fort, por hove hove. Kur ishim në Shqipní na bréntе përmbrênda nji gjakim (désir ardent) *arratije, shtegtimesh në vise të hueja, jete mâ të krypun e të lëvizun, ngjarjesh qi ndrrojnë fund e maje jetën. Historija e Shqiptarvet, letërsija gojore e jonë këtê e dishmon qartazi. Por dishmon, edhe të kundërtën, d.m.th. nevojën qi zgjohet papritmas m'u kredhë rishtas n'atmosferën e atdheut, qoftë edhe n'ato kushte të vishtira rrënese qi në vend të huej i a duelme me zéll e zotsi të kapërcejmë.*

Cili prej nesh, njatëherë kur mâ pak e pret, nuk tronditet nga të vetuemit e nji malli qi s'dihet prej cilit skâj të shpirtit shpërthen me hov edhe sintetizohet në deshir: « Kish t'ishem në kët ças në shtëpí t'eme n'atdhé! ». E shpirti dridhet e përdridhet n'at deshir i cili shëndrrohet në pësim shporues. Sepse ai deshir, — sidomos kur e din njeriu se nuk mundet m'e plotësue — brén mizorisht palcin mâ të ndieshëm të shpirtit. Ky mall i atdheut trazon hove hove edhe kê prej nesh ka mujtë me i krijue vetes nji gjendje mirniplote dhe fatbardhë nè vis të huej. Merrnje me mend, mandej mallin e atij qi në Shqipní la prind e vëllazën e motra apo grue e fëmí!

A ka ndoj bar (mehlem) *për t'i mjekue varrët qi hapë në zêmrat t'ona mërgimi i përdhunëshëm? Ato varrë nuk mund të shërohen krejt, por ka mjete qi i zbusin e i lenojnë, s'paku mbas mendimit të nji mikut t'em të dashtun.*

Rrëfimet e nji miku

Këtmik t'emin s'e kishem pá prej shum vjetsh. I shkruem njâní tjetrit dendun për do kohë, mandej letërshkëmbimi i ynë erdh tue u kufizue n'urime festash. Pata marrë edhe lajmin e martesës së tij me nji vajzë të huej. Më ftonte paprâ me shkue në qytet ku kishte gjetë punë e bashkëshorte, — qytet i vogël por shum i përmendun, — veç andej mue s'më qitte kurr rruga. As ai s'kishte shteg me ardhë e me më pá.

Nji ditë prej ditsh me nji telefonatë më lajmoi ardhjen e tij në Romë. Ngava tu ai. Mbas nji grime qi mbetme si ngurrueshëm para shoqishojt, gjâ e natyrëshme mbas sa vjetsh largese, u këthye midis nesh nxehtësija e miqsís së ngushtë qi dikur na kishte lidhë e qi endè qindronte e gjallë në zêmrat t'ona. Çase të tilla në jetë e sidomos në mërgim, ngushullojnë njerín dhe i a lehtësojnë aty për aty peshën e vjetve qi përkulë shpinën e i a tretë shijen jetës.

Ky mik i emi, djalë hovardà si i thonë me nji fjalë turçe së cilës s'po dij me ia gjetë skâjin përgjasues në shqipe, i ndershëm e me ndiesina të lavdueshme, sa për çâshtje të Shqipnís kurr nuk ishte shque as me ndienja të veçanta as me vepra. Në Shqipní, s'e xênte vendi vend, i ethun përherë nga deshiri i viseve europjane, ku jeta buzqeshë me larmënín e vet mâ të kandëshme e giciluese. Për shkak studimesh pjesa mâ e shumtë e moshës rinore i kish kalue përjashta.

Gjatë asaj jave qi ndei në Romë, u kënaqme tue kuvendue e tue përmendë ngjarjet e kalesës. Veç koha e gjumit na ndante tue na i këputë fjalët qi burojshin prap me plotní gazmore tek u zgjojshim në mëngjes.

— M'âsht bâ zêmra mal tue ndejë me tý. Kishem nevojë për nji shfrim të tillë. Me folë shqip. Po a din shka do me thânë? Ti s'e kupton se flet shqip përditë në shtëpí t'ande. Por unë s'kam kurrnji Shqiptar ngjet aty ku jam! E këtu me tý më duket se kam këthye në dhé t'em. Ah, sa më ka marrë malli për Shqipní...

— Ti po më çuditë! — i a bâna unë tue buzqeshë: — kur ishim në Shkodër, pelsitshe me dalë përjashta...

— Ashtu âsht... — më përgjegji ai: — por kam ndërrue. Ndëgjò.

E vërtetë, unë s'jam marrë me punë të Shqipnís. Jo se nuk e due. Kur m'âsht dhânë rasa, edhe unë u përpoqa me bâ dishka, mbrênda fuqivet të mija. Por nuk i jam vû asaj pune si disa tjerë qi i a kanë kushtue jetën e zotsín e vet. Në qytet ku banoj e ku arrîjta t'i siguroj vetes nji pozitë, rrallë më shkonte mendja te Shqipnija. Si e din, prindët më kanë dekë e veç nji motër e martueme më ka mbetë atjè. Atê e ndihmoj sa mundem. Krymbi i mallit filloi me më bré mbas qi u martova. Ime-shoqe ka nji rreth bukur të haptë gjaku e gjinije dhe shum të njoftuna prej familjes së vet. Si bâna nji shtëpi t'emen dh'e orendisa mâ s'miri edhe mue m'erdhi rendi me pritë e me qitë farefisin e grues dhe miq e të njoftun të mij, shumica njerz me kulturë. E në nji këso rasash, mësa unë po i tregojshem disave prej të ftuemvet dhomën t'eme të punës (studjon qi e thirrshim në Shkodër «odë divite»; a mban mend?)njânî sijsh më pyeti: «Po a ké ndoj libër në gjuhë t'ande?» Unë mbeta e dishka u përgjegja tue belbëzue. Ai i shkurtoi fjalët tue thânë, sigurisht pa të keq: «E kuptoj fare mirë: rrethânat s'i kanë lêjue Shqiptarët me pasë nji prodhim letrar të vetin». Ajo shprehje më theri keqas. E ndiejshem veten të cenuem thellësisht. Më dukej si me i u pasë marrë fytyra Shqipnís e mbarë Shqiptarvet edhe mue me ta.

— Kjo tregon se vërtè ndër né dashunija e atdheut e ka zânafillen në krení. Ah, krenija! herë e mbetë e madhe herë vërtyt kryesuer i ynë, si mbas mënyrës qi u ep shkas mendes e veprës s'onë...

*— Tamam ashtu âsht. Unë, i nxitun prej krenís së cenueme, mora masat disì m'u hakmarrë. Më vîjshin «*Shêjzat*», por, pse me rrêjtë?, si më vîjshin ashtu me gjith zarf i hidhesha në fund të nji rafti. I nxora, thirra nji libërlidhës edhe e porosita të m'i lidhin me lëkurë ku t'ishte mâ e kushtueshmja dhe t'u vênte në shpinëzë tituj me shkrola ari. Mandej gjeta në «*Shêjzat*» shënimet mbi veprat shqipe të botueme në mërgim dhe me anën e nji libërshitësit i porosita të gjitha. I lidha edhe ato e i rrjeshtova në lëpiza të nji orendije punue mâ s'miri, qi porosita postafat e vendova në nji vend të dukëshëm n'odë të miqvet.*

Vepra botue në mergim

— E çfarë veprash zgjodhe me vû aty?

— Ato qi paraqiteshin mâ bukur sidomos nga vesha tipografike: Lahutën e Malcís *dhe* Andrrën e Prêtashit, Abetarin e të Mërguemit *të Mustafa Krujës*, Mesharin *e Buzukut riprodhue e transliterue prej Prof. Resulit*, Librin e Burgut *t'Arshi Pipës*, Jetën e Muhametit *prej Imam Vehbi Smajlit*, Ballsamin e Lumturisë *prej Ahmet Ramos*, Historín e Shqipnís *të Tajar Zavalanit*, Linkoln-*in e Xhevat Kallajxhiut*, Ungjillin *e përkëthyem nga D. Zef Oroshi, të gjitha vëllimet, botue prej* Vatrës *dhe prej* Shêjzavet *e, ndër këto, sidomos ato të Fanolit e të Martin Camajt. Shkurt: krejt të thuesh veprat e daluna në periudhën e mërgimit t'onë qi mujta të grumbulloj.*

— Vetëm këto?

— Jo. Filloj me m'u ngjitë për palc rrebja e bibliofilís. Me anën e nji miku me banesë në Beograd mujta të pasunoj bibliotekën t'ime me vepra shqipe të botueme në Kosmet. Gjeta mënyrën me shtî në dorë edhe ato botue në Shqipní mbasi qi na dolem në mërgim.

— *E i gjith ky mundim vetëm e vetëm m'u mburrë e haparitë si Shqiptar para miqvet të huej qi vîjnë me të pá në shtëpí t'ande?*

— *Si nuk e lae mâ at ves me folë gjithëherë me thumba? Prit të kallzoj. S'pari ato vepra i shikojshem si nji stolí, pa u kujdesue për mbrendín e tyne. Tue i shikue ashtu të lidhuna me lëkurë të zgjedhun ngjyrash të ndryshme: të kuqe, të gjelbër, të bruztë e vjollzore me tituj t'artë qi shëndritshin e qitshin xixa, m'u kënaqte sŷni. I a tregojshem vizituesavet dhe msheftas krenoheshem kur ata i admirojshin me pasthirrme interesimi. Por mâ vonë...*

— *Ç'ndodhi?*

— *Nji ditë, qi kishem mbetë vetëm në shtëpí, m'a ndrydhi e m'a shtrydhi zêmrën nji mall i papritun për Shkodër. E ndjeva veten të mjeruem, të zezuem, të dermuem. Shikova librat shqip rrjeshtue në lëpizë si me lypë ndihmë e ngushullim. Zgjata dorën e nxora nga lëpiza nji prej tyne, cilindo, pa i a vû menden titullit. E hapa dhe fillova me lexue. E nji freskí e âmbël m'a flladiti mallin qi më kishte kapërthye. Jo se ai mall u shue, mun ndoshta u shtue, por tashti at mall e mbëshillte në shpírt nji mallëngjim i kandëshem ku pluskojshin hiret e moshës fmijnore.*

— *E si mbaroi puna?*

— *S'ka mbarue aty; aty ka fillue. Grueja u habit, kur këthei në shtëpí, tue më pá të zhytun në lexim të librave. Përpara asaj dite, u hudhshem nji sŷ fletoreve e mâ rrallë edhe së përkohëshmeve t'ilustrueme, por libra s'prekëshem kurr me dorë. Ç'prej asaj dite nisa me i lexue nji nga nji librat, qi deri atëherë i kishem pasë njehë si mjet zbukurues tue u a lëmue me sŷ vetëm trajtën, ngjyrën, stolisjet e jashtëme. E m'u hap nji botë e ré apo ndoshta e vjetër. Bota e jetës shqiptare. Bâjshem seri vetimeveti se si fytyra njerzish e sendesh, pámjesh të përditëshme shtrue para shikimit t'em në kohnat e kalueme atjè në vendlindje e qi mërgimi kishte zbé e gadi shlye në mbamendje, aty ngjalleshin e prap vrumulisëshin plot jetë e tërhjeksí. E kënaqjen dhe çudín e shpirtit vinte tue e shtue gjikimi, qi auktori epte, drejtazi ase tërthorazi, mbi ngjarje t'asaj jete shqiptare aty të paraqitun. Fillova me njoftë Shqipnín dhe vetvetin. A i ké lexue rromanxat qi tash së fundi dolen në Kosovë e në Shqipní?*

— *Ndonji...*

— *Lêne m'anesh degërmín e domosdoshme ideologjike me të cilën, deshtas ase padeshtas, auktorët e tyne do t'a mërtisin landën qi shtjellojnë. Shikò mbrendín. Panorama e përgjithëshme e jetës shqiptare vjen tue u shtrue para nesh e njomë, e gjallë, e pikatun në palët e veta, deri tash të panjoftuna, të pasuna me tharme njerzore. E këtë brumë njerzuer plot tharme sekrete, shkrimtarët na e shtrojnë para të rrethuem me pámjet e natyrës shqiptare, të malit e të fushës e të bregdeteve. Aty kam gjetë tekembramja mjetin me fashitë therjet e mallit t'atdheut. Librat shqip m'a biejnë Shqipnín mbrênda banesës s'eme në vis të mërgimit. Bâjnë me qarkullue nëpër dhoma të shtëpís s'eme në vend të huej frymën e qiellit dhe të tokës shqiptare dhe përtrîjnë rreth meje tingullin e zâneve mâ të dashuna të vend-lindjes. Nuk e shuejnë, kuptohet vetvetiu, krejt dishirin e këthimit, por mallin e atdheut e âmbëlsojnë. A jé edhe ti i këtij mendimi?*

Nji konferencë e profesor Schmaus mbi Epikën popullore shqiptare në Universitetin e Romës

nga Martin Camaj

Qendra mâ e fortë e veprimtarisë të studimeve shqiptare sot në Prendim âsht patjetër Italija, ku tradicioni i hulumtimeve kulturore shqipe e sidomos interesi për historí e gjuhë tonë nuk âsht ndërpré gjatë shekujsh.

Në Romë âsht krijue nji Institut Studimesh Shqiptare pranë Universitetit, nësa mësimi i shqipes me letërsí me rang kathedre qyshë para luftës ushtrohet tash mâ se njizet e pesë vjet. E dyta kathedër âsht ajo e Universitetit të Palermos, e drejtueme nga albanologu i mirënjoftun profesor Zef Valentini, nësa në Napoli (Istituto orientale) âsht i ngarkuem me mësimin e shqipes profesor N. Ressuli, kurse në Bari shqipja mësohet prej docentit J. Marlekaj dhe prej Papas Ferrarit.

Kathedra e Romës me Institut dhe ajo e Palermos nuk janë konendue vetëm me mësimin e shqipes me letërsí e folklorë etj. që kanë marrë aty qinda e qinda nxanësh deri tash, por veprimtarija shtrihet dhe në lamën e vlertësimit të traditave të Arbreshëvet në Italí. Prof. Koliqi, themelues dhe drejtor i Institutit të Romës ka meritën, që së pari tue nxitë nxansit e vet, sidomos arbreshë, ia ndërhyni mbledhjes së visareve gjuhësore e folkloristike të lokaliteteve italo-shqiptare të Kalabrisë dhe të provinçes së Campobasso (Ururi, Montecilfone etj.). Asht vû në dukje sa herë se kangët popullore me zhvillimin e jetës moderne, e cila âsht e depërtueme nga fryma e shpejtësisë teknike në thalb antifolkloristike në kuptim të vjetër, janë në mbarim jo vetëm të produktivitetit të tyne në të gjitha viset ku flitet shqipja, por për mâ tepër dhe breznitë që zotnojnë këto kangë e tregime janë në prendim e sipër. Ka mbetë në fjalë nji thanje, që në gojën e studjuesëvet ndigjohet orë e ças: «*Çdo plakë që vdes, merr me vehte në vorr nji vizar*». Më ka tokue shpesh ndër katunde arbreshe të pyes ndonji të ri, sidomos të shkolluem, nëse dinte ndonji kangë popullore. Zakonisht citojnë katër a pesë rreshta të «*Konstantinit të vogël*» dhe me kaq e sosin repertorin e tyne.

Edhe në kolonitë arbreshe të Sicilisë zhvillohet nji aktivitet i tillë nën dreitimin e prof. P. Zef Valentinit dhe puntorit të palodhshëm të Studimeve tona prof. Karl Gurakuqit. Nji mjet i shkëlqyeshëm deri tash kanë qenë tezat që mprohen pranë këtyne kathedrave. Mbi këto punime, që përmbajnë material dorës së parë shpesh herë të panjoftun dhe krejt të ri, âsht folë shpesh dhe nganjiherë mun janë botue dhe copa prej tyne ndër faqet e kësaj të përkohëshme. Por botimi i kësaj lande nuk âsht e mundun të bâhet në fletët e *Shêjzavet* me nji vëllim

të kufizuem. Landa e mbledhun shkon tue u shtue dita ditës, kështu që, si fazë e dytë e kësaj veprimtarí, âsht pa e nevojshme të gjindej mënyra e botimit në vehte të këtij materiali. E kjo nuk ishte nji gjâ e lehtë: landa dorës së parë si dhe përpunuesët me pregatitje të mirë nuk mungojnë, por sharra ndesh në gozhdë kur vjen puna e shpenzimeve të shtypit. Lajmi se Instituti i Studimeve Shqiptare pranë Universitetit të Romës lidhi në muejin e kaluem nji kontratë me Shtëpinë Botuese të Firencës *Leo S. Olschki* për shtypin e nji varg librash folkloristikë e veprash tjera albanologjike, na gëzon shum. Kanë hy në shtyp vepra poetike «*Kthimi*» i Zef Schiroit, që ruhej në dorëshkrim nga Zef Schiroi Jr. i cili e ka pregatitë për shtyp. Pret radhën nji vëllim tregimesh arbreshe mbledhë nga Lluka Perrone.

Edhe thirrja e Alois Schmaus, profesor i Universitetit të Münchenit, sllavist e balkanolog në zâ por sidomos specialist i shquem i epikës popullore balkanike, prej Universitetit dhe Institutit të Studimeve Shqiptare të Romës për të mbajtë nji konferencë mbi kangët gojore shqipe, bân pjesë në programin dhe nisjativën e marrun për të t'u dhanë shkas zhvillimi mâ tepër këtyne studimeve. Prof. Schmaus foli me 25 marc në nji salë të Fakultetit të Letrave mbi «*Shqyrtime mbi epikën popullore shqiptare*» para nji publiku mâ se 100 vetësh. Ishin pranë dhe Presidi i Fakultetit Alberto M. Ghisalberti, profesorat Giovanni Maver, Zef. Schirò, Paolo Toschi, Riccardo Picchio etj. Ndigjuen me vemendje konferencën nji shumë studentash që studjoinë shqipen n'Universitet dhe shum Shqiptarë me banim në Romë. Prof. Koliqi bâni paraqitjen. «Profesor Schmaus — tha ndër të tjera Koliqi — âsht bavarez i cili mbas studimeve të mesme klasike ndoq së pari Universitetin në gjuhën gjermane në Pragë ku mësojshin mësuesa në zâ si Trautmann, dhe si ndigjues mandej dhe atê në gjuhën çekishte. U doktorue në München në shkencat filologjike sllave tue pasë mësues të shquem si Berneker, Vossler etj. Interesi i tij mbas studimeve u përqendrue sidomos në të gjitha problemet filologjike të sllavëve të jugut, por çashtja që mâ tepër ia terhoq vrejtjen qenë hulumtimet e letërsisë gojore gjithnji e gjallë e produktive në Balkan. Megjithse kryesisht sllavist, ai e pau të nevojshme që për t'ia arrijtë qellimit të nji objektivitetit shkencuer duhej që këto gjurmime të mbështeteshin dhe në krijimtarin epike të popujve tjerë balkanikë josllav, prandej studjoi me kohë shqipen, turqishten dhe gjuhë tjera të gadishullit. Kësaj pune ai i vuni krejt aftësinë e vullnetin e vet dhe nuk u konendue me tekstet epike të mbledhuna nga tjerët, por vetë shetiti shum vise të Balkanit, tue shënue nga goja e rapsodëve varianta dhe tue përshkrue kangtarë dhe rrethana ambientale ku jetonte epika gojore balkanike. Njofti mirë në vend poezinë popullore kosovare dhe shetiti prej Drenice deri në Dibër. Në vjetin 1934 themelonte në Beograd revistën «Kontribute për studimin e kangëve popullore» (*Prilozi za proučavanje narodne pesme*) e cila vijoi të dalë deri në vjetin 1939. Në këtë revistë botoi mbi poezinë popullore shqipe studimet: «Disa shënime mbi kangët epike të shqiptarëve në jug të Serbisë» I (1934) ff. 107-112; i njâjti artikull i përkthyem nga K. Gurakuqi qe botue dhe në revistën LEKA (Shkodër(1934) «Mbi traditën e epit të Kosovës ke Shqiptarët» (III, 1936, ff. 73-90).

Z. Schmaus për meritat në këtë lamë shkencore tash së fundi qe zgjedhë dhe antarë i Akademisë së Shkencave të Bavjerës. Nga ky vend i urojmë prof. Schmausit këtë gradë të naltë njofje për veprimtarinë shkencore që zhvillon tash sa kohë dhe jemë të gëzuem të ndigjojmë të dhanat e tija nga kjo selí mbi epikën popullore shqiptare.

Konferenca u ndigjue me vemendje të madhe dhe gjetën pëlqim dhe bindje të dhanat që Schmaus paraqiti si prova të eksistencës së epikës popullore të Arbreshëve, të cilët me siguri barten me vehte skemat e nji epike shum të vjetër kur ata merguen nga Shqipnija dhe zune vend në dheun e Italisë. Përmbi përmbajtjen e konferencës në fjalë nuk po ndalemi, mbasi në numrin e ardhëshëm do të botohet tansisht në trajtën e nji artikulli në faqet e kësaj reviste. Në mbrame prof. Koliqi dha nji darkë në nderë të prof. Schmaus në nji salë të bukur të Hotel Columbus, ku qenë grishë dhe Presidi prof. Ghisalberti, prof. Maver, prof. Schirò me zojën, prof. Toschi, titullar i Kathedrës të Traditave popullore me zojën e tjerë miq shqiptarë e të huej. Ky kontakt personal i profesorave Koliqi, Schmaus, Toschi e Schirò qe shum i frytshëm. Në këto biseda u konstatue se landa e poezisë popullore shqipe âsht mbledhë mjaft. Ribotimi i veprës të Antonio Scura « Gli Albanesi in Italia e i loro canti tradizionali » (Cosenza, Editrice « Casa del Libro » dott. Gustavo Brenner, 1962), si dhe përmbledhja në tri vëllime të folklorit shqiptar (1635-1912) që ishte i shpërndamë nëpër revista e dorëshkrime e lehtëson punën hulumtuese të studjuesëve. U vertetue se në valutimin shkencuer të kësaj lande âsht e nevojshme të punohet mâ tepër (2).

U vunë në dukje dhe çashtje metodike të karakterit krahasues si të motiveve ashtu dhe të formave. Por me randësi âsht sidomos mardhanja e mbrendëshme e këtyne krijimeve, gjuha, metrika dhe në mënyrë të veçantë ambienti dhe shëndrrimi i landës historike nga rapsodi, në gojën e të cilit ngjarje e njerëz marrin nji veshje epike me nji shprehmeni të naltë poetike. Shum karakteristika të këtij lloji Koliqi i ka vû në dukje me kohë. Tue marrë në shqyrtim estetikën e këtyne krijimeve popullore shpesh herë dalin në dritë dhe cilsina të rendit formal, mbasi çdo miet gjuhësuer apo figurë qet në shesh qellimin e rapsodit që don të mësojë të preku në zemër të ndigjuesit dhe të përlevdoinë cilsinat e bukura të jetës heroike.

Shêjzat nga ana e tyne falnderoinë dijetarin gjerman Schmaus për konferencën e bukur dhe për dritën që studimet e tija lëshoinë mbi epikën shqiptare, me urim e shpresë së interesimi e vemendja e tij të hapet në të ardhmen edhe mâ tepër në lamën e kësaj dije.

---

(2) Studime me randësí mbi kangët popullore janë: Stavro Skendi, *Albanian and South Slavic oral epic poetry*, New York, 1954; E. Koliqi: *Poesia popolare albanese*, Firenze, 1957, (shif Hymjen); në *Shêjzat « Rapsodi e rapsodie delle alpi albanesi »* 9-10 (1959) 350 vv., 3-4 (1960) 113 vv., 9-10 (1960) 320 vv.: Haxhihasani Q.: *Këngë popullore historike* Tiranë, 1956 (krh. Hymjen).

Aspetti meno noti della vita e della attività letteraria di Papas Gaetano Petrotta

di r. p.

Affermava recentemente il Prof. P. Giuseppe Valentini — scrivendo di Papas Gaetano Petrotta — che « le grandi figure degli apostoli dell'Unione in quest'ultimo secolo, per quanto eminenti, anzitutto e soprattutto come uomini spirituali, sono apparsi anche come grandi figure di patrioti, o almeno di patrocinatori ardenti dei diritti dei popoli, al cui servizio si erano posti ».

Papas Gaetano Petrotta, che fu anzitutto zelante sacerdote cattolico ed apostolo instancabile dell'unità cristiana, e pertanto uomo spirituale, con ampia visione della funzione soprannaturale ed universale della Chiesa di Cristo, fu anche fervente patriota ed assertore tenace dei diritti della Nazione albanese. Al patrocinio di tali diritti, alla conservazione della lingua, dei riti religiosi e delle tradizioni patrie, allo incremento degli studi linguistici e letterari albanesi, quali mezzi di difesa della nazionalità, Egli dedicò, si può dire, tutta la sua vita, le sue fatiche, il suo amore: come l'apostolo degli Albanesi P. Giorgio Guzzetta, come il glottologo Papas Demetrio Camarda, come il Vescovo Mons. Paolo Schirò, come la innumerevole schiera di degnissimi altri membri del Clero albanese di Sicilia e del Continente italiano.

* * *

Giovanissimo sacerdote — tra il 1907 e il 1913 — svolse Egli intensa attività di giornalista e di conferenziere, durante le impellenti e decisive circostanze storiche conseguenti allo sfacelo dell'Impero turco e alla guerra balcanica 1911-1912, circostanze gravemente minacciose sul futuro del popolo albanese e sulla stessa sua esistenza come Nazione libera e come Stato indipendente.

A mezzo secolo di distanza si rileggono con vivo interesse i numerosi articoli politici che Papas Petrotta pubblicò allora sui quotidiani di Palermo e di Roma, per illuminare l'opinione pubblica italiana e la classe politica dirigente di quei tempi sul buon diritto del popolo albanese a risorgere a vita libera ed indipendente, sui giustificati motivi che lo spingevano alle sanguinose rivolte contro la secolare tirannide turca, e sulla naturale legittima opposizione degli albanesi contro le brame territoriali degli Alleati balcanici a spese del loro territorio nazionale.

Egli, in quei suoi scritti, non risparmiò amari e gravi giudizi sulle finalità che spinsero gli Alleati balcanici alla guerra 1911-12 che, spacciata alla opinione pubblica europea, come guerra di liberazione della penisola balcanica dalla mezzaluna dell'Islam, tendeva invece e solamente alla spartizione dei quattro vilayets che formavano l'Albania, cosa che in buona parte fecero.

La intensa campagna giornalistica di Papas Petrotta, che era anche espressione della fervida attività patriottica della Lega Italo-Albanese di Palermo (di cui Egli fu anche Segretario), non poco influì sull'indirizzo politico dell'Italia nella sua politica balcanica ed adriatica .

« *Per lui* — così scrive il P. Valentini — *agì, da lui animata, presso le forze politiche italiane e nei consessi nazionali, la gran voce della Comunità albanese d'Italia* ».

Di questa proficua attività giornalistica e politica di Papas Gaetano Petrotta, svolta principalmente sul « *Giornale di Sicilia* » e sul « *Corriere di Sicilia* » di Palermo, e sul « *Corriere d'Italia* » di Roma, riportiamo qui i titoli di alcuni suoi articoli, che possono dare un'idea della vastità e della attualità degli argomenti da Lui trattati, con magistrale competenza storica e politica:

— *L'Albania e la rivolta odierna.*
— *L'Albania e i Giovani Turchi.*
— *Mentre il cannone romba in Albania.*
— *Albania, Italia ed escursionisti ottomani.*
— *Dall'insurrezione albanese all'annessione di Creta.*
— *La tirannide costituzionale in Turchia.*
— *Il dovere dell'Italia.*
— *Perchè l'Albania è insorta.*
— *La questione albanese e il dovere dell'Italia.*
— *La questione albanese e il dovere degli Albanesi d'Italia.*
— *L'incendio balcanico e l'Italia.*
— *La Nazione albanese secondo l'on. Colajanni.*
— *La questione albanese e l'Italia.*
— *Mentre a Londra si decide la sorte dell'Albania.*
— *L'equivoco di Scutari.*
— *Grande o Piccola Albania?*
— *Mentre la Diplomazia lavora.*
— *I confini dell'Albania autonoma.*
— *Il Congresso albanese di Trieste: suo significato e sua importanza.*
— *Il Trattato di Londra e l'indipendenza dell'Albania.*

Di questo stesso periodo è la sua documentata conferenza al Circolo di Cultura di Palermo dal titolo « *L'Albania e gli Albanesi nella presente crisi balcanica* » stampata e, a spese della suddetta Lega Italo-Albanese, diffusa allora a migliaia di copie in Italia e all'estero.

Altro intenso periodo di attività giornalistica svolse Papas Petrotta alla fine della grande guerra 1915-18 quando le sconvolgenti vicende belliche europee e balcaniche di quegli anni, avevano riproposto — nella Conferenza per la Pace di Parigi — il riesame della nuova situazione balcanica e la soluzione del problema dei confini dell'Albania,

sempre gravemente minacciati dalle brame territoriali dei greci e degli slavi.

Prescindendo dai suoi interventi di stampa in quotidiani e riviste varie, e dalla redazione di vari memoriali inviati dalla Lega Italo-Albanese al Governo Italiano o direttamente alla Conferenza di Parigi, va sottolineato la iniziativa da Lui presa — col fratello dr. Rosolino — della pubblicazione della rivista mensile « *Rassegna Italo-Albanese* » (anche questa largamente e gratuitamente diffusa in Italia e all'estero) per patrocinare la buona causa dell'Albania.

Nella sola « *Rassegna Italo-Albanese* » (nel periodo 1919-1921) Papas Petrotta pubblicò i seguenti articoli:

— *L'Albania alla Conferenza di Parigi.*
— *L'articolo settimo del Trattato di Londra.*
— *Rievocando il Proclama di Argirocastro.*
— *La nuova Delegazione italiana a Parigi e il problema albanese.*
— *La Confederazione balcanica nei riguardi dell'Italia e dell'Albania.*
— *Richiamo alle cose albanesi.*
— *Assistiamo l'Albania nell'ora dolorosa...*
— *Appello ai rappresentanti del popolo italiano.*
— *La nuova Camera italiana e l'Albania.*
— *La spartizione dell'Albania.*
— *Il Convegno di San Remo.*
— *Il terzo anniversario del Proclama di Argirocastro - Il baratto Fiume-Scutari.*
— *I dolorosi avvenimenti di Valona.*
— *L'Albania nel Consesso delle libere nazioni.*

* * *

L'attività di studioso, di giornalista, di conferenziere di Papas Petrotta però non si limitò soltanto ai prediletti problemi culturali e politici dell'Albania. Simultaneamente e con non minore calore di sacerdote, di docente e di zelante promotore dell'apostolato cattolico unionistico, Egli partecipò attivamente, col fratello Dr. Rosolino e con Pietro Mignosi, alla creazione dell'Associazione Cattolica Italiana per lo Oriente Cristiano; collaborò con i suoi studi e le sue dotte conferenze all'attività da essa svolta dal 1928 in poi, per circa un trentennio, fino alla sua morte; e, con consapevole dedizione, si dedicò — con gli altri — al problema della sistemazione ecclesiastica-giuridica della Comunità albanese di Sicilia, felicemente coronata, nel 1937, con la istituzione della Diocesi bizantina di Piana degli Albanesi.

Non è facile, tra i mucchi di manoscritti lasciati da Papas Petrotta, fare una cernita delle bozze e delle copie degli innumerevoli memoriali ed esposti da Lui redatti ed indirizzati dal Clero o dalla Lega italo-albanese, alle alte Autorità ecclesiastiche per l'equa sistemazione ecclesiastica delle Colonie albanesi di Sicilia; memoriali densi di dottrina storico-giuridica, di efficacia persuasiva, e di delicato e rispettoso buon senso.

Ci piace qui ricordare il suo interessante studio sul « *Cattolicesimo nei Balcani: l'Albania* » comparso nel 1928 sulla rivista « *La Tradizione* »; il saggio critico « *A proposito di un Catechismo albanese del sec. XVII* »; « *La Sicilia e l'Oriente Cristiano* »; « *Pio XI e l'Oriente Cristiano* »; « *L'Apostolo degli Albanesi di Sicilia* » ecc.

Nelle varie Settimane orientali celebratesi successivamente a Palermo, a Siracusa, a Venezia, a Bari, a Firenze e a Milano Egli trattò con speciale competenza i seguenti temi:

— *La Chiesa Orientale prima e dopo la separazione.*
— *Il rito greco in Sicilia.*
— *Iniziative cattoliche per l'Unione e l'Assoc. Catt. Ital. per l'Oriente Cristiano.*
— *Sguardo all'Oriente Cristiano.*
— *Giorgio Castriota: eroe dell'Albania e difensore della Fede.*

* * *

L'opera di Papas Gaetano Petrotta — mi piace concludere con P. Valentini — *fu tutta intesa a dare prestigio alla sua Comunità. Egli fu autore di opere letterarie rimaste fondamentali per la storia della Letteratura albanese* (1), *ma anche di altre innumerevoli tuttora vive tra le mani del popolo italo-albanese per nutrirne la pietà nella lingua materna.*

Con l'accenno alle « innumerevoli altre opere, tuttora vive tra le mani del popolo italo-albanese, per nutrirne la pietà nella lingua materna », il P. Valentini riassume magistralmente, in brevi parole, quello che fu, in Piana degli Albanesi, per un cinquantennio, l'apostolato costante di Papas Gaetano Petrotta o, meglio, di *Papa Tani* (come Egli veniva chiamato in Piana), quale sacerdote, premuroso e sollecito della cura spirituale dei fedeli, e quale tenace patrocinatore della lingua albanese e dei patrii riti religiosi.

Centro e focolaio di questa sua complessa attività religiosa e patriottica fu la Chiesa del Rosario in Piana degli Albanesi, che veniva intesa, in quei tempi, come la « *Chiesa Nazionale* » locale, a motivo della particolare attività ivi svoltavi da Papa Tani e da altri benemeriti sacerdoti di Piana, suoi colleghi, a Lui uniti in questo nobile programma di restaurazione religiosa e patriottica. (Tra questi è doveroso nominare il vivente venerando Mons. Paolo Matranga e il compianto Papa Zef Petta).

Da questa Chiesa di Piana — per mezzo di nutrite generazioni di giovani, ivi educate alla Fede e al culto delle avite tradizioni — scaturivano e si irradiavano in tutta la Comunità le iniziative di restaurazione del rito e della lingua albanese.

Così Papa Tani — sulle orme e sull'esempio del compianto Vescovo Mons. Paolo Schirò e del poeta Giuseppe Schirò — fu permanentemente

---

(1) G. Petrotta: *Popolo, Lingua e Letteratura albanese*, 1932.

sollecito nell'apprestare per il coro della sua Chiesa traduzioni albanesi di testi liturgici, e prima di tutto della Liturgia di S. Giovanni Crisostomo, sin da quei tempi seguita con vero godimento spirituale dal popolo di Piana, nella propria lingua materna. E con la traduzione albanese della S. Liturgia, la traduzione della « Paraclisis » (Ufficio della Madonna): del « Trisaghion » (ufficio dei morti); del « Polieleos » (Te Deum); di larghi brani del Vecchio Testamento; di particolari tropari e inni liturgici e, soprattutto, di innumerevoli canti religiosi in versi albanesi in onore di Cristo, della Eucaristia, della Madonna, e di vari Santi: poesie che formano oggi — con i canti ereditati dalle passate generazioni — un vistoso patrimonio di devozioni popolari extra-liturgiche ad uso dei fedeli italo-albanesi.

« Collana di Shêjzat »

MARTIN CAMAJ: « *Djella* » - tregim në prozë e në vjerrshë - Romë 1958, faqe 142.

Çmimi: N'Italí Lit. 800
Ngjeti $ 2

MARTIN CAMAJ: « *Il Messale* » *di Gjon Buzuku* - Contributi linguistici allo studio della genesi, Romë 1960, faqe 90.

Çmimi: N'Italí Lit. 1.500
Ngjeti $ 3

HILUSH VILZA: « *Shija e bukës së mbrûme* », rromanx - Romë, 1960, faqe 173.

Çmimi: N'Italí Lit. 1.000
Ngjeti $ 3

ERNEST KOLIQI: « *Kangjelet e Rilindjes* » - Poemth me përkethim italisht - Romë, 1959, faqe 85.

Çmimi: N'Italí Lit. 400
Ngjeti $ 1

GIUSEPPE GRADILONE: « *Studi di Letteratura Albanese* » - Romë 1960, faqe 247.

Çmimi: N'Italí Lit. 1.500
Ngjeti $ 3

I libri della « Collana » si trovano presso le seguenti Librerie:

P. TOMBOLINI - Via IV Novembre, 146 - ROMA

LIBRERIA EDITRICE SCIENTIFICA RELIGIOSA
Piazza Montecitorio 117-120 - ROMA

CASA DEL LIBRO (Dott. Brenner) - COSENZA

Në vdekjen e Papa TANIT PETROTTA

DI

ERCOLE ADOLFO MASCI

Shkuan dy vjet ka ajo ditë oh! mik i mirë
ç'për xerku të rëmbeva e të shtrëngova,
buza të qjeshi e më thërrite: birë!
e si birë u tij kurr nëng të harrova.

E sot ç'erdha të t' puthja oh! fanmirë
e ndëmeste gjithë miqvet të kërkova,
Ty nëng ishe, nëng qjeshje e si i ngrirë
e pa fjalje e pa fryme u i ziu qëndrova.

Ike, m'thanë, ka kjo jetë e bërë e keqje
Ty më i madhi ka biljtë e Arbërisë,
po shpirti Yt nëng njehë, nëng njehë vdekje.

Ty rron te zemrat e te veprat tende
Ty rron te shpirti i këtij biri Shën Sofisë,
çë t'bekon e të do mirë kudo Ty gjënde.

Shën Sofia e Epirit (Cosenza), 16-10-1954.

TRADUZIONE DELL'AUTORE

Sono trascorsi due anni da quel giorno oh! buon amico
in cui ti ho gettato le braccia al collo e ti ho stretto a me,
la bocca ti ha sorriso e mi chiamasti: figlio!
e come figlio non ti ho giammai dimenticato.
Ed oggi che sono ritornato per riabbracciarti oh! fortunato,
e ti ho cercato con ansia fra tutti gli amici,
tu non c'eri, non sorridevi e come di gelo
e senza fiato e senza respiro io poveretto sono rimasto.
Sei fuggito, mi hanno detto, da questa vita divenuta perversa
tu il più grande dei figli d'Albania,
ma il tuo spirito non conosce, non conosce la morte.
Tu vivi nei cuori e nelle tue opere,
Tu vivi nello spirito di questo figlio di S. Sofia,
che Ti ricorda e Ti benedice ovunque Tu sia.

Pinjolli i fundit i Familjes s'Arjanitasvet [«Das Ende der Arianiten»]

nga Franz Babinger

(vijon nga numri 1-2, vjeti 1963)

Ky Mercurio B u a âsht i njajti Kont i Mbretnís (1510) qi u dallue në mënyrë të veçantë si prîs mercenarësh n'ushtrín perandorake, dhe qi në vjetin 1519 pat qênë martue me K a t e r i n ë n qi ishte e shtŷme në mot (111), të motrën mâ të ré të Konstantin Arjanitit, të vejën e prîsit të Stradjotvet Niccolò B o c c a l i (112), baron i Morés. Me gjith këtê, puna nuk shkoi aq gjatë sá me zbatue masat e parashikueme, pse P a d o v a, sikursè pat veprue mâ parë V i c e n z a, kishte pasë ngrejtë flàmurin perandorak. Natyrisht u dorzue për njji kohë të shkurtë, pse me 17 korrik u vû përsërí nën mprojtjen e Shën Markut. Këtu nuk ishte prá vendi ku Konstantini të mujte me korrë ndonji fitore luftarake.

Me sá duket, gjatë muejvet qi vijuen auktoriteti i tij pat marrë hov të rí. Ndërkaq i u desht me u bâ báll kërcnimevet të Francezvet, të cilët, simbas shum gjasve, dojshin me e hjekë qafe (« *amazar* »), gjâ qi ai e dinte mirëfilli (IX, 182). Në fundin e shtatorit e shofim në krye të njij togu ushtarësh italjanë « *Et de questi italiani è capo el singor C.A.* » (IX, 187). Duket se ky âsht po ai të cilin perandori Maksimiljan e pat caktue në Vicenza për mprojtjen e qytetit: « *il re ha lassà in Vicenza domino C.A. con* 2000 *cavalli et* 1500 *fanti per custodia* » (IX, 264). Por mbas pak kohe pat qênë shgarkue nga kjo detyrë. Me 6 dhetuer 1509 gjêjmë: « *chè l signor C.A. era partito de l'imperator et va a Roma. Fa la volta di Mantoa; et fu ditto per todeschi li era stà tolto li soi cariazi* (= *carriaggi*) (IX, 369).

Ndërsá Perandori në fundin e vjetit 1509 gjindej për rrugë nga Italija për në Tirol, Konstantini, i ngarkuem nga Perandori (nuk kemi dijení se ç'pat qênë ajo ngarkesë) pat shkue në F i r e n z e e prej këndej përsërí në Qytetin e Amshuem (IX, 423). Ambashadorët venedikas, andej kah gjymsa e kallëndorit 1510, u vûnë në përpjekje me tê dhe patën përshtypjen se ai bashkë me Julin e II i kishin sjellë shërbime të dobishme Signoria-s: « ITEM. *Il Signor C. A., qual è nemicho di Franza, fa bon officio col papa per la Signoria nostra...* » (IX, 489). Disá ditë mâ vonë pat qênë përhapë lajmi se Konstantini kishte pasë shkue në Romë me cilsín e njij *oratori* të Perandorit, dhe se mbreti i Francës kishte pasë protestue kundra kësaj detyre: « *Questo è vero: che il re di Franza fece intender a l'imperator, che se 'l teneva lo signor Constantino appresso lui, non potea durar pace tra loro.*

Forsi è partito per questo » (IX, 494, krh. X, 65). Me 1 dhe 7 príll dy *oratorët* venedikas, të cilët kishin pasë qênë paraqitë ke *Pregadët* (misa të Këshillit të Vogël të Republikës së Venedikut) dishmojnë se Konstantini kishte qênë dërgue nga Papa te Perandori « *a ofrirli subsidio contra la Signoria nostra, et far nova intelligentia e acordo...* ».

Nuk ká asnji dyshim qi Konstantini të ketë qênë dërgue në Romë, porsè zhvillimi i kësaj dërgate pat pasë rrethana jo fort të pëlqyeshme. Me 22 príll 1510 Konstantini kishte ngelë në Ravenna pá asnji ndihmë, sikursè mund të vrehet nga lajmi qi vetë Papa i dërgon *oratorit* venedikas, ku i thotë se Perandori i a kishte pasë mohue shoqnimin e rrugës Konstantinit: « Item, *il papa disse che domino Constantin Arniti andava in Alemagna fino a di* 22 *era a Ravenna et tspetava il salvo conduto* » (X, 104; krh. X, 170). Asht jashtë çdo dyshimi se këto masa kishin lidhje me ngatrresat franceze pranë Oborrit Perandorak. Madjè pat qênë përhapë lajmi se ai kishte pasë qênë pengue nga vetë Francezët (X, 163), por ky lajm nuk i përgjigjet së vërtetës. Mbas gjase, zgjidhja e kësaj çështjeje ishte larg sendërtimit, pse me 30 príll 1510 flitej në Romë se ai kishte pasë shkue në P e s a r o (X, 276). Mbas kësaj gjâje shifet se nuk ishte kërkund fjala për nji letër shoqnimi nga ana e Perandorit. Papa, ndoshta për të humbë gjurmën, kishte përhapë lajmin se Konstantini kishte qênë nisë nga Ravenna dhe se gjindej në P i s a. Juli i II pat mbetë i çuditun për të gjitha këto gjâna dhe pat shpallë se nuk do t'a pranonte ambashadorin perandorak « *Vito-n* » (Veit von F ü r s t-n) derisá Maksimiljani i I mos t'a kishte pranue Konstantin Arjanitin (14 máj 1510: X, 368). Ky kërcnim nuk e pat efektin e vet, pse mun në mojin e qershorit kemi lajmin se *oratori* papnuer gjindej endè në Pesaro (X, 509).

H. U l m a n n thotë me të drejtë (113) se Perandori, « i kujdesun për dyshimin qi mund të ngjallej në menden e Ludovikut të XII », nuk i pat dhânë të dërguemit papnuer asnji shoqnim për në Gjermaní, porsè « shum mësheftas » pat dërgue në Romë nji prej « agjentvet » të vet ushtarakë, d.m.th. Veit-in von F ü r s t; ky pat mërrijtë në Qytetin e Amshuem me 23 máj (krh. X, 483). Duket se pak nga pak dyshimet e Perandorit patën nisë me u zhdukë, por me gjith këtê patën kalue edhè disá javë të tjera. Dhe, me të vërtetë, vetëm me 7 korrik 1510 Roma pat lajmue Venedikun me këto fjalë: « *Chome hessendo sta mandà el signor Constantin Arniti chè l vadi in Alemagna, per homino Paulo Lechtistener* (ky âsht mareshali krahinuer tirolez Paul v. *Liechtenstein*), *et che 'l re lo admetterà, il papa vol el vadi vol el ogni modo e vengi a Rimano dove li sia mandato per la Signoria nostra o bergantin armato o altro navilio, e condurlo a Venecia, poi instructo anderà per via di Cadore in Alemagna, e la corsa sia secreta* » (X, 761, krh. 770). Me të vërtetë Konstantini, i mërzitun nga pritja e gjatë, duket se pat kthye në Romë, prej ku në paradrekën e ditës 11 máj pat marrë rrugën për në R i m i n i (X, 761, 779 e 803). Maksimiljani e pat mbajtë fjalën për t'i dhânë Konstantinit lejën për të hŷ kësaj here në Gjermaní, me gjithsè « *il re di Franza fa il tutto per intertenir l'imperador* » (X, 804), për t'i pré rrugën ambashadorit të Julit të II. Me 16 korrik nji lajm nga Rimini thonte se ai kishte pasë mërrijtë në Pesaro dhe se të nesërmën pritej në Rimini me nji « *galia* » të « *vice capitano al colfo* » në Chiog-

gia afër Venedikut. Aty i kishte pasë qênë përgatitë n'ishullin San Giorgio Maggiore nji kvartjer dhe kishin pasë qênë marrë masat për nji pritje kremtore (X, 820). Konstantini kishte pasë mërrijtë «*incognito*», dhe ketë herë, kundra karakterit të vet, nuk pat dashtë asnji ceremoní pritjeje, pse pat dishrue të mbante larg rojat policore. Në rrugën nga Chioggia për në Venedik u takue në Kuvendin Santo Spirito me misat e Këshillit të të Dhetvet, të cilët e përcollën për në San Giorgio Maggiore (X, 820) Të nesërmën kishte pasë vû në program t'i paraqitej Doge-s (X, 622). Të dy «*savi di terra ferma*» Sier Andrea Trevisan, K., dhe Sier Niccolò Bernardo e muerën në nji barkë dhe e përcollën në Këshillin e Naltë, por «*per caxa dil principe*» për mos me rá tepër në sý. Në nji rreth shum të ngushtë - «*per dar più riputation fono mandati per i cai di X tutti fuora*» Konstantini mbajti fjalimin e vet: «*come il papa il mandava in Alemagna per intrar in praticha di acordo tra l'imperador, dil qual è famigliarissimo, et la Signoria nostra, e voria esser li e faria bon oficio e lo teniva fato e vol partir questa sera et andar a Treviso, et scriverà a sier Zuan Jacomo* (d.m.th. Michieli-, sekretarit të Këshillit të të Dhetvet) *dil Consejo d X, et altre parole disse di questa sustantia, come l'è gran nimicho de francesi, e di la bona volontà dil papa verso la Signoria nostra, e tolse licentia e fu charezato molto dal principe e altri di Colegio, e mandato acompagnar per li do savij prediti fino a San Zorzi. et fo terminato donarli ducati* 300, *acciò vadi ben edificato, e cussi in oro fono dati a li prefati do savij, qualli poi disnar andasseno da lui pregandolo facesse bon oficio e andasse presto, et cussi ge li butono su un desco, era solo et acetò, e volse etiam uno cavallo qual li fo concesso, et fo scrito letere a Mestre et a Treviso lo honorino et li faxino le spexe, et cussì in questa sera si partite*» (X, 827).

Kjo gjâ pat ngjá në mbrâmjen e ditës 22 korrik. Konstantini prá pat pasë jo vetëm nderime përkëdhelse, por edhè 300 duketën ashtu edhè nji kál, qi e pat lypë ai vetë, përveç këtyne, pat pasë edhè sigurimin qi në krahinën e Republikës t'i paguheshin të gjitha shpenzimet. Ky pat qênë nji sukces i madh i zotsís së tij s'urtë. Konstantini pat qênë gjithmonë dorëdhânës, i mbante premtimet e dhânuna; të dy «*savi di terra ferma*», të cilët e kishin pasë shoqnue për në San Giorgio, kallxojnë se: «*e promesse far il tutto, e disse s'il bisognasse a lo acordo cauzione chi prometteria? e lhoro risposero il papa*» (X, 832). Shifet se pak kohë para se të nisej, pat dashtë të sigurohej në se Venediku do të hŷnte dorzânës për tê; pat pasë si përgjegje se në ket mes dorzânija i jipej nga ana e Papës.

Udhëtimi i Konstantin Arjanitit përshkruhet hollësisht në lajmet e nëpunsvet të Venedikut: me 23 korrik në drekë mërrijti në Treviso, por atë mbrâmje e vijoi rrugën për në Conegliano («*Conejam*») (X, 836, 837). Prej këndej, tue kalue nepër Serravalle (X, 855), mërrijti me 25 korrik, me dhetë kuaj, në Pieve di Cadore, ku i doli përpara kaluer *capitano* Sier Filippo Salamon dhe e priti me nderime të posaçme (X, 868). Mbas katër ditësh qi ndêjti këtu, «*el signor Constantin predito Cominato*» e vijoi rrugën për në Bressanone («*Presenon*»), mbasi peshkopi i atij qyteti i pat dorzue nji letër, së cilës i pat bâ nji kopje dhe e pat dërgue në Venedik për

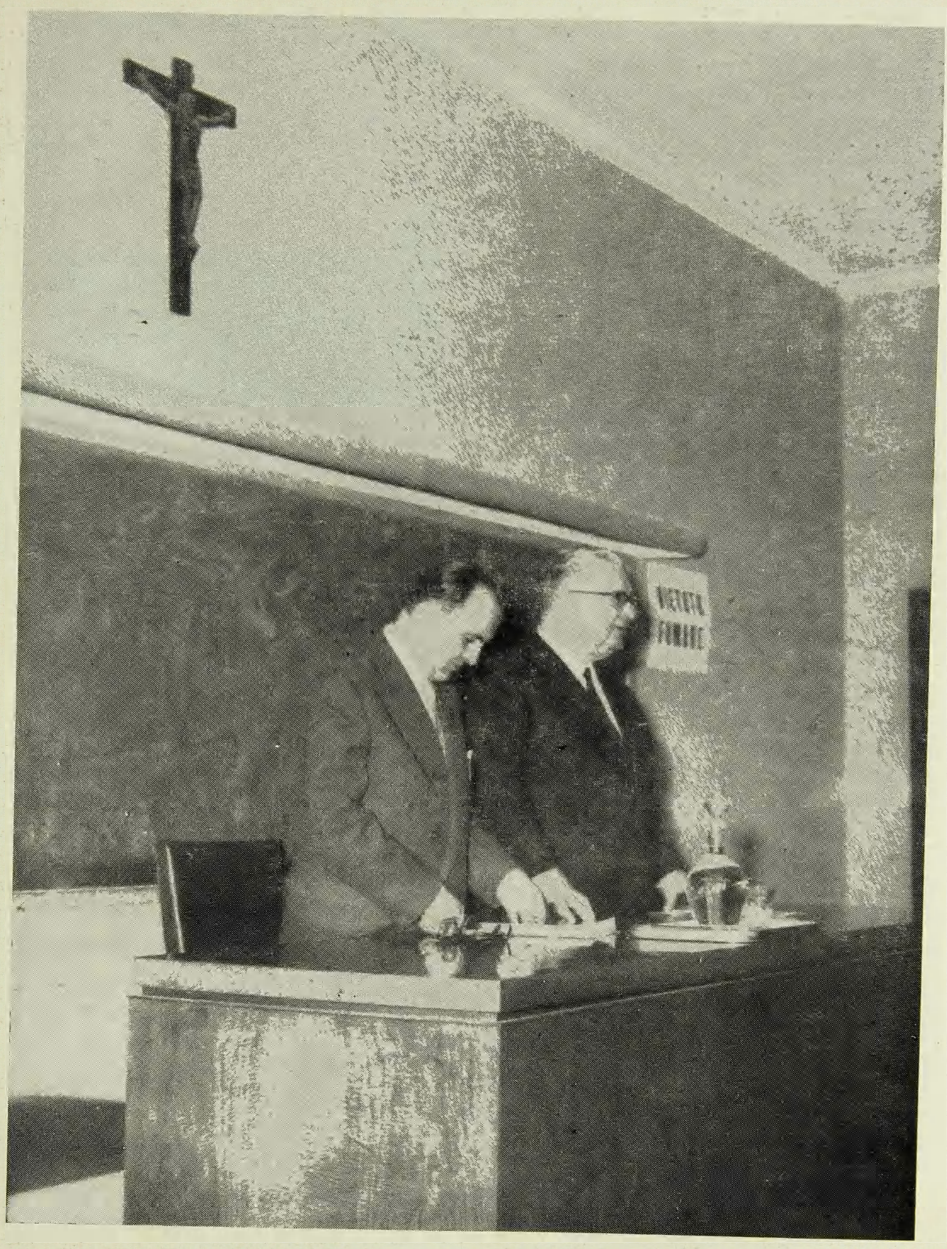

Konferencë e prof. A. Schmaus n'Universitetin e Romës - Prof. Koliqi paraqet ligjiratarin

Conferenza del prof. A. Schmaus nella Università di Roma - Il prof. Koliqi presenta l'oratore

Sala e Fakultetit të Letravet e të Filozofis gjatë ligjiratës së prof. Schmaus
Në rend të parë: prof. Maver e Presidi prof. Ghisalberti
Aula della Facoltà di Lettere e Filosofia durante la conferenza del prof. Schmaus
In prima fila: *il prof. Maver e il Preside prof. Ghisalberti*

Ndëgjuesat. Nder ta shifen z. Lin Shkreli, piktori Lin Delija e, midis, dr. Camaj
Gli ascoltatori. Tra essi si notano il sig. Lin Shkreli, il pittore Lin Delija e, nel centro, il dott. Camaj

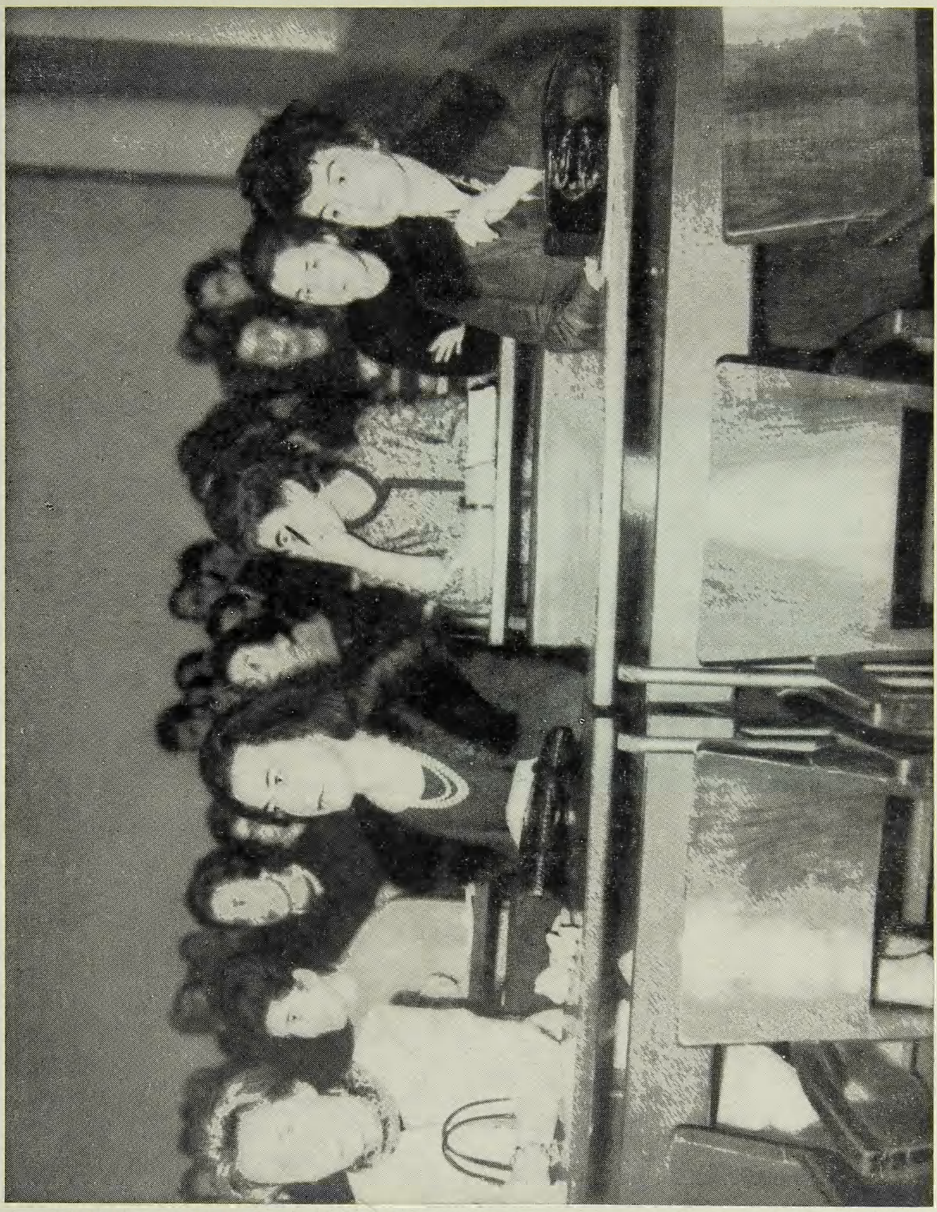

Konferenca e prof. Schmaus n'Universitetin e Romës. - Publiku në salë: dallohen në rend të parë: zoja Silvja Zorzoli-Curani e zoja Serreqi; mbrapa: zoja Vangjelija Koliqi

Conferenza del prof. Schmaus nella Università di Roma. Il pubblico nella sala; in primo piano: la sig.ra Silvia Zorzoli-Curani e la sig.ra Serreqi; nel secondo: la sig.ra Vangjelija Koliqi

Konferenza e prof. Schmaus
Në fund: zoja Klisura e Shkelqesa Ekrem Vlora
Conferenza del prof. Schmaus
Sullo sfondo: la signora Klisura e S. E. Ekrem Vlora

Konferenca e Prof. Schmaus
Mbajtas: prof. Zef Schirò-i e prof. Riccardo Picchio
Conferenza del Prof. Schmaus
A sinistra: il prof. Giuseppe Schirò e il prof. Riccardo Picchio

njoftim (XI, 9): «*Ed qual va bon animo et ben satisfato; lui l'à charezato, nè li à lassato mancharli di O*» (po aty). Me 7 gusht sekretari i Konstantin Arjanitit, Bernardin Alario, i shkruen sekretarit të Këshillit të të Dhetvet Giac. Michieli-t nga Bressanone, se miku i tij — «*amico*» e thrret — kishte pasë mërrijtë atjè dhe se menjiherë kishte pasë fillue bisedimet me Palin Liechtenstein (i ardhun aty për ket qellim) në pranín e epishkopit — «*con el patron amico*». Se «Paulo Letistener» ishte «*homo da ben*». «*Qual, poi partì, quelli francesi fanno il tutto contra la Signoria. Il patrono* (d.m.th. K. A.) *spera di bene, et presto anderà alla corte*» (XI, 84). Por njikohësisht Konstantini pat lajmue se ai do të nisej për në Romë te Papa (ibidem). Dhe me të vërtetë u kthye prap nepër Pieve di Cadore, por nuk mund t'i përgjigjet së vërtetës se Konstantini pat mërrijtë në Cadore me 29 korrik (XI, 114, krh. 104), sikursè thotë Konti Girolamo di Porcia nga Roma (7 gusht 1510), Mâ i besueshëm âsht lajmi se ai me 17 gusht ká mërrijtë në Pontebba, në kufînin e vjetër t'Austrís me Italín (XI, 158), pse me 4 gusht ai i pat shkrue nga Bressanone nji letër të çifrueme nipit të vet «Belasio» (114) me të cilën ai krenohej sidomos për pritjen e bukur të Palit von Liechtenstein. «*E parlato insieme zercha l'acordo li disse che l'imperador vol Padoa, senza lassar a la Signoria ni le possession; e lui, signor Constantin, li rispose, il papa non traterà mai questo; e fo dito far trieve, e in questo mezo si trateria acordo*» (XI, 191).

Natyrisht bisedimet me të Dërguemin e Julit të II nuk u zhvilluen drejt-për-sëdrejti me Perandorin, por me ndërmjetsin, sikursè Paul v. Liechtenstein. Kjo punë tregon dhe na dishmon jo vetëm se Maksimiljani I kishte frigë nga zemrimi i Francezvet, por edhè pse ky i besonte aq fort artit të bisedimevet dhe ndershmenís së Konstantin Arjanitasit. Papa pat qênë zemrue për ket mosbesim në të Dërguemin e tij: «*L'imperador è una bestia, non vol admeter il signor Constantin; dicendo, il tutto è a farli bona guerra e recuperar Verona*». Kështu, së paku, lajmonte nga Roma *oratori* i Venedikut në fundin e gushtit (përpara ditës 25) (XI, 262). Me 27 gusht i njajti diplomat pat shkrue se Konstantini kishte pasë lajmue Papën, se mbreti i Hungarís ashtu edhè ai i Anglís kishin ndër mend me hŷ në Lidhjen e Cambraí-t. Juli i II dishronte tanì qi Ambashadori i vet të kthente: «*Maximiniano voria il signor Constantin li avesse portà Padoa lì. E l'orator nostro* (prá ai i Venedikut) *persuase soa sabtità a lasarlo, per tenir l'imperador im parole*» (XI, 263).Nga shkresa e «*fratit*», emni i të cilit nuk tregohet, shifet se «*signor Constantin non è buon instrumento; e che à fato venir la mojer li in Alemagna, e vol alcuni castelli in Alemagna da l'imperador* (XI, 263).

Âsht për t'u vrejtë se Konstantini pat vendosë qi e shoqja t'a ndiqte mâ vonë dhe, mbasi ai nuk qe pritë nga Perandori, e nisi të shoqen përpara qi t'i paraqitej Maksimiljanit. Lipset t'i zihet besë atij lajmtari qi na thotë se Konstantini përpiqej të shtînte në dorë «disá kështjella» në tokën gjermane. Francesca di Monferrato pat marrë përsipër të kryente nji detyrë, të cilën përpara e kryejshin të tjera grá qi ishin farefis me tê, tue fillue nga e motra Angjelina. Me 24 shtatuer 1510 Perandori i shkruente nga «Perneck» (115) gje-

neralit Princit Rudolf von Anhalt, se «*dona dil signor C.A., qual è venuta in Alemagna, à portar danari a' sguizari*» (d.m.th. mercenarvet sviceranë në shërbim të mbretnís). Ai pat sigurue se nuk kishte pasë dashtë me i bâ kurrgjâ të keqe «*signor C.A.*» «*perchè li de' salvoconduto*» (XI, 272). Por përgatitja e letrës së shoqnimit u shtŷ për mâ vonë, në qoftë se mund t'i besojmë lajmit t'ambashadorit venedikas pranë Kurjes (dhânë me 30 shtatuer 1510 nga Viterbo), qi thotë se Papa donte t'a shgarkonte nga detyra Konstantinin, në rasë se Maksimiljani nuk do t'a pranonte n'audjencë mbrenda tetë ditësh: «*se in termine di zorni 8 il re di romani non lo admeterà el vadi a la soa presentia*» (XI, 278). N'anën tjetër, si kundërmasë, do t'a largonte nga Roma përfaqsuesin perandorak. Si gjithmonë, *Oratori* venedikas pat këshillue qi të shtŷhej zgjidhja «*à pregato soprasieda*». Juli i II e pranoi *oratorin* perandorak dhe e bâni me dijtë se do t'a tërhiqte *oratorin* e vet (XI, 279). Konstantini ishte gjithnji për nji «*acordo*», gjâ qi edhè vetë Papa i a pat çfaqë shprehimisht Përfaqsuesit perandorak, tue thânë se do t'i jipte Konstantinit fuqí të plotë për ketë detyrë. Pat qênë parapá nji *Breve* papnore, por ai pat marrë vesht pastaj nga goja e *Oratorit*, se Perandori dishronte mâ parë nji armëpushim («*trieve*»), dhe mbandej nji pakt hollësí të tjera (XI, 279).

Arjaniti në ketë ndërkohë kishte pasë kthye përsërí në Bressanone për të prit atjè zhvillimin e ngjarjevet. Prej atij qyteti Konstantini, si gjithmonë i zellshëm në shkrim, dërgonte andej e këndej letra, si për shembull me 3 shtatuer 1510 njij prifti të famullís San Moisè në Venedik, e cila sigurisht ishte caktue qi t'i dorzohej Signoria-s. Në ketë letër flitej për nji ushtrí prej 6.000 kâmbsorësh qi kishte qênë mbledhë n'Innsbruck e se vetë Perandori gjindej në Landeck (XI, 304). Si duket, nuk kishte ngutsí për *Breve*-n papnore. Me 12 shtatuer *Oratori* venedikas në Romë lajmonte nga Senigallia, ku aso kohe gjindej oborri papnuer, këso dore: «*Zercha Maximiniano, il signor C.A. solicita si mandò uno nontio, con mandato; non à voluto admeter esso orator pontificio. Il papa l'à mandato a trar di zifra, e poco si cura lezerle, dicendo: L'imperador è una bestia*» (XI, 353). Këto bishtnime dhe dredhime të Maksimiljanit të I u zgjatën edhè për shum javë. Me 24 shtatuer 1510 ambashadori perandorak e siguronte Papën në Bologna, të cilit me 19 shtatuer i a kishte pasë dërgue letrat e përpilueme nga Konstantini, se ndërkaq i Ngarkuemi i tij Paul von Liechtenstein i kishte qênë paraqitë Perandorit n'Innsbruck; «*et è contento l'imperador predito, che esso signor Constantim vadi a la corte, e li parli come orator dil papa*» (XI, 456). Por me 12 nânduer patën qênë dhânë për dijení në Venedik disá letra të Konstantinit, të shkrueme në Bressanone dhe qi u kishin pasë qênë drejtue sekretarit të vet Bernardin Alario-s ashtu edhè sekretarit të Këshillit të të Dhetvet Sier Giov. Giac. Michieli-t. N'ato letra flitej për Perandorin e për «*acordo*», por M. Sanuto (XI, 594) nuk jepte ndonji hollësí mbí mbrendín e tyne.

Konstantin Arjaniti kishte plot arsye të dyshonte në zbatimin e detyrës qi Papa i kishte pasë ngarkue. Ai përpiqej të gjênte nji rrugë të sigurtë për t'u tërhjekë bashkë me të shoqen në ndonji vend të Republikës së Venedikut. Me 20 kallënduer 1511 M. Sanuto shkruen

në Ditarin e vet kështu: «*Fu manifestà al consejo di pregadi quello per avanti fo ditto, che 'l signor C.A., ch'è in Alemagna, à mandato a dimandar salvoconduto di vegnir habitar in questa terra con la sua moglie, atento non pol far O di pace con l'imperador. Et per il consejo di X fo scrito al papa, et dimandar quello li par. Et il pontefice disse, esser contento si facesse*» etj. Këshilli i të Dhetvet prá kishte pasë vendosë të shkruente letrën e kërkueme të shoqnimit për Konstantinin dhe për të shoqen, mbasi edhè Papa e kishte pasë dhânë pëlqimin e vet. Por Konstantini nuk pati rasë t'a përdorte letrën e mprojtjes. Në fundin e kallëndorit të vjetit 1511 ai mërrijti në Pieve di Cadore, prá në tokën e Venedikut (XI, 782), por në fillimin e frorit «*provedador zeneral*» Andrea Gritti, qi mâ vonë pat qênë zgjedhë *Doge* i Republikës (1523-1539), lajmonte se Konstantini gjindej në Castelmassa («*Massa*»), për të vijue rrugën nepër Sermide («*Sermene*») andej lumit. Po mësheftas («*incognito*») për mos me u rá në sý Francezvet. Ishte drejtue për te Papa për të bisedue me tê mbí «*acordo*», përndryshej nuk mund t'i nxirej asnji fjalë tjetër: «*Et O à voluto dirli; solum è stato tuto uno zorno a parlar con lo episcopo curzense* (d.m.th. Matthäus Lang von Wellenburg, epishkop i Gurk-ut) *di tal materia, a... el qual dia vegnir di qua, da' monti*» etj. Mjerisht në tekst nuk shenohet vendi se ku këta të dy patën qênë takue. Tue qênë se Konstantini nuk mund t'a kalonte lumin. Po i sigurtë («*securamente*»), shkoi në Chioggia, ku Signoria i çoi përpara nji barkë me vela dhe e shoqnoi në Venedik. Pastaj me 16 barka e vijoi udhëtimin për në Ravenna «*perchè va, ut dicitur, per bone cosse dal papa, zerca lo acordo con l'imperador*» (XI, 809) rreth ditës 10 fruer 1511. Ndërmjet ditvet 11 dhe 14 fruer mërrijti në fushimin ushtarak papnuer afër Lugo-s, sikursè shifet nga nji lajm qi prej andej dërgonte në shtëpí *oratori* venedikas Dr. Girolamo Donado.

Në të gjitha këto lipset të kemi para sýsh se Juli i II, mbas shum kohe dhe kundra njij pjese së Kolegjit të Kardinajvet qi mbajshin anën e Francezvet, mâ në fund mujti me i a mërrijtë qellimit e me marrë vendimin për t'i shpallë luftë Ludovikut XII dhe me i sulmue Francezët në të gjitha anët përnjiheri: në Genovë, Veronë, Milan dhe Ferrarë. Në kallëndorin e vjetit 1511 Papa u ndesh me ushtrín e rrethimit para dyervet të qytetit Mirandola (116). Në fundin e marsit i u paraqit në Mantova Matthäus Lang, epishkop i Gurk-ut, i cili kishte pasë qênë shenue *in pectore* si kardinall e qi ishte njeriu besnik i Perandorit, me nji ngarkim të posaçëm nga ana e Maksimiljanit të I. Juli i II i jipte rândësí të madhe bisedimit sý për sý me përfaqsuesin e Perandorit. Tue qênë se nuk e pau t'arsyeshme pritjen në Ravenna të këtij auktoriteti të naltë, qi ishte edhè kryenaltë, e ftoi bashkë me nji tjetër përfaqsues të Perandorit, Giovanni Gonzaga, në Bologna, ku kishte pasë ardhë edhè ai vetë me 7 príll. Trí ditë mâ vonë filluen bisedimet, mâ së pari në nji mbledhje të mësheftë, qi u zhvillue me 10 príll. Për nji kohë të gjatë nuk pat dashtë me mveshë petkun priftnuer; kúr i u përmend fakti se për shpejti do të bâhej kardinall, u përgjegj se do të paraqitej ashtu sikursè pat qênë largue nga Perandori (117). Të gjitha nderimeve, të cilat Papa kishte dashtë t'i a jipte epishkopit të Gurk-ut, si për shembull vendin e nde-

rit menjiherë mbas djakonit të kardinajvet në pritjen kremtore me 11 príll, përfaqsuesi i Perandorit u përgjegj «me nji krení maloke të padurueshme» (L. v. Pastor) (118), sá qi ndër sýt e Italjanvet të qytetnuem u kundrue si «nji barbar i pagëdhenun». Me 25 príll 1511 Matthäus Lang u largue nga fushimi ushtarak papnuer «pothuejsè pá përshëndetë njerí dhe me nji sjellje kërcnuese» (119). Ndjektarët e epishkopit u ndanë prej tij me brohoritjet «rrnoftë Perandori, rrnoftë Franca, rrnofshin Bentivogli-t!» (120).

Nuk lipset të çuditemi në qoftë se nji ambjent i tillë nuk mund t'ishte fushë veprimi për Konstantin Arjanitasin. Ndërsá ngjajshin këto punë në Bologna, Konstantini kiste pasë ardhë në Romë në fundin e prillit, dhe asnji njerí nuk e kishte kuptue se çfarë qellimi ndiqte; me 27 príll 1511 kemi lajmin se: «*Il signor Constantino Arniti vene, più dî fa, qui a Roma;* ad quid adhuc *non intendo; non è amico intendo dil curzense*» (XII, 171); ky lajm âsht për t'u besue fjalë për fjalë. Asht njikohësisht i mbrâmi lajm, qi mund të nxiret nga «*Ditarët*» e Marinit Sanuto përpara hapjes së Koncilit të Lateranit me 2 máj 1512. Prá plot nji vjet në jetën e Konstantin Arjanitit mbetun n'errsinë. Dërgimi i tij ke Maksimiljani I. u tregue si nji gabim taktike, dhe pati si përfundim mnjanimin e tij të plotë në marrëveshjet diplomatike, mbasi ai nuk ishte mâ i mirëpamë prej Perandorit, prej Ludovikut të XII, dhe prej Kurjes ku nuk kundrohej mâ si nji njerí besimi në çështje diplomatike. Me gjith këtê, Juli i II nuk i a pat mohue mprojtjen, pse përpara mbarimit të këtij vjeti shofim se përsërí përdoret për shërbime me rândësí. Kjo gjâ vërtetohet nga letra qi me 25 nânduer 1511 protonotari Lippomano i dërgon nga Roma vëllaut të vet Girolamo në Venedik: «*e aver avuto danari el signor Costantin Arniti e lo Dispota è lì*» (XIII, 322). Ky dhespot i Artës ká qênë ndoshta dhândrri i tij Carlo III. Tocco, i shoqi i së bijës së tij Andronika, i cili banonte në Romë në Via San Marco me nji ndihmë të të hollash nga ana e Papës, dhe vdiq në vjetin 1518 (121).

Juli i II, i cili natë e ditë mendonte pushtimin e qytetit Ferrara dhe dëbimin e Francezvet nga Italija, pat kthye në selín e vet romake në qershorin e vjetit 1511. Ky pat ngelë krejt i çuditun për përpjekjet shismatike të Perandorit Maksimiljan dhe për sjelljen përbuzëse të Ludovikut të XII të Francës. Me 25 korrik pat qênë vendosë qi të thirrej në Romë për ditën 19 príll 1512 nji mbledhje kishtare. Ndonsè Papa nuk ishte mirë me shëndet, prap se prap ai nuk u kursye aspak për të bâ përgatitjet e rasës. Francezët në prillin e vjetit 1511 kishin pasë pushtue në pak ditë krejt Romagna-n dhe kishin pasë korrë afër Ravenna-s nji fitore përfunduese. Por të gjitha këto pengesa dhe vështirsí nuk mujtën me i a thye guximin Julit të II. Lufta n'Italín e mesme kishe shkaktue shtytjen e hapjes së koncilit për ditën 3 máj. Nji ditë përpara Papa doli në Lateran në mënyrë kremtore; këtu nuk duhej të mungonte «*lo signor Constantin Arniti*» (XIV, 203). Në mbarimin e qershorit, prá pak javë mbas fillimit të Koncilit të pestë të Lateranit, pushtimi i Francezvet n'Italí kishte pasë marrë fund: Ludoviku i XII humbi aty të gjitha pushtimet, deri qytetin Asti, qi ishte trashigim i familjes së tij. Pá asnji luftim, madjè pá mprojtë asnji qytet, tepricat e ushtrís franceze kthyen shpinën e ikën.

Konstantin Arjaniti duket se u gëzue për ket ndryshim të papritun të ngjarjevet dhe për gjendjen e vet të ré. Juli i II e emnoi kapidan të përgjithëshëm të trupavet të Koncilit të përgjithëshëm të Lateranit me nji rrogë muejore, e cila i u shtue mâ vonë prej Luanit të X deri në 200 duketën ari (1512-1517) (122). Dhe kúr pak kohë mâ vonë vdiq Papa (21 fruer 1513), pasardhësi i tij Luani i X, d.m.th. Giovanni de' Medici, nuk e gjet t'arsyeshme qi atë detyrë t'i a ngarkonte njij tjetri; n'anën tjetër, as Kurja nuk i preu marrëdhânjet e mira me Konstantinin. Me 6 mars 1515 kryetari i rí i Kishës i fali qytetin dhe kështjellin Fano në Romagna, qi kishte kthye prap nën sundimin e shtetit kishtár.

(përkthen nga gjermanishtja: **KARL GURAKUQI**)

(vijon)

---

(111) Në qoftë se Katerina ká qênë motra mâ e vogël e Konstantin Arjanitit, na bân me mendue se do të ketë qênë nja 60 vjeç kúr âsht martue për të tretën herë, tue qênë se i ati i saj, sido qi t'a marrim, nuk ishte gjallë rreth vjetit 1463. Kjo grue me burrin e parë, André Span-in, pat pasë nji bijë e cila pat qênë martue në Hungarí (krh. Ch. Hopf, vepër e çekun, faqe 535 nën titullin «*Famille des Apan*»). - Mbí parardhësit e Merkurit Bua krh. edhè Ch. Hopf, vepër e çekun, faqe 367-370 (ashtu edhè faqe XXXVIII): *Ex Joannis Coronaei rebus a Mercurio Bua gestis* (lib. I; v. 41 e vijanòs); mbí ketë gjâ ká pasë shkrue mâ parë Constantin Sathas Ἑλληνικὰ Ἀνέκδοτα I (Athinë 1867), faqe 1-153. - Të parët e Merkur Bua-s kanë qênë, mbas gjase, dhespotë t'Artës, t'Angelokastron-it e të Joannina-s n'Epir.

(112) Familja Boccali asè, sikursè quhej, Bochalis (Βοχάλης), e kishte ndêjën në Peloponez, selín e kishte në Gardhiq dhe Leondari, ku mujti me i shpëtue, por vetëm pjesësisht, shgatrrimit t'Osmanvet. Manuel-it Bochalis qi ishte farefis nga ana e s'âmës me Bejlerbén e Rumelís, Mahmud Pashën, qi mâ vonë u bâ Vezir, duket se i doli me ikë në prendim me ndihmën e atij. Ai iku në Korfu dhe mâ vonë muer rrugën e Napoli-t (krh. Sphrantzes, faqe 406, ashtu edhè D. A. Zakythinos «*Le Despotat grec de Morée*» I [Paris 1932], faqe 269, gjithashtu Wm. Miller «*The Latins in the Levant*» [London 1908], faqe 448. Duket se ndërkaq kjo Familje pat gjetë strehim në krahinën e Venedikut. C. A. Cicogna «*Delle iscrizioni veneziane*» I (Venedik 1824; krh. edhè V [1842], faqe 535). 249 jep lajme të hollësishme mbí Konstantin Boccalì-n, të birin e njij farë Nikolaus B., nga Leondari (Moré) = Megalopolis, por qi pat vdekë n'Italí, në Venedik, dhe pat qênë vorrue në Kishën Santa Croce në Luprio; qysh prej vjetit 1590 nuk shifen mâ gjurmët e vorrit. Mbishkrimi latinisht i vorrit na bâhet i njoftun nga E. A. Cicogna, sikursè na lajmon Lorenz Schrader-i, «*Mon. I t.*» (Helmstedt 1592), faqe 306. - Konstantin Boccali pat dy djelm, Konstantinin dhe Manolio-n (Manuelin, bijt e të cilvet duket se patën qênë prîsat e Stradjotvet, të quejtunit Giorgio Boccali në Kotorr dhe Niccolò Boccali në Split (krahaso M. Sanuto «*Diarii*», III, *passim*). Simbas gjase, Niccolò Boccali u martue, mbasi i pat vdekë e shoqja, me Katerinën, të motrën e Konstantin Arjanitit. Mbas vdekjes së të shojt (rreth vjetit 1519)

u martue me Kontin Mercurio Bua (krh. Ch. Hopf « *Chroniques* », faqe 535 dhe 531).

(113) Krh. H. Ulmann « *Kaiser Maximilian I* », II (Stuttgart 1891), faqe 409 dhe Max Frh. v. Wolff « *Untersuchungen zur Venezianer Politik Kaiser Maximilians I. während der Liga von Cambrai mit sonderer Berücksichtigung Veronas* » (Innsbruck 1905), faqe 24 (me lajme të çuditshme qi me mzi mund të justifikohen).

(114) Unë nuk jam në gjendje t'a përcaktoj « Belasio ». K. Arjanitasi pat pasë nji farefis të vetin me ket emën (krh. B. Sangiorgio « *Cronica* », faqe 364), por nuk mund të jetë ky këtu.

(115) Âsht fjala për kështjellin Berneck në Kaunser-Tal afër Landeck-ut (Tirol), krh. Ch. F. v. Stälin « *Aufenthaltsorte K. Maximilians seit seiner Alleinherrschaft* 1493 *bis zu seinem Tose* 1519 » (= *Forschungen zur Deutschen Geschichte*, I (Göttingen 1862) faqe 372 asè V. v. Kraus « *Itinerarium Maximilians* I » (1508-1518), në « *Archiv für österreichische Geschichte* », LXXXVII (Wien 1899), faqe 283 e vijanòs.

(116) Krh. Ludwig v. Pastor « *Geschichte der Päpste* » III/2, 5-7 (Freiburg 1924), faqe 791.

(117) Krh. ibidem, III/2, faqe 795.

(118) Krh. ibidem.

(119) Krh. ibidem, faqe 796.

(120) Krh. ibidem, faqe 796 e vijanòs.

(121) Krh. Wm. Miller « *Essays on the Latin Orient* » (Cambridge 1921), faqe 512 e vijanòs.

(122) Dokumenti i emnimit nga ana e Papës Luanit të X me 29 mars 1515, me të cilin pat qênë emnue « *cum provisione ducentorum ducatorum auri* » në muej me titullin Kapidan i Përgjithëshëm i Koncilit të Lateranit, përmendet nga Aurelio Zonghi në « *Repertorio dell'antico Archivio comunale di Fano* » (Fano 1888), faqe 286; krejt teksti gjindet në « *Archivio Storico di Fano* »: Registri, V, fleta 128 b.

S. Adriano, la roccaforte del basilianismo di Calabria

di Alessandro Serra

Le strade che portano nella cittadina di S. Demetrio Corone penetrano da est ad ovest come lance che colpiscono nei fianchi. Noi siamo arrivati per una strada dell'est.

Lasciata la Nazionale, dopo circa 1 km. di pianura, fra aranci ed olivi, ha inizio la salita su strada spoglia di bitume e logorata dall'uso, ma in via di ampliamento e di ricostruzione.

Spariti gli alberi, confortano la vista i colli argillosi ammantati di verde, che risalgono verso S. Demetrio. Presso la strada, un gruppo di donne zappetta il grano e canta. D'un tratto, una tonda brunetta — camicia bleu e gonna rossa — dà una voce alle compagne che si stringono intorno; ed essa, portando la mano destra dietro l'orecchio, intona in albanese un canto melodico, un distico d'amore forte, d'amore nostalgico, che le amiche accompagnano con ugual ardore, mentre la brezza lo disperde lontano.

Finalmente raggiungiamo le prime case del paese. Sembra che ci aspettino, liete, festose, con le finestre aperte in faccia al sole, in compagnia di un po' di alberi e di alcune donne che indossano il fascinoso costume albanese.

S. Demetrio è una bella cittadina fondata da Albanesi profughi verso il 1469, quando, morto l'eroe nazionale Scanderbeg ed invasa dai Turchi buona parte d'Albania, le popolazioni eroiche preferirono la via dell'esilio.

All'uscita del paese, presso la strada, c'è una fila di casette: sono le abitazioni dei professori del Liceo-Ginnasio statale. Più innanzi ha inizio un maestoso caseggiato che sembra una caserma di più reggimenti.

Nella prima ala è ubicato il collegio italo-albanese; in fondo il Liceo-Ginnasio; in mezzo, incastonata come perla, splende, coi colori dei secoli, la veneranda chiesa di S. Adriano.

Il paesaggio è ora cambiato. Gli alberi da frutto, la vite, gli orti, allietano i campi, e l'olivo torna ad ammantare le sterminate colline che dolcemente degradano fino al Crati. Di fronte, lontano lontano, i monti della Lucania innalzano una barriera sulla quale domina maestosa la cupola del Pollino.

Di sotto ai monti, ad oriente, si distende la pianura di Sibari e di

Turio, che il Crati spacca con larghe anse, per sfociare con più fascino nel vicino Jonio.

Sulle nostre spalle pende minaccioso un colle storico: è il monte Santo degli anacoreti basiliani dei secoli VIII e IX, quando la lotta iconoclastica e l'invasione araba della Sicilia costrinsero schiere di monaci a cercar pace in Calabria, da Reggio a Rossano, dal Mercurion ai colli del Crati. Fu allora che ai piedi del monte Santo sorse la chiesetta dei santi asiatici Adriano e Natalìa, che le incursioni saracene non risparmiarono. Verso il 955, sulle rovine, prese dimora una forte figura di Basiliano, S. Nilo di Rossano. Richiamati dal suo fascino, altri monaci corsero intorno a lui e presto sorse un monastero con chiesa, biblioteca, infermeria, celle, botteghe, magazzini, corte, stalle: tutto il necessario per una società chiusa, ma in proporzioni modeste e senza esigenze d'arte.

In breve S. Adriano divenne un centro di vita spirituale, la cui fama giunse fino alla Corte di Bisanzio. Il segreto di tale prodigiosa attività, ce lo spiega lo storico Ernesto Pontieri. S. Nilo dettò per i suoi monaci una regola che oltre a prescrivere il più rigoroso ascetismo « ingiungeva ai seguaci — scrive il Pontieri — di associare alla preghiera e al canto liturgico l'esercizio quotidiano del lavoro che si esplicava nella coltivazione dei campi, nello studio delle sacre scritture, nella raccolta dei libri, nella copia dei manoscritti. Insomma nella Regola di S. Nilo — conclude il Pontieri — si nota... un dinamismo ignoto alle regole monastiche basiliane in uso nei chiostri della Calabria bizantina, e lo si deve all'influsso — cosa non rilevata finora — della Regola di S. Benedetto ». Ma verso il 979, in S. Adriano una scorreria di Saraceni arresta la vita. S. Nilo l'aveva predetta e s'era messo in salvo a tempo coi suoi monaci. Nè ritornò più in S. Adriano. Vi andò invece un altro monaco, armato di santo zelo: S. Vitale da Castronuovo (980) che si diede con ardore all'opera di ricostruzione. E lavorò tranquillamente, perchè ormai la fama del cenobio suscitava venerazione anche nei nemici della fede cristiana. L'emiro di Palermo, infatti, ne garantì l'incolumità. Di lì a poco vennero i Normanni, e allora terminarono le scorrerie, finì l'incubo delle devastazioni e finirono i tempi tristi che per secoli avevano funestato la Calabria.

S. Adriano attraversava in quel tempo un periodo di crisi economica e soprattutto politica, perchè parte dei monaci preferivano seguire le tradizioni bizantine, mentre gli altri avevano a cuore l'atmosfera fervorosa ed affascinante dell'Ordine benedettino, così caro a S. Nilo, che assieme a quello dei Cistercensi « cattolicizzavano » la Calabria bizantina.

Di questa situazione approfittarono i Normanni ai quali premeva distruggere tutto ciò che di bizantino era nel continente. E poichè premeva altresì attirarsi le simpatie del clero e delle popolazioni, contro la Santa Sede che mal vedeva l'instaurazione del loro dominio, il conte Roberto prese a cuore S. Adriano, lo dotò lautamente e nel 1091 lo donò all'abate Pietro della Badia benedettina di Cava, perchè risorgesse a vita migliore. E i Benedettini si misero subito all'opera, ma quindici anni dopo dovettero abbandonare S. Adriano, perchè l'altra corrente

di monaci prese il sopravvento e non tollerò la sottomissione ai nuovi venuti.

Nel secolo XII i lavori continuavano ancora, perchè S. Adriano era diventato un centro economico ed inoltre gli era stato conferito il prestigio di Badìa archimandriale. Di conseguenza stava a cuore ai monaci la comodità degli ambienti e la ricostruzione artistica del cenobio. E poi c'era l'esempio di altri monasteri. A 20 Km. in linea d'aria, tra Corigliano e Rossano era sorta (1101-1105) l'altra roccaforte del Basilianismo di Calabria, il Patirion, e ad occidente, poco distante da Luzzi, i monaci bianchi di S. Bernardo costruivano la Sambucina, la Casa Madre dei Cistercensi (1136-1145).

Per più secoli questi monasteri diffusero luce di civiltà cristiana e benessere economico, ma col XV secolo venne fatale la decadenza. Ed i monaci dì S. Adriano, che officiavano in rito greco, arrivarono al punto di non comprendere più quella gran lingua.

Nonostante l'interessamento dei Pontefici, la decadenza non ebbe soste, finchè nel 1794 Ferdinando IV soppresse il monastero, assegnando i beni al Collegio greco di S. Benedetto Ullano (Cosenza). Poco tempo dopo, quel collegio fu trasferito a S. Adriano ed il monastero divenne anche sede del Vescovato greco di Calabria.

Dell'antico monastero basiliano oggi non rimangono tracce. Terremoti, incuria, depredazioni hanno continuato l'opera demolitrice del tempo, mentre le costruzioni successive hanno incorporato i resti superstiti. Solo la chiesa rimane in piedi, con la forza arcana delle cose miracolate, perchè pur avendo perduto le absidi e la facciata, e pur mostrando i segni deleteri della vecchiezza, s'impone ancora per vitalità e per efficienza.

La domenica infatti essa spalanca le porte ed accoglie i fedeli nella ieratica atmosfera bizantina — perchè il sacerdote celebra ancora in rito greco — mentre nei giorni della settimana, le voci chiassose degli studenti, a gara coi passerotti delle grondaie e le rondinelle del cielo, dànno un alito di vita nuova e rendono più fascinosa la veneranda chiesetta.

Noi siamo entrati dal collegio, per la porta che dà a settentrione, la quale, dall'alto di tre gradini, s'innalza nobile e solenne sotto un arco a tutto sesto, dietro stipiti marmorei riproducenti mostri e felini.

E' S. Adriano una basilichetta romanica a tre navate, orientata da levante a ponente e coperta di tetti lignei. Le navate prendono luce da monofore anguste, più ampie quelle della navata centrale. Ha quattro arcate per nave, di forma ogivale le prime due presso l'altare, la seconda un po' più grande, e sono sorrette da pilastri. Le ultime due sono a tutto sesto e poggiano ciascuna su di una colonna intera ed una mezza adossata al muro di chiusa.

La colonna di sinistra è un monolite di porfido sormontato da un capitello paleobizantino che è opera bellissima per la tecnica dei fogliami e per il lavoro di trapano. Quella di destra è di pregevole breccia africana con capitello corinzio.

Di sotto alle arcate, spiccano vistosi dipinti bizantini raffiguranti « santi aureolati quasi tutti in vesti episcopali e indossanti un bianco pallio ».

L'altare maggiore è una costruzione in legno dedicato a S. Adriano. Interessante è il paliotto in stucchi colorati riproducenti motivi floreali, farfalle e cavallette. In mezzo campeggia l'emblema di S. Basilio — una colonna circondata da fiamme — intorno al quale si legge il motto: *Talis est Magnus Basilius.*

Anche l'altare di destra dedicato a S. Basilio e quello di sinistra dedicato alla Madonna, e a S. Demetrio e a S. Basilio hanno paliotti di tecnica affine, ma artisticamente inferiori.

Di grande interesse nella chiesa è il pavimento in opus sectile. Esso è stato ottenuto mediante l'impiego di mattonelle marmoree e di pietre colorate. E' diviso in riquadri, ognuno dei quali chiude motivi lineari e geometrici. « La pittoresca policromia — scrive il Prof. Orsi — dà l'illusione di un vasto tappeto orientale disteso sul pavimento del tempio ». Nella estremità occidentale della chiesa, sotto la colonna di porfido, si legge l'iscrizione dell'abate costruttore: *Bartholomeus d(e) s(uo) (fecit).*

In mezzo all'opus sectile spiccano quattro mosaici di grande interesse artistico, storico, pietrografico. Il primo raffigura un leone rampante ed una serpe erta sulle spire; il secondo mostra una serpe e tre spire concentriche intorno al proprio capo e con tre nodi nella spira esterna; il terzo mostra una pantera con faccia di fronte; il quarto raffigura un'altra serpe due volte attorcigliata ad 8 con due code. E la policromia dei mosaici è veramente stupenda.

Sul pavimento della navata di sinistra, prendon posto, come da intrusi, dei pezzi architettonici: un grande capitello con foglie di acanto, trasformato a conca e lavorato finemente, che risale ad epoca della romanità paleobizantina. Ad epoca bizantina posteriore risale anche un secondo capitello, quadriforme, di minori proporzioni, trasformato in piletta d'acqua santa. Vi sono scolpite grosse pigne d'angolo. Viene poi una conca con riquadri, nei quali è scolpita una testa umana che assomiglia a quella dell'imperatore Costante II ritratto nelle monete. Sulla conca poggia un coperchio a cupoletta, sul cui vertice è scolpito un uomo a tutto tondo, che contemporaneamente cavalca due felini accosciati ed accosta alle labbra con le mani un indefinibile oggetto.

Vengono infine due leoni stilofori, consunti dai secoli, ed ultimo avanzo del protiro distrutto con la facciata (1856).

In S. Adriano si ha l'impressione di aver ritrovato un angolo del medioevo, forse perchè gli elementi dell'arte arabo-normanna, il giuoco delle luci e delle ombre sulle pareti semplici e disadorne creano quell'atmosfera particolare. La chiesa sembra omogenia, tutta di un pezzo, fatta tutta di materiale nuovo, anche le colonne. Invece, secondo la consuetudine normanna, fu costruita con materiali varii ovunque reperiti ed in più tempi, di cui le singole parti ci dànno testimonianza. Il muro di cinta, secondo l'architetto Dillon, corrisponde nientemeno che alle strutture preesistenti alla costruzione. E se si comprova una seconda affermazione del Dillon — che le arcate ad ogiva sono di epoca differente dalle arcate a tutto sesto — si acquisisce un'importante cognizione storica: che le arcate a tutto sesto si riferiscano al periodo in cui i Benedettini di Cava dirigevano la costruzione (1091-1106) e che le arcate ad ogiva risalgano al periodo in cui i Basiliani curavano la

ricostruzione del Monastero. Ma c'è un'altra notizia di importanza storica. Secondo il prof. Cappelli, l'occhio a quadrifoglio aperto sull'arco trionfale « per la sua forma ed il suo sito sembra invece attinto a moduli cisterciensi adoperati in Calabria nel primo ventennio del duecento e nella chiesa arcicenobiale di S. Giovanni in Fiore e nella Cattedrale di Cosenza... ».

E poichè i Cistercensi della Casa Madre della Sambucina iniziarono la costruzione di numerosi cenobi nella seconda metà del XII secolo, è verosimile che da essi S. Adriano abbia ottenuto l'esecuzione di parte di quei lavori delicati che dalle arcate ad ogiva vanno fino all'abside, mentre pittori bizantini — probabilmente della medesima scuola di quelli che in Sicilia erano stati chiamati dai Normanni — rinnovarono quell'arte con tecnica ed intendimenti nuovi.

Parte delle tessere dell'opus sectile e dei mosaici vennero fornite dalle rumorose fiumare che dai monti silani e dai colli scendono nel mare di Sibari, ma la maggior parte di esse e le colonne ed i capitelli e quant'altro fu utile, vennero fornite dalla città di Turio, le cui rovine erano ancor fresche ed abbondanti.

In quel tempo Turio rientrava nel territorio del Patirion — a cui l'aveva donata Mabilia, la sorella di Roberto il Guiscardo (1122), ma S. Adriano potè liberamente sfruttare quelle « cave » in forza del diritto di badìa archimandriale.

Sopra l'altar maggiore c'è un quadro di Madonna. Non è una comune immagine messa lassù per semplice ornamento, ma è la Madonna del Buon Consiglio, cara agli italo-albanesi ed ancor più cara ai profughi di Albania del XV secolo che vissero le tristi vicende della patria invasa, le ore di angoscia attraversando l'Adriatico infido e la dura vita di esilio nella terra straniera. Nè la collocò il caso in quel posto centrale, preminente, ma la fede, la devozione, la gratitudine di tutte le generazioni di Shënmitrotti che quì, in S. Adriano correvano a raccontar pene e ad asciugare le proprie lacrime nelle calamità familiari e patrie.

I paliotti degli altari sono del XVII secolo, di quel periodo tempestoso in cui S. Adriano era passato temporaneamente al rito latino. Nè quì finiscono le memorie. Fuori, nel collegio, risuonarono i canti dell'Italia oppressa nella bocca degli studenti generosi. Ed il collegio fu fucina di cospiratori, di eroi, di martiri, durante il bel Risorgimento.

Dopo questa rassegna di memorie storiche si presenta spontanea una domanda: E dell'epoca di S. Nilo non è rimasto nulla in S. Adriano? E' rimasta parte dei codici preziosi che hanno trovato degna collocazione nella Badìa greca di Grottaferrata e nella Biblioteca Vaticana. In una teca d'argento si conserva persino una preziosa reliquia, un braccio di S. Adriano.

Non lungi dalla chiesa, in fondo al torrente S. Elia, c'è una grotta eremitica. Lì S. Nilo soleva raccogliersi nel silenzio e nella preghiera. La pietà dei monaci costruì più tardi una cappelluccia e vi affrescò S. Nilo orante dinanzi al Crocefisso. Oggi la grotta è in mali condizioni e l'affresco di S. Nilo è irriconoscibile. E lì presso è ridotto un cumulo di rovine il primitivo oratorio di S. Nilo.

Ma il ricordo più bello era un olmo plurisecolare che sorgeva presso il Monastero, presso la colonnina con la croce. Una pia tradizione vuole che S. Nilo soleva riposarsi all'ombra di quell'olmo, al tempo della calura estiva ed al tramonto, dopo il lavoro estenuante della giornata. Il vento ed il fradiciume dei secoli lo spezzarono più volte e più volte risorse, ma ai primi di febbraio 1961 l'olmo crollò per sempre. La popolazione sentì lo schianto e con una schiera di studenti corse intorno all'olmo, come dinanzi al feretro di una persona cara. E Maurizio Avato, un universitario del luogo dall'animo sensibile, tenne il discorso funebre che commosse ogni cuore, perchè con l'olmo sembrava che sparisse l'infanzia chiassosa di tutte le generazioni, la dimora degli uccelli, lo spirito e la memoria di S. Nilo.

MENDIME E KSHILLIME TË MËDHAJSH

Vetëm ndiesit'e mira munden me na lidhun shoq me shoq, se interesa s'ka prodhuem kurrë nji miqsí të qëndrueshme. — **Auguste Comte.**

✦

Të mûjtunit s'kanë miq. — **Southey.**

✦

Sado i madh qi të jetë arti në trûtë e tuj, ai ka me qênë gjithmonë nji gjâ qesharake në qoftë se njerzija s'ka ndonji dobí prej sij. — **Christian Fürchtegott Gellert.**

✦

Le të jeshë aq'i papërlyem sa akulli, aq'i pastër sa bora, prap se prap nuk mundesh me i shpëtuem shpifjes. — **Shakespeare.**

Zgjedhë e përkëthye nga **Mustafa Kruja**

Për Gjergj Pllumbin

nga Ernest Koliqi

Kurrmâ ndër mbrâmje vere
kur Thethi n'pùrpur vezullon e n'ár
kurrmâ mbi Breg të Bubzës
zânin krenar
përsjellun prej lahutës
na s'kém për t'a ndëgjue.

Papritmas kânga e jote, o Gjergj, u shue.

Ndejun mbi bar
nën majen e Harapit vesh' n'çetina
na thithshim andshëm zânin t'and shortar
përzí me fllad qi përeron rrëshina.

E n'zêmra na dikohej
nji shije stinash t'sosuna,
nji val' jetike jonesh gurgulluese
n'gjinin e errshëm t'maleve
ku palci lvitë i zânafilles s'onë
e kânga e vaji shkrîhen
me 'i krisëm djepash
t'përkundun ngjat vorrezave të fisit.
E fshâmje t'lashta mbyt' n'heshtín e motit
e vrumulisje t'reja
qi çohen pesh' në gjak t'breznive t'sotit
t'u dridhshin Tý në zâ
e shungullojshin n'shark t'lahutës s'ate
ndër mbrâmje vere qi s'do t'kthejn kurrmâ.

Por Ti, Gjergj Pllumbi,
nuk jé për t'u vajtue.
Le t'vajtojm na vetvetin.
I lumi Ti, i lumi,
qi me thupër mjeshtrore
t'lahutës mrekullisht dijte mbi zêmrat
e forta të Malcís me mbretënue.
Porsi shprehsin e vet dhe porsi mbretin
e Kângve t'njofti fisi.

Sa her' qi e thekshme kânga e jote krisi
ja pran' njâj votre n' dimën
ja verës mbi ndoj pod n'nji hije lisi
plym ngarendi njerzija
e të rrethoi plot et për m'u flladitë
n'harén flutruese
qi dhuron Poezija.
Tý kjo Nuse hyjnore
me çurgje kânge shpirtin t'a pajisi,
kur se me né mizore
siellet e rryeshëm hirin
e vet na e fal' me nji kjasim bulezash,
— né, kângatar' tërvezash.

Ti, poet ngadhnjimtar,
qi tubave të popullit i kndojshe,
shpirtënt trondite
sa her' qi kordhën, toje qymesh kali,
lahutës, pré n'drû palnje
me thupër i a përkite:
burrave t'vrâmun n'ball prej jetes s'malit
rithmue nga doke t'ngurta
i u zbutte shpirti n'andje
të kângës njimti-plote;
e djelmënija, sogje e fisit n'pritë
t'bardhave mote
qi ruen n'prêhen t'mystershëm ardhmenija,
xênte nga kânga e jote
t'besës e t'nderit n'hullí t'mbar' m'u rritë;
m'sa qi Tanushat, Tringat e Currlinat
trimnít e mdhá t'fatosave tue ndjekun
npër zânin t'and, ndiejshin n'krahnor't fisnikë
tharmet e qumshtit tu'u përtrî, qi rodin
arbnuer e bân' t'pavdekun
me emën lartushtues n'dhénat mâ t'largta.

I lumi Ti, Gjergj Pllumbi,
pse kordha, po, i u kput lahutës s'ate
e kânga n'buz' t'u shkim, por pylli e lumi,
e lugje e qafa e shpate
zânin kan' për t'a ruejt' ndër zâne t'veta.

Nën maje të guximshme
qi n'kalthërim t'kulluet flakron Valbona,
ku shtrîhet Bregu i Bubzës
përmbi rudina t'buta
(qi për né të mërguemit
përvoesohen n'kujtim me cirka loti)
der' t'endet n'male jeta

si n'vaje ashtu n'endire
me t'lashtën frymë ilire,
të gjalla ndër jehona
do t'jesin kânga edhe lahuta e jote,

sepse n'goj' t'Ande t'thjeshtë
shpërthei me njimij zâne
i rrëmbyeshëm n'fuqîn e vet vigâne
afshi i kângës qi n'shpírt fisin shqiptár
erdhi tu'e djeg' ndër mote
ç'prej agimit mâ t'pár
qi ndriti n'qiell t'ksaj bote.

MENDIME E KSHILLIME TË MËDHAJSH

Un u qajsha se s'kisha këpucë; por tue kaluem para derës së xhamisë së Damaskut pashë dikê pa kâmbë: prâna s'u qami e së murmuruemi prej fatit. — **Saadi.**

✦

E para gjâ qi na ndalon me ramë ndër vese të liga âsht feja; e dyta nderim'i vetvetes. — **Bacon.**

✦

Ruzullimi s'âsht tjetër veçse nji shemëlltyrë e madhe e Perëndisë. — **Carlyle.**

✦

Mund t'a harrojmë Zotin kur jemi të lumë; por me t'a zânë vêndin lumnisë mjerimi, gjithmonë ke Zoti duhet me kthyem. — **A. Dumas, atë.**

Zgjedhë e përkëthye nga **Mustafa Kruja**

LAHUTA VJERRË

P. N.

Në shpatinzën e Kodër-Shën Gjergjit grumbulloheshin gjindja si tufa para se të dyndet nga bjeshka. Thohej se të gjith do t'i prekte aty dita e nji gëzimi kombtar. Por ftyrat e vrândëta, vesha e papërshtatëshme për kremte, dielli që çilte e mbyllte pa pushim, toka kû e çveshun kû e veshkun mâ fort se kurr, s'i lêshin kurrkund shteg mâ përtrimjes së nji gazmendi së shkimbun, nji gazi së shterrun.

U pá nji nieri strukë në do rrutâne të sukullueme, i shtymë për krahësh nga tre tjerë që çashin turmen e përzieme, popull e ushtarakë, nëpër të qeshuna të zgerdhîme. E vûnë në mjedìs dhe i dhanë ndorë nji lahutë të vjetër. Për nji ças stomíjevet t'atyne prróckave mêjtën zâne e kânge të padurueshme. E njofta. Nji herë shetita me mend kujtimet endè të ruejtuna mbi Tersitin, mâ të përbúzunin e Akejvet para ladheve të Trojës. Por ky m'u shëndrrue vrik në Homerin.

Gjashtë vjet mâ vonë e ndesha përsrí në tokë të huej. Më shikjoi gjatë në të dy sŷt tue ngrehë turrshëm në pip qelibari, si t'ishte tue i marrë frymbë fellit. E kqyra edhe un... mandej ndala shikjimin te duerët e tija, të thata në mbasgrushte, por të lidhuna e të zhdërvjellta, me gishta të gjatë e të levizëshem si te nji djalë i rí, kërrnígëthit e tyne të pathyeshem veçse ndër ndéj të mjedizëshëm. Papritmas u afrue prej meje tue më dhanë me kuptue se kishte nji pëvetje me shum randësí, si me dashtë me folë nën zâ por që edhe tjerët t'e ndiejnë:

— A din shka të ka gjetë? — më tha tue m'i ngulë sŷt kokërr. Mendova nji copë herë.

— Gjergj, i thaç, përgjegja âsht e bija e pëvetjes. Vênde dorën në zêmër e kallxòm: a ke faj për shka të ka gjetë ty?

Ftyra e tí ndrroi menjiherë dhe nji shênd i pakuptueshem mirë shpërthei nga sŷt e nga goja e tí me nji buzqeshje e gaz të naltë. Më muer dorën e m'a shtërngoi për parzme të vet:

— Ti shndosh për vênd tând! Mos të prishet vetja as gjaku! Je me burra të dheut... desin e nuk i lëshojnë djelmt e sojit. Pëvete këtlis në mâ të mirën kohë të dushkimit: sa herë ka ndrrue gjeth? Thuej: ka ndrrue aq herë sa dimna kanë kalue. Bâne e e pave në dimën, thue mbaroi; del vera e veshet për bukurí. Sa 'i lis edhe na do t'e kemë poterë e sa ai e mâ tepër kemë me qendrue.

U ndame. Atë mbrâmje mbeta tue belbëzue me mend monologun e Gjergj Pllumbit dersá e xûna për mêndsh.

Nji javë mbrapa u gjetëm të dy vetëm për vetëm në Curr të Kalás, përmbí rrenojet e Alì Pashë Gucís, me ftyrë kah ujnat e kullueta

Kangatari i Maleve të Veriut, Gjergj Pllumbi
Il rapsodo delle Alpi Albanesi, Giorgio Pllumbi

Kangatari me lahutë tue këndue
Il rapsodo mentre canta accompagnandosi con la « lahuta » *(liuto monocorde)*

Ndëgjuesat malsorë qi ndjekin me thekuní e nderim kângën e Gjergj Pllumbit
Folto pubblico di montanari che ascolta con riverente attenzione il canto del rapsòdo Giorgio Pllumbi

Bregu i ˙Bubzës mbi Thethë
Dimora estiva di ˙G. Pllumbi a Thethi (Dukagjin)

Ana prendimore e Qafës së Valbonës
Parte occidentale del Col di Valbona (Dukagjin)

Lugina e Thethit me kishëzën e Franciskâjvet
Vallata di Thethi con la Chiesa dei Francescani

Pamje nga Qafa e Valbonës - *Panorama dal Col di Valbona*
(Dukagjin - *Alpi Albanesi*)

që viellshin shkambijet rreth fushave të blerueshme deri te Gryka e Vermoshit. Hoq qyrkun e vet e ma vûni krahëvet.

— Kqyri tash kto vênde e kënaqu, se nuk po t'a prishi me kuvênd pushimin e mendes e të synit, më tha tue vû ngadalë gungashin në zharg të lahutës. Mandej shtoi: — Bjeshkët t'ona i kena marrë me veti — e më vuni kutín e duhanit përpara.

Nën nji gurrec që çërrlikote ákull nëpër plasa të koçekut afër nesh kishim shtî nji shishe rakí, të cillën mâ në fund vetëm un e kerkova. Kullota vrik me sŷ, pa xânë vênd kurrkund, majet e fushën e gjytetin dhe ula kryet tue ndigjue zânin e letë nën të drídhunat e gíshtavet të lahutarit të vjetër. Mandej erdh tue marrë hov. Kângë që si rribët e verit kishin mbetë q'nga vocrrija të strukuna në veshët e mí. Mâ në fund u këthye në zâ vajit dhe u kput menjiherë. — Të gjitha fjalët tua i mora vesht atë mbrâmje, para nji jave. Por lisin që për gjith vjetë ndrron dushkun s'e kam kuptue. — Dishroshe me pá në tê shka e shtyte me krijue kundershtime gjithnuerësh me pëvetje e përgjegje të mystershme. Ma kthei fjalën pa u matë: — Q'se âsht ai lis para asajë dritarje gjethi i tí gjatë dímnavet ka rá e në pranverë ka çilë nëpër lumakë tjetri shì si i pari. Sado i çeroditun, thuej të bahet shqiptari, të parvet të vet ka me u përngjá gjithmonë e nuk ka me hupë.

— Përzèt, Gjergj, q'nga ajo ditë që të kam njoftë e deri më sot kurrnji grimë nuk ke ndryshue, i thaç.

— Nuk ndryshoj kurr, ma priti: tírqit si baba, xhamadanin cohet ndërlikue me cepa në krahnuer, kësulën si të parët e mí kam me i pasë edhe atë ditë që shoqnija e mirë ka me më percjellë në dhé.

Ky nieri mali, për zhdërvjelltësí e rend, hollësí e kollajtësí, kthiellësí të natyrshme në shprehje, krahasime dhe thurje kundershtimesh me qitë qellimin e vet mâ në pah, mujte me i terhjekë vemendjen edhe mendimtarit mâ të mirë. Moçís i vête për báll hokat, mahít e rrebta e qortimet e buta: plaku duhet me kenë qafgjatë e me shkue tue bertítë « past-na ânda bukn! » Ka me i u kujtue moçís kur s'ka me mujtë me kcye stupen gúr m'gúr pa rá me kambë n'ujë. Terezitte lahutën e i këndote « plakut qefanak-qefanagë ». Plaku duhet me drejtue guximin e të ríve e me u lshue frênin e shtekun para se t'i mbyllin sŷt. Veset e pandreqëshme të burrit i luftote me nji dramatizëm frazash që hápeshin në shoqní e mishnoheshin pa vonue te sejcilli. — Keni marrë rrugen teposhtë me rá në pus — u tha disá shokvet që kishin fillue alkolin e bixhozin. Dhe çili nji tregim:

— Nji grue kishte pá ândërr se tue mbushë ujë në pus i muer shtati dhe rrshiti turr teposhtë, pa u ndalë kurrkund dersá i duel gjumi. Shkoi te Hoxha me pëvetë veshtrimin e ândrrës. Ky çili tefterin dhe sojnikja filloi tregimin: « Më rrshiti kamba, hoxhë, e u nisa si vetima teposhtë... hajt poshtë e teposhtë... poshtë e teposhë... » dhe grueja nuk dijte me thanë tjetër. Kur erdh mjesdita, hoxha mbylli tefterin dhe e lane me vijue ne nesre. Grueja u gjet me kohë para hoxhës tue vijue « hajt... poshtë e teposhtë... poshtë e teposhtë... » dhe prap erdh mjesdita pa mujtë me i u gjetë fieja në tefter dhe u ndane. Diten e tretë grueja vijote kallximin para hoxhës « poshtë e teposhtë...

poshtë e teposhtë... », Hoxha i lodhun i tha: « Sojnike! E lâmë ketë punë... tash trí dit ke rrshitë teposhtë e kurrkund fundin e pusit s'e ke pá endè. Mendò sa vshtirë ke m'e pasë me u ngjitë përpjetë e me dalë prej pusit ».

Nuk ishin vetëm mahitë qortuese që avitshin mendet e tuhatuna, sa dishiri i nierzvet me ndigjue tregime, kângë e lahutë që pravullitte varrët e zêmravet, që shpînte me 'i fuqí të ré gjoksat e pîm nga trámet e pasherueshme, tue afrue me nderim e lavd secillin rreth tervesës së traditavet të katragjyshave.

Kallximet mbi Orfén nuk janë të paveshtrim as për dit t'ona: me gjith kthiellтësín e shpirtit, me gjith frymben vllaznuese të gjoksit e të gojës, mâ vshtirë âsht ka'i herë me avitë zêmrat e çueme peshë, se gurt e shkerbét e egra. E pra, ndër votrat e të merguemvet âsht pá vargoni i ftyravet t'errta nën shtypjen e pamshrirshme të dhimbës e të mâllit, rreth nji lahutarit i cilli u kujton votrat e të parvet, që u fuqizon trungun e ndijesíve për vend të vet, u ngjallë cillësít e shkelqyeshme t'urtís, të fisnikís, të guximit, që zbutë çdo lëndim me ambelsín mâ të dishrueshme e kputë për mjedìs ditt e trishtueshme. Pra ai âsht nji nieri i thjeshtë. Kurr s'e ka pasë pendën në dorë. Ka mbetë i mahnitun përpara tregimeve të zâdhansit e përpara duhmes së shekullit t'onë të fuqishëm. Zgjidhje e nji largësije së pa shkâj për tê ka kenë mjet ândrra, ase trilli i tí i natyrshem e i mystershem. Duhín dermuese e ka kuptue vetem te zêmra e fortë e burrit. Ka kenë me mâ të bukurat vetí të nji malsori, për mâ tepër i etshem për dije e për nji rrnesë të lirë, si zogu i papênguem.

MENDIME E KSHILLIME TË MËDHAJSH

Sŷtë nuk e shohin mirë Zotin veçse kur i kanë mbuluem lottë. — **V. Hugo.**

✦

Àsht nevojë e domosdoshme qi të na mbushet mêndja se ka nji Zot; por nuk âsht gjithashtu gjâ e nevojshme me e provuem se ka. — **Kant.**

✦

Na besojmë në nji Zot të vetëm, Krijues i gjithsisë, Mendim i gjallë, absolut; e bota e jonë âsht nji rreze e Tij dhe rruzullimi âsht mishnimi i Tij. — **G. Mazzini.**

✦

Àsht zêmra qi e ndien Perëndinë, jo arsyeja. — **Pascal.**

Zgjedhë e përkëthye nga **Mustafa Kruja**

Hulumtime gjuhësore

nga **Karl Gurakuqi**

(vijon nga nr. 11-12, vjeti 1962)

Fjalorët shqip në dorëshkrime

26) Karl Gurakuqi: «*Dizionario albanese-italiano e Fjaluer shqip-italisht*». Për ket Fjaluer, për të cilin m'âsht mbushë mendja se mund të dalë mâ i pasuni i të gjith atyne qi janë botue deri sot, revista «*Shêjzat*» ká folë në nja dý shtylla në numrin 2-3 të vjetit 1957, faqe 92, tue i lajmue lexuesit se përpiluesi ishte në mbarim të punës dhe se për së shpejti do të botohej. Prej asaj kohe kanë kalue gjashtë vjetë tue pritë qi të gjindeshin mjetet për të sendërtue ketë ndërmarrje kaq të dobishme për gjuhësín shqipe. Gjatë këtyne vjetve skedat e Fjalorit janë shtue, janë përmirsue, shum prej tyne janë rishkrue, shembujt për spjegimin e fjalvet janë shumue dhe aty-këtu âsht prekë edhè metoda e punimit.

Sot kemi gëzimin të lajmojmë se puna u krye. Na pëlqen të vêmë në dijení publikun shqiptár me anën e faqevet të revistës «*Shêjzat*» për metodën qi âsht ndjekë në përpilimin e tij. Skedari gjindet n'arkivin e Institutit të Shqipes pranë Fakultetit të Letravet n'Universitetin e Palermës, ku e ká selín e vet Qendra Ndërkombtare për Studimet Shqiptare, në dispozicjon të t'interesuemvet.

Puna e jonë, si mund të shifet në 50.000 e sá skedat, ku mâ të plota e ku mâ të zbrazta, ká qênë shtrue, trajtue, përpunue me nji zéll të mundimshëm, me nji durim të madh, por sidomos me nji dashuní dhe vetëdije se me tê do t'i jipshim nji ndihmesë të çmueshme, mbrenda kufîjvet të mundësís, gjuhësís shqipe dhe përparimit t'Atdheut nepërmjet shugurimit të pasunís shpirtnore të tij qi âsht gjuha.

Qysh në rinín t'onë, e për të qênë mâ të përpikët, thomi se qysh prej vjetit 1932 i patëm qênë vû punës së mbledhjes së visarit gjuhësuer shqiptár prej gojës së popullit dhe prej letërsís së vjetër, por edhè prej asaj së rés. Kemi lexue fletore, revista, libra dhe çdo botim, të mirë apo të dobët, për të nxjerrë sish atê qi na nevojitej për qellimin t'onë. Kudo qi na ká qitë puna, zyrtare apo private, nuk kemi lânë rasë pá shfrytzue, në verí e në jug, në qytet e në katund, në rrugë e në shkollë, tue pyetë qytetarë e katundarë, të mëdhaj e të vogjël, grá e burra, aq sá me na cilsue maniakë, me nji déll marrije. Në ketë ndërmarrje shumvjeçare më ká shtŷ e më ká dhânë guxim dhe udhëzim mâ së pari At Pashk Bardhi e mâ vonë Matì Logoreci, mësuesi i em i fëminís dhe bashkëpuntori i em i pjekunís. Ishim gjithnji të pajisun

me fletore e me lapsa për të marrë shenimet e nevojshme, qi na hŷjshin në punë. Bota tallej me né kúr ndër kafe krye në krye nuk bâjshim tjetër veçsè me i kumtue njêni tjetrit ndonji fjalë të rrallë të ndigjueme nga ndonji plakë në treg apo nga ndonji nxânës në bankat e shkollës. Edhè kúr miku i em Logoreci në frorin e vjetit 1941 u shtrî në shtrat, i shtërnguem nga sëmundja qi e çoi në vorr, shkojshem në shtëpí dhe aty çdo ditë, për ndonji orë, e vijojshim bisedimin t'onë gjuhësuer.

Nji provë të kësaj mbledhjeje fjalësh patëm fillue t'a botojmë në revistën «*Illyria*» të Tiranës (1932 dhe 1936). Përmbledhja e tânë rrokë vetëm aso fjalësh qi nuk gjinden në fjalorët e tjerë apo qi janë të dhânuna gabimisht. Spjegimet e fjalvet i kemi pasë dhânë vetëm shqip, por, aty ku e lypte puna, për lehtësí kuptimi e për mos me i lânë rrugë dyshimit, kemi pasë shenue përkatset germanisht, italisht asè edhè latinisht. «*Illyria*» e pushoi botimin e vet mbas 52 numrash, kështu qi u pushue edhè vijimi i botimit të «*Fjalorthit*». Përmbledhja e jonë pat qênë shfrytzue nga At Fulvio Cordignano për përpilimin e Fjalorit «*Dizionario Albanese-Italiano*» (Ulrico Hoepli, Milano 1934), sikursè mund të vrehet në faqet e tij, ku për çdo fjalë të marrun prej nesh víhen siglat *G. Gr. Gur.* Edhè Nikollë Gazulli e ká pasë në dorë ket materjal t'onin dhe e ká pasë krahasue me fjalët e rralla të mbledhuna prej tij në verí të Shqipnís, të cilat në vjetin 1941 Ministrija e Arsimit, nën drejtimin e Ernest Koliqit, i a botoi nën titullin «*Fjalorth i Ri*», tue e rendue në serín e botimevet folkloristike «*Visaret e Kombit*» (Vëllimi XI). Patëm qitë mendimin të bâjshim nji botim të dytë, tue përfshî mbrendë materjalin t'onë dhe atê qi i ndiemi Don Nikollë kishtë pasë përgatitë si shtesë të Fjalorit të vet.

Sikursè patëm thânë në numrin 11-12 të «*Shêjzavet*» (vjeti 1962, faqe 382-383) përmbledhja e jonë, të cilën e patëm sjellë me vete nga Shqipnija, qe themeli i Fjalorit shqip-germanisht, qi në ngarkesë t'Akademís së Dijtunivet në Vjenë, patëm përpilue në bashkëpunim të ngushtë me Ndue Palucën, edhè ky mbledhës i kujdesshëm i visarevet të kombit.

Nji fjaluer i plotë shqip-italisht kërkohej nga shum anë; n'epistolarin t'onë ruejmë shum letra miqsh dhe dashamirësh të çâshtjevet shqiptare qi na shtŷjnë të ndërmarrim përpilimin dhe botimin e njij fjalori të tillë. Arsyeja kryesore âsht pse atà fjalorë të botuem deri djè nuk gjinden mâ në treg, por edhè pse atyne u kishte kalue koha, prandej lipsej të zâvendsoheshin me nji tjetër mâ të përkryem. Mungesa e tij çdo ditë prekej me dorë nga studentët universitarë qi çdo vjet punojnë theza shqipjeje n'universitetet italjane. Sá për të bâ ndonji emën, duem të thomi se mâ të parët qi na dhanë zêmër të vijojshim në punën e nisun qenë profesorët Koliqi e Valentini e pastaj shum profugë shqiptarë n'Europë e n'Amerikë.

Kriteri qi na ká udhëzue ká qênë përpara çdogjâje qellimi kryesuer i çdo fjalori, d.m.th. udhëheqja e sigurtë dhe e saktë e gjuhës, zhdukja e dyshimevet në spjegimin e fjalvet, skjarimi i kuptimevet t'errta e të vështira, radhitja sá mâ e plotë e materjalit leksikuer.

Fjalori i ynë përfshînë fjalë nga të gjitha krahinat e Shqipnís, porsè âsht punue në themel të së folmes veriore. Arsyet qi na kanë shtŷ për të zgjedhë djalektin e veriut janë: 1) pse letërsija e jonë fillon e

vijon për nji kohë të gjatë me shkrimet e auktorvet veriorë, me Buzukun, Budin, Bardhin e Bogdanin, dokumentat e parë të gjuhës; 2) pse e folmja gege âsht mâ e përhapuna, tue qênë se rrokë pjesën mâ të madhe të krahinavet të Shqipnís së sotme politike, jo vetëm, porsè kapërcen kufîjt politikë, në krahinën e hapët të Kosovës e të Metohís, në ngastrat e Macedonís, ku jetojnë gjithaq Shqiptarë sá janë në krejt shtetin e sotëm shqiptár. Kosova sot âsht tue dhânë prova të njij gjallnije e zhvillimi të gjuhës, qi mund të krahasohet pá frigë gabimi me atê të Shqipnís; atjè kemi shkrimtarë të dorës së parë, gjuhëtarë dhe gazetarë; atjè botohen fletore dhe revista në nji sasí të madhe; atjè gjinden shkolla të çdo tipi, fillore, të mesme e të nalta; 3) gegnishtja âsht përdorë nga auktorë të përmendun në çdo fushë gjuhësore me në krye poetin kombtár Gjergj Fishtën, të cilit deri sot nuk i a ká dalë asnji tjetër. Do të mjaftojshin veprat e tija poetike për të parapëlqye djalektin e vêriut; 4) pse në vjetët e kaluem ky djalekt pat qênë zgjedhë për të trajtue gjuhën letrare; 5) Komisija letrare e Shkodrës në vjetin 1917, në të cilën bâjshin pjesë auktoritetet mâ të nalta gjuhësore toskë edhè gegë, ndër të cilët edhè vetë Aleksandër Xhuvani, pat vendosë njijzâni qi për gjuhë zyrtare të mirrej e folmja e Elbasanit *servatis servandis*; në ket drejtim u botuen tekstet shkollore dhe vepra të tjera, qi nuk e kanë humbë as sot vleftën. Komisija Letrare pat përcaktue edhè rregullat e orthografís, të cilat janë në zbatim edhè sot e kësaj dite; 6) nuk duhet harrue edhè se kryeqyteti gjindet në Gegní, ku janë shkrî të folmet e ndryshme në nji gjuhë qi pak nga pak âsht tue zânë vendin e njij gjuhe së përbashkët.

Ndryshimet ndërmjet dý djalekteve kryesore, atij të veriut dhe atij të jugut, thomi se janë mâ tepër fonetike, prandej nuk ká qênë aq e vështirë për né qi të radhitshim në Fjalorin t'onë krejt materjalin gjuhësuer, pá i shkaktue dâm as njênit as tjetrit.

Sikursè u tha, Fjalori i ynë rrokë 50.000 fjalë përveç varjantevet dhe sinonimevet. Kemi rreshtue edhè fjalët mitologjike popullore, historike dhe gjeografike; gjithashtu kemi shtî mbrendë skâjet botanike e zoologjike, tue i përcjellë me përkatsen shkencore latine.

Kemi regjistrue edhè emnat e veçantë të vetjevet me të gjitha varjantet, pse edhè këta interesojnë studimin e gjuhës, sidomos nga shkaku i shkurtimevet qi kanë pësue rrotull motevet. E kemi bâ ketë punë për të vetmen arsye pse manija e kohës së fundit për t'i zâvendsue me fjalë të hueja ká shkaktue harrimin e mospërdorimin e atyne të vendit.

Kemi përjashtue nga Fjalori të gjitha fjalët e hueja qi nuk janë në përdorim populluer; jemi kufîzue vetëm n'ato, qi për arsye shkollore dhe administrative kanë hŷ e s'kemi shka t'u bâjmë. N'anën tjetër nuk kemi përjashtue fjalët turke, pse këto kanë qênë përdorë nga shkrimtarët t'onë të Rilindjes dhe nga vetë populli. Por këto fjalë janë tue u zhdukë dhe janë tue u zâvendsue me shqipet, apo me neologjizmat, të krijueme nga gjuhëtarët asè edhè nga komisjonet e posaçme letrare të themelueme *ad hoc* nga ministrija e arsimit; në nji mënyrë të dukshme kanë ndihmue në ketë punë shkrimtarët e ndërgjegjshëm qi janë ruejtë të mos përdorin fjalë nga gjuhë të tjera aty ku kemi t'onat. Mjeti mâ i dobishëm për t'u shpëtue fjalvet të hueja,

për t'i shporrë këto, âsht qi të regjistrohen, por tue u vû pranë përkatsen shqipe, aty ku âsht e mundun. Këso dore kemi veprue na në përpilimin e Fjalorit t'onë, tue shenue ndër kllapa përkatsen shqipe.

Për të mnjanue çdo pasigurí shqiptimi, fjalët i kemi theksue me shêjet qi janë pranue në gjuhën t'onë. Theksat janë trí: hundori (ˆ) qi shenon shqiptimin hundak të zânorevet (*zâ, hî, hû, flêj, me shkrî, me vû, me bâ*, etj.); theksi i mprehtë (´) qi shenon gjatsín e zânorevet (*shtëpí, rrufé, shkjá, bé*); theksi i rândë (`) për të shenue kumbimin e zânit qi rreh mbí rrokjen e fjalës mâ tepër se në nji tjetër (*persè, kursè, gjithsesí*).

Shqipja âsht e pasun me varjante krahinore; shum herë për të shprehë nji gjâsend kemi dý, trí apo edhè mâ shum fjalë gadi të njinjishme me shum pak ndryshim ndërmjet tyne. Qellimi i ynë, sikursè u pá, ká qênë të rreshtojmë krejt materjalin e gjuhës, prandej pranë çdo fjale kemi shtue, aty ku e kërkonte puna, nji asè mâ shum varjante, shum a pak të përdoruna, por me siglën (*v.* = *vedi* = *shif*) e shpiejmë lexuesin te trajta qi âsht mâ e përgjithësueme, në daç në gjuhën e shkrueme, në daç edhè në të folunën.

Shqipja ká nji sasí të madhe fjalësh t'urta dhe mënyrësh të të thânuní. Shum prej këtyne kanë qênë mbledhë dhe botue a në libra apo në revista; meritimin mâ të madh e ká « *Leka* » dhe « *Hylli i Dritës* ». Edhè na vetë kemi nji shumicë sosh qi presin botimin. Pjesën mâ të madhe e kemi shtî në Fjaluer për t'ilustrue fjalët e radhituna, për të dhânë mënyrën e përdorimit të tyne.

Çdo fjalë ká pranë kundrashenimin e kategorís gramatikore me të cilën shkon, kështu qi për çdo fjalë âsht dhânë trajta e pacaktueme dhe e caktueme e njejsit dhe e shumsit, tue shenue për secilën gjinín. Foljet janë dhânë në mënyrën paskajore; për foljet e parregullshme kemi radhitë kohët në të cilat vrehet parregullsija.

Në fillim, kú e patëm nisë përpilimin e Fjalorit, patëm mendue t'i grumbullojshim fjalët simbas familjes, por pastaj, tue marrë para sýsh se vepra e jonë nuk ishte caktue vetëm për nji klasë njerzish, për gjuhëtarë, por për të gjitha shtresat e publikut, hoqëm dorë nga projekti i parë.

Kjo âsht në pak fjalë e shkurtazi sistema qi kemi ndjekë në hartimin e Fjalorit. Mâ hollësisht do të flasim në paraqitjen e tij kúr të vîhet në shtyp.

Nji shekull Shkollë Shqipe

FEHIME PIPA

(vijon nga nr. 11-12, vjeti 1962)

Përbamja akademike

Problemi kryesor n'organizimin e Universitetit ka qenë mungesa e personelit mësimor përkatës. Shumica dërmuese e tij ka qenë e përbame prej të rijsh të cilët sapo ishin diplomue nga universiteti (8).

Për përgatitjen e personelit, me vendim të Këshillit të Ministrave d. 8 Prill 1955, u organizue programi postgraduat, *aspirantura*, jashtë shtetit, në formë të rregullt ose me korrespondencë. Në 1957 kishte 14 aspirantë që studjojshin në Bashkimin Sovietik. Në 1958 aspiranturа u vendos edhe mbrenda shtetit.

Titujt e parë akademikë filluen të jepen që me hapjen e Universitetit. Rezoluta e mbledhjes së parë të Këshillit Shkencor t'Universitetit, mbajtun me 20 Qershor 1957, mbi propozimin e Rektorit, Zija Kelliçi, i dha rangun *docent* 7 vetëve. Në Shtatorin e të njajtit vjet, me vendim të Qeverisë, u dhanë të parat grada shkencore, *Doktor i Shkencave* dhe *Kandidat i Shkencave*, dhe të parat rangje akademike të rangut *Profesor*.

Këtu duhet të hapim nji parantezë për spjegimin e rangjeve dhe të gradave shkencore, siedhe të formës së studimit nepërmjet të cilave ato merren. Forma âsht në themel e njajtë me atê të Bashkimi Sovietik, me disa lehtësí përgjegjëse për kushtet e veçanta t'arsimit shqiptar.

Graduati i universitetit që don të ndjekë studime postgraduate futet në programin e quejtun aspiranturë, i cili zgjat zakonisht 3 vjetë; vjeti i fundëm i kushtohet përgatitjes së tezës. Në mbarim të programit, studenti i shtrohet provimeve me shkrim dhe me zâ, mpron tezën, dhe, në se fiton, merr gradën *aspirant*, ose *Kandidat i Shkencave*, gradë e cila i përgjigjet afërsisht gradës amerikane «Philosophy Doctor» (PhD) (9). Mbas aspiranturës vjen *doktorantura*. Grada *Doktor i Shkencave* âsht nji gradë edhe mâ e përparueme, që nuk ka ekuivalent në sistemin amerikan. Ajo mund të merret mbas nji periudhe tje-

(8) Prof. Makarov: «*Shumica dërmuese e tyre*» — profesori rus flet për trupin mësimor t'universitetit — «*nga mosha janë kuadro të reja që kanë të dhëna të mira për zhvillimin shkencor të tyre*». (Artikull i cituem).

(9) Kështu në Gjermaninë Lindore, e cila ka gjithnji sistemin e universiteteve europiane, grada *Doktor* barazohet me gradën *Kandidat i Shkencave* të marrun në Bashkimin Sovietik ose ndër vendet tjera të blokut komunist. Shif *Education in the Soviet Zone of Germany*, Bulletin 1959, f. 91.

tër 3-vjeçare, mbas aspiranturës, me përgatitjen dhe mprojtjen e nji disertate para nji komisioni special (10).

Rangjet akademike janë tri: *pedagog*, *docent* dhe *profesor*. Pedagogët zgjidhen prej graduatëve mâ të zotë universitarë; zakonisht ata futen në programin e aspiranturës. Kandidati i Shkencave që ka mbarue aspiranturën âsht vetvetiu Docent. Rangu mâ i naltë, ai i Profesorit, që zakonisht në sistemin sovietik i jepet vetëm mbajtësit të gradës Doktor, në Shqipní i âsht dhanë edhe shumë Kandidatëve të Shkencave (11).

Gradat shkencore dhe rangjet akademike jepen në Shqipní nga Komisioni i naltë i Atestimit pranë Këshillit të Ministrave të RPSH. Ky Komision në 1960 u dha 30 vetëve rangje akademike dhe grada shkencore (13 Profesorë, 9 Docentë, dhe 33 Kandidatë të Shkencave) (12).

Kërkime shkencore dhe botime

Para se të themelohej Universiteti ka pasë në Shqipní nji qendër t'organizueme për kërkime shkencore: Instituti i Shkencave. Ky institut, që u themelue në 1947, u shkrî në 1957 n'Universitetin e posakrijuem.

Gjatë jetës së vet dhjetëvjeçare, Instituti i Shkencave zhvilloi nji veprimtarí të dukëshme. Në 1955 pesë institute shkencore ishin të mvaruna prej tij: Instituti i Bujqësisë dhe Biologjisë, Instituti i Zooteknisë, Instituti i Historisë dhe Gjuhësisë, Laboratori i Kërkimeve Kimike, dhe Shërbimi Hidrometereologjik. Gjithashtu ishte nën drejtimin e Institutit të Shkencave edhe Kabineti Shtetnor i Gjeologjisë, që mvarej nga Këshilli i Ministrave. Në fund të dhjetë-vjeçarit, Instituti ishte rritë 15 herë mâ shumë se c'ishte në fillim, dhe grumbullonte nji rretë bashkëpunëtorësh rreth 1000 vetësh.

Në 1956 u krijue Shoqata e Punëtorëve Shkencorë të RPSH, e cila u pranue antare e Federatës Botnore të Punëtorëve të Shkencës.

Instituti i Shkencavé nxori vjetë me radhë dy buletine, *Buletini i Shkencave Shoqërore*, dhe *Buletini i Shkencave Natyrore*, në të cilët u botuen artikuj dhe studime të ndryshme t'antarëve t'Institutit dhe të bashkëpunëtoreve të tij. Ai botoi disa vepra, tue u tregue aktiv sidomos në Gjuhësí, Folklorë, dhe Arkeologjí. Ndër të tjerat, ai përpiloi nji *Fjalor të Gjuhës Shqipe* (13).

---

(10) Në 1958 në Bashkimin Sovietik kishte 10.300 Doktorë kundrejt 90.000 Kandidatëve të Shkencave. *Recent Soviet Educational Statistics*, p. 7.

(11) Me ftesën e Rektoratit t'Universitetit të Tiranës erdhën nga Bashkimi Sovietik akademiku Grashçenkov, Prof. Dr. Aleksandrovski, dhe Prof. Dr. Saharov, për t'asistue në mprojtjen e disertatës të mjekut pedagog Bajram Preza. *BUST, SSS*, 1, 1959, f. 217.

(12) « *Trupi profesoral i Universitetit të Tiranës* », *Shêjzat*, 3-4, 1960.

(13) *Fjalor i Gjuhës Shqipe*, punue nga K. Cipo, E. Çabej, M. Domi, A. Krajni dhe O. Myderrizi, Tiranë, 1954, f. 648 — Fjalori âsht, si thuhet në parathanje, i pari fjalor përshkrues dhe normativ i gjuhës shqipe.

Instituti i Shkencave ndërmori nji varg projektesh të randësishme, disa prej të cilave u përfunduen mâ vonë në suazën e Universitetit, i cili vazhdoi punën e Institutit në këtë drejtim (14). Në vjetin 1960 puna shkencore n'Universitetin e Tiranës ishte në hov, simbas të dhanave auktoritative. Në Gjuhësí, ishin punue shume skeda të leksikut tue prû shumën e skedave të kartotekës së leksikut në 500.000; ishin gati për botim 10 fjalorë trigjuhësh, Shqip-Rusisht-Frengjisht, me terminologjí shkencore rreth 15.000 termash; ishin për shtyp disa monografí dialektologjike të Shqipes; tekstet e morfologjisë së Shqipes dhe të Historisë së Gjuhës shqipe; siedhe nji numër studimesh shkencore dhe teknike; ishte botue *Krestomacia e Dokumentave* (vol. I); dhe ishin përgatitë ose shtypë 962 tekste për nevojat e të gjitha fakulteteve (15).

Gjatë vjetit 1960 u përfunduen studimet mbi Historinë e Shqipnisë, mbi Historinë e Letërsisë Shqipe, monografí të ndryshme shkencore dhe projekte teknike, ndër të cilat modelimet e dy hidrocentraleve. Përveç artikujve të botuem, ishin gati për shtyp 32 vepra shkencore (16.)

Universiteti sot boton tre buletine: *Buletini UShT, Seria Shkencat Shoqërore; Buletini UShT, Seria Shkencat Natyrore,* dhe *Buletini UShT, Serija Shkencat Mjekësore.*

Gjendja e soçme

Me krijimin e instituteve të nalta në Shqipní, dhe mâ vonë me themelimin e Universitetit Shtetnor të Tiranës, u hodhën bazat e përgatitjes së klasës intelektuale mbrenda vendit. Numri i studentëve jashtë shtetit ka ardhë tue u pakësue gjithnji mâ shumë. Në 1946-47 kishte 201 studentë jashtë shtetit, dhe vetëm 33 mbrenda shtetit. Në 1959-60 përpjestimi ishte: 2789 mbrenda shtetit dhe 1031 jashta shtetit (17). Në 1955 kishte, ç'atëherë, mâ shumë të diplomuem mbrenda shtetit se jashta shtetit: 182 kundrejt 112. Në 1958 përpjestimi âsht: 383 mbrenda shtetit (nga të cilët 69 femna) kundrejt 107 jashta shtetit (18). Gjatë vjetit 1960 numri i të diplomuemve mbrenda shtetit arrijti në 602. Në 1961 numri i studentëve n'Universitetin e Tiranës kishte hypë në 4500 (nga të cilët 2200 studjojshin me korrespondencë) (19).

Shifrat janë impresive në vetvete, sidomos kur të mendohet se në Shqipní para luftës kishte gjithsejt rreth 400 universitarësh. Problemi i plotësimit të personelit me arsim të naltë duket sot në rrugën e zgjidhjes.

Por do të duhet, mbas gjithë gjase, nji periudhë e shënueshme der sa gjendja të normalizohet si duhet. Niveli teorik n'universitet âsht

---

(14) « 10 *vjetori i themelimit t'Institutit të Shkencave* », *BUST, SSS,* 2, 1957, f. 248.

(15) « *Realizimi i planit të punës shkencore t'Universitetit Sh. T. gjatë vjetit* 1960 », *BUST, SSS,* 1, 1961, f. 244.

(16) Zija Këlliçi, *Diskutim në Kongresin IV PPSH,* ibid., f. 55.

(17) Aleko Qendro, « 15 *vjet t'arësimit në RPSH* », *Arsimi Popullor,* Nëndor 1959, f. 22.

(18) *Anuari statistikor,* f. 202.

(19) Zija Këlliçi, *Diskutim* etc., *BUST, SSS,* 1. 1961. f. 55.

ende i pakënaqshëm. Shumica e pedagogëve kanë nji eksperiencë ende shumë të shkurtë, dhe vetë nji pjesë e tyne nuk janë të përgatitun si duhet. Gjendja âsht keqësue me largimin e instruktorëve sovietikë dhe të vendeve të blokut komunist, mbas prishjes së marrëdhanjeve me Bashkimin Sovietik. Vetëm gjatë vjetit 1960 kishin ardhë për shkëmbim n'Universitetin e Tiranës 45 specialistë të huej, dhe Universiteti kishte edhe 310 bashkëpunëtorë të jashtëm (20).

Largimi i studentëve shqiptarë nga Bashkimi Sovietik dhe vendet e tjera komuniste âsht nji tjetër minus, mbasi të diplomuemit n'ato vende sillshin eksperiencën e nji përgatitjeje në nivel akademik mâ të naltë. Edhe studimet postgraduate janë gandue në vijim të qendrimit të ndërruem të qeverisë shqiptare ndaj Bashkimit Sovietik — në 1960 ka pasë 43 aspirantë me korrespondencë jashtë shtetit dhe 28 aspirantë të mbrendshëm (21). Por âsht besimi, ndër auktoritetet shqiptare, se edhe këto pengesa do të hidhen.

Riorganizimi i shkollës në baza politeknike-praktike ka prekë fare pakë arsimin universitar. Âsht theksue se mësimi duhet të lidhet me punën prodhuese, sidomos në fushat e ingjenjerisë dhe të bujqësisë. Kështu, p. sh., për nji periudhë 6-mujore studentët e kursit I t'Inxhenjerisë do të punojnë ndër ndërmarrjet e prodhimit si punëtorë, tue ndjekë mësimet në kurset e mbramjes.

---

(20) Ibid., f. 247.

(21) Manush Myftiu, «*Mbi riorganizimin e shkollës etc.*», *Zëri i Popullit*, 9 Tetor 1960.

BIBLIOGRAFI

I. *Për arsimin në Shqipni*

A) Libra.

Anuari Statistikor i RPSH, Drejtoria e Statistikës, Tiranë, 1959, f. 267 + 23. Në këtë botim gjendet nji kapitull i kushtuem arsimit dhe kulturës (ff. 188-213).

B) Të përkohëshme.

Arësimi Popullor, organi i Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës, e përmuejshme der në Gusht 1961, mandej e përdymuejshme. — Revista përmban raporte dhe referate zyrtare t'auktoriteteve arsimore shqiptare, artikuj të ndryshëm pedagogjikë nga arsimtarët shqiptarë, dhe kronikë arsimore. Revista ka qenë burimi kryesor i të dhanave këtu të përdoruna, sidomos për sa i përket periudhës nga 1958 der në fundin e 1961.

Buletini i Institutit të Shkencave (periudha 1953-57), dhe vazhdimi i tij *Buletini i Universitetit Shtetëror të Tiranës, Seria e Shkencave Shoqerore,*

dhe *Seria e Shkencave Natyrore* (periudha 1958-1961). — Ndër këto buletine gjenden mâ fort të dhana mbi punën shkencore, dhe kronikë e ngjarjeve kulturale shkencore.

Zëri i Popullit, dhe *Bashkimi*, të përditëshme zyrtare, ndër të cilat qëllon të gjënden hollësí interesante mbi jetën arsimore.

II. *Për arsimin në Bashkimin Sovietik*

A) Libra, botime të Zyrës s'Arsimit të Shteteve të Bashkueme (USA Office od Education, Department of Health, Welfare and Education).

Soviet Education Programs, Bulletin 1960, No. 17, W. K. Medlin, C. B. Lindquist, M. L. Scmitt; p. 282.

Soviet Commitment to Education, Bulletin 1959, No. 16: Report of the First Official U. S. Education Mission to the USSR; p. 135.

Education in the USRR, Bulletin 1957, No. 14, Division of International Education, International Educational Relations Branch; p. 226.

B) Fashikuj të Zyrës s'Arsimit të Sh. B.

Teaching in the Social Sciences and the Humanities in the USSR, OE-14025, 1959; W. K. Medlin, and others, p. 50.

Programs in Secondary Teacher Education in the USRR, W. K. Medlin, and N. Apanasewicz, No. 9, 1958; p. 32.

Recent Soviet Educational Statistics, W. K. Medlin, No. 46, 1960; p. 11.

Report on Soviet Educational Reform Source Book, S. M. Rosen, No. 47, 1960; p. 8.

C) Të përkohëshme amerikane të ndryshme.

The Soviet Review, The Modern Language Journal.

III. *Për arsimin në vendet tjera komunist*

A) Libra, të botuem nga Shtëpija Botuese Praeger, New York.

Albania, Stavro Skendi, ed., 1959; p. 269-84.
Bulgaria, L. A. D. Dellin, ed., 1957; p. 194-209.
Czechoslovakia, V. Busek, and N. Spulber, eds., 1957; p. 154-72.
Hungary. Ernest C. Helmreich, ed., 1957; p. 190-211.
Poland, Oscar Halecki, ed., 1957; p. 178-97.
Romania. Stephen Fischer-Galati, ed., 1957; p. 148-64.
Yugoslavia. Robert F. Byrnes, gen. ed., 1957; p. 186-89.

B) Libra dhe fashikuj të botuem nga Zyra e Arsimit të Sh. B.

Education in the Soviet Zone of Germany, Bulletin 1959, No. 26, Paul S. Bodeman; p. 162.

Education in Romania, OE-14050, 1960, Herta Haase; p. 26.

Educational Systems in Poland, No. 12, 1959, Nellie Apanasewicz; p. 34.

Usi e costumi Albanesi

di Maria Mustillo

Anche nella descrizione delle usanze di questo popolo il Degrand (1) si limita agli abitanti tra cui si è fermato nel suo viaggio. Sono oggetto della sua attenzione perciò gli abitanti di Scutari, in special modo i Mirditi: una tribù di Malissori, questa, che più di ogni altra ha conservato consuetudini che rimontano ad epoche antiche, talvolta preistoriche. Il Koliqi a proposito della vita dei Malissori così si esprime: « Là sui monti, è la vera Albania, un lembo dell'Illiria superstite, dove la vita patriarcale conserva aspetti epici e dove le frasi più usuali hanno un sapore omerico » (2). A questi aspetti il console francese si avvicina ma più per notare la stranezza, a suo giudizio, e la cristallizzazione delle costumanze che per secoli si continuano inalterate quasi, che per metterne in luce il significato e il loro motivo di essere. E s'attarda a descrivere nei minimi particolari la cerimonia del taglio dei capelli (data la meticolosità e la complicatezza regolata punto per punto dal *Kanûn*); e le trattative tra il padre e l'intermediario per combinare un matrimonio: e la meticolosità con cui viene preparata la sposa per il gran giorno.

Gli Albanesi sono conservatori per eccellenza, la tradizione è una legge per essi; « i costumi, dice il Giordano (3), sono conservati religiosamente e chi li violasse sarebbe mostrato a dito e diverrebbe oggetto di sprezzo ». Per i Malissori tutto questo ha una ragione ben precisa; ritiratisi sulle montagne per ragioni di difesa, per non diventare schiavi dell'impero ottomano, in questo continuare sempre uguali le loro costumanze si sentivano liberi, almeno nel modo di vivere ispirato alle loro tradizioni. Del resto, le cerimonie ed i riti di ciascun popolo non si alterano molto facilmente per quell'atmosfera di mitico e di religiosità che li accompagna e che affonda le radici in credenze da cui un giorno ebbero ragioni di vita.

Un fattore da tener conto, parlando dei costumi del popolo albanese, è la religione, o, meglio, le religioni professate, che colorano variamente le cerimonie in particolari riti, come ad esempio: il battesimo che viene professato solo dai cattolici ed ortodossi, il matrimonio, i funerali con tutte le credenze che a questi riti s'accompagnano. Non

---

(1) Diamo un altro capitolo della interessante e diligente tesi « *Albania e Albanesi nell'opera del Degrand* » della dottoressa Maria Mustillo. *A. Degrand,* Console della Francia a Scutari, pubblicò nel 1901 a Parigi l'opera *Souvenirs de la Haute Albanie.*

(2) Cfr. Ernesto Koliqi: *Epica popolare albanese,* Padova, 1937, p. 14.

(3) Cfr. G. Giordano: *Vilayet di Scutari,* Roma, 1899, p. 10.

mancheremo di far notare le differenze man mano che il nostro autore le registrerà e ci appelleremo ad altri della stessa epoca che hanno punti in comune con le descrizioni del nostro autore. Ma i canti che accompagnano le cerimonie sono quasi sempre gli stessi: trasmessi di generazione in generazione, esprimono i sentimenti dell'anima della gente indipendentemente dalle confessioni religiose che man mano si sono introdotte nel popolo o da terre vicine (ortodossia della Grecia) o per vicende storiche (islamismo della Turchia).

Citeremo qualche canto interessante per la cerimonia che accompagna e bello per le immagini che esprime.

Nascita e fidanzamento

Il nostro autore non riferisce credenze o mezzi atti ad indovinare il sesso del nascituro; notizie, invece, che riguardano il neonato e la puerpera le troviamo nelle pagine dal titolo *Baptême*.

La donna albanese, quando sente avvicinarsi l'ora del parto, fa portare nella sua camera i vestiti che serviranno per sè e per il figlio in caso di morte. Al bambino, una volta venuto alla luce, il primo bagno vien fatto con acqua tiepida, non avendo gli Albanesi costumanze speciali al riguardo. Il neonato vien poi stretto in fasce di ruvida lana e collocato in angusta culla. In Albania è accolta con gioia la nascita dei maschi, mentre la nascita di una bambina non allieta affatto i genitori che hanno quasi vergogna di annunciarne la nascita.

Al primogenito si dà, generalmente, il nome dell'avo, talvolta anche il nome del parente che si vuole onorare.

Presso i cattolici, il compare dell'anello dello sposo è quasi sempre il padrino del primo nato; di regola il battesimo ha luogo il giorno stesso della nascita, o nelle ventiquattr'ore successive e non è accompagnato da alcuna festa particolare.

La puerpera, in un letto di parata, con ricca cuffia, e con le sue collane, riceve le visite di felicitazione delle amiche e delle donne del parentado; e vi rimane tre giorni, dice il Degrand, se si tratta di un maschietto, sei per una femminuccia; il bambino, legato nella sua culla, viene presentato ad ogni visitatrice ed il dono tradizionale è l'uovo. Il nostro autore non specifica il numero, ma il Giordano (4) dice che si regalan tre per la femmina e quattro per il maschio. Con quest'uovo si sfrega il viso del neonato augurandogli di conservarlo sempre bianco, cioè di non fare nulla nella sua vita di cui debba arrossire.

Al marito non è permesso entrare nella camera della moglie, e può vedere il suo bambino, in palese, solo otto giorni dopo la nascita.

Presso i cattolici, la puerpera, quaranta giorni dopo il parto, si reca in chiesa per la purificazione, ma non torna alla casa maritale, sibbene a quella dei genitori suoi e vi resta per una settimana.

La madre albanese allatta il suo bambino e solo un impedimento fisico può dispensarla da questo dovere da lei ritenuto sacro. Si mostra

(4) Ibid., p. 11.

eccessivamente buona con i figli, debole quasi ce la presenta l'Hequard (5) in special modo nei confronti dei maschi che sono l'orgoglio della famiglia e la cui volontà è sovrana in casa. Non li minaccia mai; questo amore cieco è spinto sì lontano che, per non vederli piangere, preferisce soddisfare ogni loro capriccio.

Talvolta queste creature devono la morte e la malattia proprio a questa mancanza di volontà da parte della genitrice.

Ma come ogni altra madre, anche quella albanese culla il figlio e invoca il sonno con delle ninnenanne che non mancano di una loro originalità, con un mondo di immagini, però diverso da quello che si canta ai nostri bimbi: non prati fioriti, non pecorelle smarrite, non angeli che vengano a chiudere gli occhi stellati, invoca. La mamma d'Albania chiama il sonno per il suo piccino, ma soprattutto canta ciò che si ripromette che il suo bambino divenga una volta grande: uomo coraggioso, vecchio saggio che comanda, ed esprime il desiderio che il figlio perpetui nella famiglia gli atti di valore e che non macchi l'onore del casato.

Ci piace ricordare la ninna-nanna scutarina che esprime poeticamente quasi tutti questi motivi:

Ninna-nanna, o mio figliuolo,,
un buon sonno ti fa bene:
sano in corpo ti mantiene.
Ecco il sonno viene a volo
sopra l'ali di colombo
per condurti a errar giocondo
nel dorato ciel del sogno.
Possa tu vecchio cadente
diventar, che, sui cuscini,
consultato dalla gente,
dà pareri ai cittadini.
Se qualcuno, o mio figliuolo:
« Che ti piace far? » domanda;
« Diventar mi piace solo
vecchio saggio che comanda ».
Cedi al sonno, angiol beato,
cresci in Dio che t'ha creato.
Nina-nina, o mio bambino,
tutta gioia e tutta fiamma,
nella culla a te vicino
per te brucia la tua mamma:
e ti mira ogni minuto
per vederti uom divenuto.
Della culla ai dolci moti
cresci eroe come il Castrioti (6).

---

(5) H. Hecquard: *Histoire et description de la Haute Albanie*, Paris, 1858, pag. 271.

(6) Cfr. Ernesto Koliqi: *Poesia popolare albanese*, Firenze, 1957, p. 95.

Dopo un anno circa dalla nascita di un bambino si procede ad una cerimonia che è propria dell'Albania: *il taglio dei capelli*, ed è occasione di gran festa. Questa cerimonia crea una delle fratellanze spirituali che va sotto il nome di comparatico (*kumbarí flokësh*).

Il padre, per il taglio delle ciocche di suo figlio, sceglie un amico, l'uomo che vuole onorare; i musulmani, quasi sempre, scelgono il compare tra i cristiani, e viceversa.

Il cerimoniale è contemplato minutamente dal Kanûn (7): Per prendere i capelli d'un ragazzo ci vuole un uomo, ed una donna per una ragazza. I genitori del ragazzo o della ragazza ai quali si prendono i capelli devono preparare il pranzo quanto meglio possono per fare onore al compare ed invitare tre o quattro amici, ancora, alla festa della famiglia. Dopo aver offerto il tradizionale caffè si prepara il sedile dove si siederà il compare e gli strumenti necessari alla cerimonia: una coppa d'acqua nella quale il compare deve gettare un « asper » d'argento (8), una tovaglia che si deve stendere per ricevere i capelli e un paio di forbici per il taglio.

Una volta seduto, il compare riceve in grembo il figlioccio e gli prende i capelli con un certo ordine prestabilito dalla tradizione: a) un ciuffo dalla fronte, b) uno per ciascuna tempia, c) uno dietro il capo: questo specialmente presso i cristiani che riproducono, in un certo qual modo, il segno della croce; presso i musulmani questo ordine non è seguito.

Si ha cura di aspettare la luna crescente per i maschi, per le femmine la luna calante.

Una volta tagliate le ciocche il compare batte tre volte con le forbici la fronte del ragazzo con l'augurio di « buona salute e lunga vita », lo bacia e lo consegna alla madre. La madre prende anche la coppa con l'« asper » e i capelli tagliati che conserva. Il compare dà alla comare 50--150 grossi (*grosh*) (9) come stabilisce il Kanûn e non più. La comare ricambia il dono del compare secondo la consuetudine, per lo più regala capi di vestiario.

Il compare rimane a casa del figlioccio il giorno del taglio dei capelli e la notte seguente; all'indomani parte prendendo con sè la comare e il bambino e li conduce a casa sua dove restano da tre a cinque giorni. La comare potrà tornare ancora alla casa del compare, allo stesso modo come una sposa può tornare alla casa paterna, ma sempre per restarvi un numero di giorni dispari.

Ma il significato profondo di questa cerimonia, significato che al

---

(7) E' la raccolta delle leggi consuetudinarie che rimase in vigore nelle Montagne autonome del Nord Albania fino al 1912, anno della proclamazione dell'Indipendenza albanese. Il *Kanûn* fu raccolto dal P. Costantino Stefano Gjeçov. E' stato pubblicato in traduzione italiana dalla Accademia d'Italia, Roma, 1941. Qui si accenna ai paragrafi 714-734.

(8) Moneta turca d'infimo prezzo.

(9) Moneta d'argento veneta del valore di 0,22 centesimi oro. Cfr. P. Giuseppe Valentini: *La Famiglia nel Diritto tradizionale albanese*, Annali Lateranensi, vol. IX, Città del Vaticano, 1945, p. 43.

nostro autore sfugge, è nel legame spirituale che viene a stabilirsi tra il compare e la comare e le rispettive famiglie.

Il comparatico contratto col taglio dei capelli impedisce il matrimonio di generazione in generazione fra la casa e la fratellanza del compare e della comare. Il compare e la comare sono come fratello e sorella e non si distinguono dalla gente di casa. La comare è oggetto di cure e di rispetto da parte del compare e della sua famiglia, quali neanche lontanamente può godere da parte dei componenti della casa maritale e di quella paterna.

Spesse volte si vede il compare carico della culla del figlioccio per portarlo a casa; cosa che mai farebbe il padre del bambino, dal momento che è compito proprio delle donne.

Questo legame spirituale è strettamente rispettato e i compari contraggono obbligo di aiutarsi l'un l'altro e vendicarsi in caso di offesa da parte di terzi. E talvolta tra questi montanari succede che un uomo offeso non rinuncia alla vendetta nè per intercessione di amici né di missionari e nulla tocca il cuore di lui se non la comare che entra con la culla del figlioccio e la rovescia innanzi a lui.

Il Degrand, non fa cenno dell'educazione che s'impartiva ai ragazzi. Qualche notizia la troviamo sull'Hecquard (10) che ci dice che i fanciulli per lo più erano affidati alle cure della madre e questa per le femmine durava fino all'epoca del matrimonio; per i ragazzi, in città, fino all'età di otto o nove anni; di poi venivano condotti al Bazar, come garzoni di bottega o come apprendisti e, seguivano generalmente, il mestiere del padre. Ancora in città qualche famiglia cattolica, non mancava di mandare i figli alla scuola italiana dove apprendevano qualche nozione di calcolo e di italiano.

Nelle montagne non vi erano scuole, anzi lo studio era ritenuto come cosa inutile e si insegnava ai ragazzi a bastare a se stessi fin dalla più giovane età. I maschi aiutavano il padre nel lavoro dei campi, e, avevano sempre le armi con sè, divenivano abili tiratori e cacciatori.

Ma queste notizie sono da riportarsi ad un secolo fa: in tanti anni e con la costituzione dello « Stato Albanese indipendente » nel 1912 per l'Albania si sono aperti altri orizzonti ed anche l'educazione culturale ha avuto il suo sviluppo. Infatti il Baldacci (11) per l'anno scolastico 1917-18 segnalava che l'Italia, nel territorio da essa occupato aveva aperto 110 scuole e nell'anno seguente funzionavano 155 scuole elementari e per l'anno 1926-27 si segnalava il numero di 700 scuole con un complesso di quasi 40.000 alunni.

Tale numero negli ultimi anni è aumentato in misura decupla, compresi anche quelli che seguono i corsi universitari.

Ma ritorniamo al nostro autore e sentiamo cosa ci dice alla fine del secolo scorso: « Le ragazze della montagna godono della libertà della natura che le circonda; le occupazioni ordinarie sono: custodire il gregge, filare la lana, tessere stoffe pesanti, intrecciare nastri e passamanterie per ornare gli abiti, far legna nel bosco, attingere acqua alla fontana ».

---

(10) Op. cit., p. 280.

(11) A. Baldacci: *L'Albania*, Roma, 1929, pp. 293-295.

Le fanciulle di montagna, non condividono la sorte delle ragazze di città: « L'esistenza di queste giovanette, dice il nostro autore, è una delle più tristi » per la segregazione di cui sono soggette.

Le ragazze musulmane secondo il precetto del Corano ed anche le cristiane della città, possono uscire senza velo fino all'età di 12-13 anni. Di poi si ritirano in casa come in una vera clausura, donde escono solo in caso di bisogno e coperte interamente con un lenzuolo (*çarçaf*). In casa, sotto la direzione della madre, imparano a cucire, a ricamare, a tessere stoffe di seta e di cotone che devono formare il loro corredo, che servirà per ogni occasione della loro vita da maritata e preparano anche quanto può occorrere in vestiario per il marito e per i figli.

Non possono essere viste se non dai parenti più stretti e non possono uscire neppure per recarsi in chiesa. Una dispensa del Papa è stata necessaria per lasciarle uscire, solo per recarsi allo uffizio divino prima dell'alba, cosicchè questa messa celebrata alle sei del mattino, ha preso col tempo il nome di « Messa delle ragazze » (*Mesha e Varzave*).

Date queste condizioni di vita, in caso di domanda di matrimonio, è il padre od il fratello maggiore che decide senza chiedere alla ragazza il suo parere. Del resto, i costumi di questa gente di città e di montagna, vietano alle ragazze la libertà di scelta nel matrimonio, al quale devono adattarsi come ad una fatalità.

Specie presso le tribù malissore la validità degli sponsali non è condizionata dal consenso dei contraenti; il consenso è sempre supposto nei figli e viene espresso dai genitori. « Presso alcune tribù, dice il Cozzi (12), senza però specificarle, vi è il costume di fidanzare i figli fin dalla tenera età e certe volte fin dalla nascita, sotto condizione ». Questo uso trae origine già da antichi tempi: le famiglie amiche, desiderando stringere alleanza tra loro e perpetuare di padre in figlio i sensi di reciproca stima, la gloria e le gesta guerresche delle loro case, fidanzavano fra di loro i figli in culla e anche prima di nascere.

La scelta per la ragazza spetta sempre al padre o a chi ne fa le veci, ma la ragazza può sempre rifiutare la proposta del padre dichiarando di rinunziare al matrimonio. Il termine albanese è « vergjinesha », che non ha lo stesso significato di « vergine » per noi e non ha alcunchè di comune col voto di castità della chiesa cattolica. Significa soltanto « donna che ha deciso di restar nubile ».

Le fanciulle rimaste « vergjinesha » si distinguono dalle altre per il fatto che sovente si tosano come i maschi, cingono come essi il « shalli » (una sciarpa di tela bianca), il berretto (*Ksula*) ed il giacchettino di lana; per il resto vestono come le altre fanciulle. Talvolta si vestono completamente da maschio (13), portano armi ed assumono un nome maschile. Hanno grandi libertà di movimento, non portano più gioielli e non indossano abiti di colori usuali per donne: sarebbero

---

(12) E. Cozzi: *La donna albanese* in « Anthropos », 1912, p. 312.

(13) Veste da uomo e pratica usanze virili la più valida ragazza di una famiglia priva di maschi. Porta anche le armi per difendere l'onore della casa e prende parte ai convegni della comunità.

tenute a delle regole come preghiere e prescrizioni di digiuni, ma essendo, queste, pratiche personali sono rimesse al beneplacito della interessata.

Nel loro contegno, cercano sempre di assomigliare ai maschi e si intrattengono volentieri con essi più che con le donne, prediligono le occupazioni maschili e fumano tabacco. Non godono molta stima dai connazionali: non si soffre per nessun motivo presso gli Albanesi (soprattutto nelle tribù di Shala, Shoshi, Nikaj e Merturi (14) che le fanciulle rimangano nubili; sembra ciò cosa contro natura: si procura invece, che le figlie vengano maritate in giovane età.

L'età del matrimonio, generalmente è fra i 15-20 anni. E, ove l'interesse non esiga altrimenti, i figli e le figlie passano al matrimonio solo uno dopo l'altro tenendo conto della precedenza di età.

I matrimoni sono combinati generalmente da un intermediario o da una intermediaria che, ad affare concluso, riceve, quasi sempre, qualche dono dalla famiglia della ragazza.

---

(14) E. Cozzi: op. cit., p. 317.

MENDIME E KSHILLIME TË MËDHAJSH

Kurrgjâ nuk duhet të jetë aq'e fortë sa me e larguem nji njeri të ndershëm prej detyrës qi i përket. — **Federiku i Madh.**

✦

Çdo gjâ qi ndrydh individuálitetin âsht despotizëm, me çdo farë emni qi të thirret. — **J. S. Mill.**

✦

Fatkeqsija e barasisë âsht qi neve na pëlqen t'a kemi vetëm me ata qi janë përmbi né! — **H. Becque.**

✦

Bota s'ka asnji lule n'asnji trevë të saj, dhe deti asnji margaritar n'asnji gjî të tij, qi t'i gjajë njâj foshnje në prêhën të s'âmës. — **Swinburne.**

Zgjedhë e përkëthye nga **Mustafa Kruja**

Nji letër për Merushen

nga SH. M.

Moj Merushe, si nuk të mbakëm mend un ty!

Po të kishje pranë do ti kishje numerue, nji nga nji, të gjitha qoshet e rrugavet që ti bâje: prej shtëpije në shkollë dhe prej shkolle në shtëpí, me nji libër e dy radhoj ndën sqetullë; prej shtëpije, me nji copë bukë të thekme në njânën dorë dhe nji copë djathi në tjetrën, drejt dyqanit babës t'at; prej dyqani, me nji shportë të vogël me porositë që të kishte dhanë nâna dhe me nji kallamb sheqeri në gojë, drejt furrës; dhe prej furre, me nji tepsí të vogël buke mbi krye dhe me vllán e vogël për dore, drejt e në shtëpí, tue kalue përpara portës.

Tue lexue letrën t'ate më ranë ndërmend edhe sende që ti nuk i dij.

A e mban mend që përkarshi shtëpís t'eme ishte shtëpija e Sulës, i cili, kur né qemë rritun, u martue me vajzën e tezes t'ate, që at-herë banonte ke rruga e Pusit thatë? E prá gjatë muejvet të nji vere që un vueja nga malarja, në mbasdreket, kur më kishin dalë ethet por fuqí nuk kishje të vije ke fusha e furrës si gjithë ju të tjerët, nâna më vinte nji shilte të vogël mbi gurin e portës dhe un aty ulesh. Nâna e Sulës, mome Sanija, e cila pothuejse të gjitha mbasdreket i kalonte ulun mbi minder, pranë dritares, po sa më shifte vetëm më thonte: « Eh, pret të shofish Merushen, ê? » Un nuk i përgjigjesh, i buzëqeshje vetëm, ajo vetë shkulesh së qeshuni. Për çudí ama, fjalët e mome Sanijes, megjithse mue mi përseriste gjithnji, nuk e kaperzyen kurrë prakun e portës t'eme dhe atê të dritares sajë; mbetën taman si ajo fija e mundafshit që, nâna t'ate, ulun mbi shkallët e hajatit, e tierte prej nji kallambi në tjetrin. Ah ç'kujtime që më prune në krye moj Merushe. Nashti që po të shkruej këtë letër dhe me letrën t'ate pranë më kujtohen plot njerës e ngjarje që i jetuem bashkë; përshembull ajo dreka e Pashkëve në shtëpín e Jorgj Kasapit.

Un e dije prej vjetësh që baba t'at ishte shumë mik me Jorgjin dhe nâna t'ate shoqe e ngushtë me gruen e tij, Kristinën. Të them të drejtën të kishje ndeze (zilí), *kur na thoje se mome Kristina të kishte falë shamín që kishje mbi krye, ose daj-Jorgji të kishte blemë fyshekun me leblebí. Po me ndezë ndëgjoje edhe vllan t'at.*

Nuk e dij se si e se qysh, por n'atë vjet, që po kam un ndërmend sot, edhe baba t'em qe bâmë mik me Jorgjin dhe nâna kishte fillue të hŷnte e të dilte me Kristinën. E prá n'at mbramje që trokullini, porta t'ate, pakë minuta mâ vonë trokullini edhe porta t'onë; muerem edhe né nji tepsí të madhe me plot çyrekë e vezë të kuqe; na i kishte dergue daj-Jorgji e mome Kristina. Trí ditë mâ vonë dý netë përpara ditës së Pashkëve, kur un po i afrohesh shtëpís daj-Jorgjit për ti këthye tepsín e vezeve mbush me âmbëlsínat që kishte pregatitë nâna, ti me vllán po këtheheshit dhe kishit ndër duer të tjera veze të kuqe. Atë mbra-

mje nuk i folëm njâni tjetrit mbasi un ishje zemrue me vllan t'at, i cili nji ditë përpara nuk më kishte lânë të luejë edhe un me topin e tij si gjithë shokët e tjerë. Por dita e Pashkëve erdhi dhe un u pajtova me atê dhe të pásh tý mâ afër, fare afër, ulun përbrij meje reth sofrës daj-Jorgjit e mome Kristinës.

E mban mend gjithnji që shokët më thojshin se flisje shumë, po ashtu më thoshte edhe baba. Atë mëngjezin e ditës së Pashkëve, nâna, kur po më ndihmonte për tu pregatitë, më porositi, tue ma përsëritë nja trí a katër herë, që në shtëpín e daj-Jorgjit duhet të ndëgjoje shumë e të flisje pak. Por atë ditë mue mu pré goja fare, as pyetjevet nuk po përgjigjesh mâ. Moj Merushe, ishte dita e parë që po të shifje tý në të gjithë bukurín t'ate. Më besò, ashtu të kujtoj dhe të kam ndër sý edhe sot e kësaj dite.

Atë ditë mu duke mâ e gjatë dhe mâ e rritme se atë mbramjen dý netë përpara Pashkëve, mbase prej fustanit rij, mbishe me tufa tri-trandafilash me nga nji gjethe të gjelbërt ndërmjet; mbase prej këpuceve të zeza lustrafini, me kordhelë mbi to; mbase prej rrypit të bardhë, që të ngushtonte belin dhe të gufmonte fustanin; por mbi të gjitha, kujtoj, prej flokëve që të lirshëm të derdheshin mbi supe dhe kunorë i bâjshin fytyrës t'ate. Mome Kristina, ulun përkarshi teje e meje, vetëm nji herë ma luejti synë dhe më buzëqeshi, por veshtrimet e saja, herë mbi tý dhe herë mbi mue, më bânë të mendoje se edhe ajo po atë ditë po të shifte tý mâ të rritëshme e mâ të bukër se kurrë dhe mue krejt të shtangun prej bukurís t'ate.

Shpejt mbas mbarimit të drekës dhe pakë para se të niseshim, mome Kristina i shtiu vllajt t'at dhe mue nga nji vezë të kuqe në çdo xhep xhakete; tý ti futi në nji shamí të qendisun mbi nji qoshe dhe mbasi i lidhi të katër cepat t'a dha nder duer.

« Oh, harruem të përpjekim vezët », thot Daj-Jorgji dhe na thirri të gjithve rreth tavolinës, në mes të cilës nji pjatë e madhe farfurije me gjithfarë ngjyrash mbante plot vezë të kuqe mbi tê.

« Krishti u ngjallë », tha daj-Jorgji dhe përpoqi vezën e tij me atè të mome Kristinës. « U ngjallë me të vërtetë », tha mome Kristina dhe i a plasi të qeshmit, kur pá vezën e burrit sajë të thyeme.

Vezën e mome Kristines e theve ti, Merushe, ashtu siç theve edhe atê të vllajt t'at. Karshi meje nuk u këtheve, por vezën e mbaje të gatëshme me e përpjekë. Mome Kristina të shekoi dhe të tha: « Merushe, përpiqe edhe me Selon, thyeja edhe atij ». Ti u këtheve dhe un të pásh faqet e skuqme, si veja që mbaje në dorë. Kur un po të shekoje dhe vezën po e bâje gatí me e përpjekë me t'atën, ti më shekove drejtë e në sytë, por shpejt i mbylle dhe shpejt ma këtheve shpinën. Vezet nuk i perpoqëm mâ kurrë. Të gjithë kishim heshtë. Ti more përsëri shamín ndër duer dhe me zâ të rrëqethem thirre vllán. Ai të ndoqi, i heshtem siç kishim mbetë edhe né të tjerët. E lé dhomën pa më veshtrue mâ, por un të pásh që faqet i kishje akoma mâ të skuqme.

Të ndoqa me bishtin e syut deri ke praku i portës. Kur porta u mbyll, në zêmër filluen t'më rrafin thêmbrat e këpuceve që po i perplasje mbi gurët e kalldramit.

Jo, Merushe, nuk po zgjatem mâ, pse edhe mue më duket se po mi shkurtojnë ditët këto kujtimet e të kaluemes.

Të ngjofsha të mirën e të pafsha për të mirë.

Njiqindvjetori i lindjes së Gabriele D'Annunzio-s

nga Ernest Koliqi

Gabriele D'Annunzio lindi në Pescara (Abruzzi) me 12 mars 1863 nga nji familje pronarësh të pasun dhe mësimet e para i mori nga disa mësuesa privat të cilët e pregatiten mâ s'miri për të hŷm në shkollën e mesme. Me 1874 i ati e dërgoi në Kolegjin e njoftun Cicognini të Prato-s (Toskanë) ku Poeti kreu me lavd gjimnazin dhe licén (1881). Këthei në qytet të lindjes edhe u miqasue menjiherë me piktorin Francesco Paolo Michetti. Në nanduer të 1881 u nëshkrue në Fakultetin e Letrave t'Universitetit të Romës, por e këputi ndjekjen e kurseve para se m'u doktorue. I u dha me shêje nderimesh të mëdhaja *laurea honoris causa* me 1919.

Jeta e tij ka shkëlqimet e nji poemi. «*Duhet njeriu t'a ndërtojë jetën e vet, ashtu si artisti punon nji vepër arti*». I pajisun në shpírt nga nji deshír i flakët m'e njoftë jetën në të gjitha të mirat e të këqijat e saja mâ të shtŷme, me shise të holla qi dridheshin për bind para çdo shfaqjeje qoftë e natyrës qoftë e botës njerzore, ai u zhyt me turr epshuer në shekull si pushtues mbi vërrijet e lulzueshme të nji krahine prrallore. Gëzime e idhnime, shpresa e zhgënjime, të gjitha fazat e përvojës së tij, qyshë në moshën mâ të mitun, u shëndërruen mrekullisht në kângë Pajadá i u çilshin përmbrênda kroje poezije së ré. Realiteti e ândrra si në nji qindisje të mahnitëshme gershetojshin fijet e veta në jetën e tij. Ai kaloi stinë në stinë i dashun e i urrejtun, i nderuem si gjení dhe i përbuzun si spitullaq (*njeri qi mburret për stolisje të veta*) qesharak.

Me 1881 erdhi në Romë, menjiherë i pranuem me dalldí ndër qarqe letrare. Bashkëpunoi ndër të përkohëshmet mâ në zâ të kohës si *Fanfulla della Domenica*, *Cronaca bizantina* e *Capitan Fracassa*. Nisi me i dalë zâni si shkrimtar, mbasi qi botoi në vjerrshë *Canto Nuovo* e në prozë *Terra vergine* (1882). Me 1883 u martue papritmas me Dukeshën Maria Hardouin di Gallese, vajzë aristokrate shum e ré, qi iku nga shtëpija për t'u bashkue kundra vullndetit të prindve të saj me Poetin. Për disa kohë jetoi me të shoqen n'Abruzzi, por jeta e lëvizun dh'e vrumulisun e Romës e tërhiqte. Këthei në kryeqytet ku edhe mâ tepër se përpara ndër rrethet shoqnore të zgjedhuna i rrëshqitshin ditët «në shoqní grásh, skulptorash, muziktarësh, poetënsh, princash si në nji Dekameron», si thotë ai vetë. Me 1885, në nji ndër të shumtat dyluftime me shpatë qi bâni sidomos për çâshtje grásh, u plagos në but të krés dhe humbi krejt flokët. Gjatë këtyne vjetve të kalueme ndër rrethe mondane, nonsè i dhanun mbas qejfeve, nuk prâni tue shkrue e tue botue vepra në vjerrshë e në prozë. I kësaj epoke âsht rromanxi gjithënji në zâ *Il Piacere*. Kohë mbas kohe u mënjânonte nga zhurma e

jetës së kryeqytetit në qetësín e shtëpís së dashamirit Michetti në Francavilla. Gadi nji vjet (1893) ndei në Napoli si bashkëpuntuer i fletores *Mattino*, themelue e drejtue nga çifti zâmadh Edoardo Scarfoglio - Matilde Serao. Me 1895 bân nji udhëtim në Greqí me yacht-in e mikut Scarfoglio. Greqija i frymzoi poemin *Laus vitae*. Me 1896 në Venedik njofti artisten e madhe dramatike Eleonora Duse, e cila mâ vonë ushtroi ndikim të shënueshëm n'artin krijues të Tij kur, në moshën mâ të pjekun, i u çel stina e kryeveprave. Me 1897 zgjidhet deputet. Në Parlament mban fjalime qi kaq xixillojnë me metafora të farfurishme sa qi merr emnin *Deputet i Bukurís*. Thonte: « Fatet e Italís nuk mund të ndahen nga ato të Bukurís, i së cilës ajo âsht nânë ndër kavaljeta ». Në nji mbledhje të Dhomës së Deputetve, Poeti, i magjepsun nga gojtarija e nji socjalisti, me gjest, — qi ka mbetë i famëshëm, — nga rradhët e së Djathtës ku e kish vendin, kaloi n'ato të së Mbajtës tue thânë: « Atjè qênkan përfaqsuesat plot fuqí fjale e gjallní jete. Unë po shkoj kah jeta ». Por s'kishte vetít e duhuna për jetën parlamentare. Edhe nuk vazhdoi gjatë në tê.

Periudha e banesës në Settignano (Toskanë) me 1898-1908 në shoqní të Duse-s njehet si mâ e lumja e krijesës së Tij letrare. Aty kaloi nji rrnesë princore si nji « zot i Rilindjes » rrethue me kval e langoj të kushtueshëm e nji tubë shërbtorësh. Natyrisht hŷni borxh, sepse shpenzonte shum mâ përtej mjeteve të veta. Aty shkroi edhe kryeveprën lirike *Alcyone*, përmbledhje 64 vjerrshash të gjitha të përsosuna.

Me 1910, nji çetë e tërbueme huadhansish rá mbi *Capponcinen* dhe shiti n'ankand orendít e çmueshme, kualt e qêjt e Poetit. I neveritun, D'Annunzio shkoi e nguli ndejen e vet në Francë ku gjet mikpritje të nxehtë dhe admiruesa të shumtë. Pat marrëdhanje të përzêmërta me Anatole France, Maurice Barrès, Henri Berstein, Claude Débussy dhe plot tjerë. Nji shkrimtar francez, George Hérelle, i a hŷni përkthimit të veprave mâ të njoftuna dannunziane tue fillue nga rromanxi *L'innocente* (L'intrus). D'Annunzio shkroi disa vepra dramatike në gjuhë frengishte si *Le martyre de Saint Sébastien*, *La Pisanelle ou la mort parfumée*, *Le chèvrefeuille* etj.

Për me punue në qetësí për disa vjet u tërhoq në nji vend të bregdetit atlantik, Arcachon nën Bordeaux. Aty shkroi kângët për luftën e Tripoli-t.

Me 1915 D'Annunzio këthen n'Italí dhe hapë stinën e vet mâ të lavdishme të jetës, atê ku ai u shfaq si fatos luftarak. Me ligjiratën e mbajtun me 5 mâj 1915 në Kuarto (Genova) paralajmoi hŷmjen e Italís në luftë. E gjatë luftës (1915-1918) si oficjer n'ajr, në dét, për tokë me qindrim plot trimní dhe me kângë e ligjirata plot dalldí muer pjesë tue çuditë të madh e të vogël për durim dhe energjí ndër përpjekje luftarake së gjithënduerta. Fluturoi mbi Vjenë me 1918 ku hjedhi nji proklamë jo bombe. Mbreti i Italís i a njofti zyrtarisht meritat e mëdhaja tue e dekorue me medaljen ari të trimnís dhe tue i dhânë titullin fisnikije « Princ i Montenevoso »-s.

Poeti-luftar u veçue mbas lufte, si mbas zakonit, me punue në heshtje por ngjarjet prap e përpîn në vorbull të tyne.

Me 1919 me nji çetë besnikësh guximtarë niset me pushtue Fiu-

me-n, qi fjalët qarkulluese pohojshin se Fuqít e mbledhuna në Konferencën e Paqit do t'i a lëshojshin Jugoslavís.

D'Annunzio e mbajti at qytet nën sundim deri në fund të vjetit 1920. Me 18 kallënduer 1921, i shtrënguem nga sulmi i ashpër për tokë e për dét, i forcave t'armatosuna italjane, e la Fiume-n edhe zûni vend në *Villa Cargnacco*, mâ vonë e mbiemnueme prej Tij *Il Vittoriale degli Italiani*. At banesë ai e stolisi dh'e zbukuroi tue e shëndërrue nga shtëpí katundi qi ishte në nji vend sqimatar poezije e pomendoresh kombtare. Ç'prej 1921 e tutje, aty e kaloi pjesën e fundme të jetës. Vdiq papritmas me 1 mars 1938.

Vepra pasqyron fazat e jetës së tij në të gjitha kapërcimet e veta. Me zotësín e jashtazakonshme të shprehjes në poezí e në prozë la gjurma të ndritëshme ndër gjiní të ndryshme letrare. Shkroi novela e rromanxa, hartoi tragjedina në vjerrshë e drame, habiti e njimtoi turmat me ligjîrata të flatrueme. Botoi mâ se pesëdhetë vepra, disa prej të cilavet kryevepra si vëllimi në prozë me titull *Notturno*, tragjedija *La figlia di Jorio*. Sidomos si lyrik dallohet e naltohet me gjenialitet të pamohueshëm: vëllimi i tretë *Alcyone* i *Lavdeve* (qi do përfshîjshin shtatë vëllime, prej të cilave ai la vetëm pesë) përmban vjerrsha ku gjuha, fjalët e fjalorit, shëndërrohen në dritë e në ngjyrë, në muzikë të hollë e shortare, në flatër qi rreh lëmueshëm, në xhevahira të farfurishëm.

Motivet kryesore të poezís së D'Annunzio-s janë: jeta, vullndeti, arti. Jeta, dhuratë e mrekullueshme e zotave, shkëlqen sidomos e bukur në hove trimnije për të nxjerrë nga fati agime plot gazmend jo vetëm për vete po edhe për kombin. Në disa vjerrsha, me frymzim shoqnuer, i uron lumní edhe mbarë njerzimit. Jetën e naltëson *Energjeja*, Zâna e dhetët (Muzet a Zânat e mythologjís janë nandë: ai i a shton rrjeshtin me nji tjetër, Energjén, të çpikun prej tij). Me veprue guximtarisht e krenarisht dhe me synue përpjekje përtej mundësive njerzore, ky âsht nji qellim i dêjë për nji jetë njeriu. Ky përftim vjen tue u shëndërrue dal kadalë e tue u zbutë në nji tjetër mâ të kthiellët, n'atê të shkrîmunit me shise e me shpírt në bukurí të natyrës. Ai me ndijime të stërholla dridhet e derdhet në valë të jetës natyrore qi e rrethon. Gjithëshka i pelqen, në gjithshkafen gjên andje. Pámjet ndërrojse në vallim të stinve i a mbushin shpirtin me kënaquní. Guri, druni, toka, râna, uji kanë nji jetë të msheftë edhe ai don të depërtojë në tê. Gjithashtu frymorët e njerzit kanë nji anë sekrete në jetën e tyne qi ai deshiron me zbulue. E don me gjetë mjetin shprehës për t'i a kumtue edhe tjervet ndienjat e gjalla të veta, don me gjetë fjalët qi bâhen dritë e ngjyrë për sŷ, fllad erëmirë e kënaqje ledhatare për epshet mâ t'imta të zêmres, zâ e muzikë për vesh. Përpjekja me robnue bukurín e sendeve në nji stil kristaluer, të pasun, të harmoníshëm i a lodhi menden, por qellimit të vet i doli në skâj mâ s'miri.

Këndoi dashunít e ndryshme qi ndezin mishin e gjakun, por mbî të gjitha dashunín për atdhé, qi ndezë flakën e idealeve mâ të nalta në shpírt. E desht vendin e vet, luftoi trimnisht për tê tue i urue nji ardhëmení të nderëshme e të lume.

Pat sympathí për né Shqiptarët: qe mik e përkrahës bujar i Bajram Currit, Hasan Prishtinës, Dervish Mitrovicës dhe çmonte shum

Patër Gjergj Fishtën, të cilit i dërgoi nji fotografí të veten me nji përsjellje shprehjesh lavdi e nderimi.

Shkruesi i këtyne rradhëve në nji syzim në gjuhë italishte me titull *Gabriele D'Annunzio e gli Albanesi* (« Quaderni dannunziani » - Fascicolo XVIII-XIX) shqyrtoi ndikimin e stilit të tij mbi disá letrarë t'onë. Në nr. 1-2 të vjetit II (1958) të *Shêjzavet* gjinden të përkëthyeme shqip dý ndër lyrikat mâ të përmenduna të Poetit.

Kndojn puhínat...

Kndojn puhínat e mekuna nëpër zabele të njoma,
qi flêjn qetisht në dritën e gjân' të hânës s'plotë

t'përkunduna nga vala qi kandshëm gurgllon msa blerimet
i falin shkase epshore dh'erna natës tinzare.

E kndojn puhínat: — Ju qi langjet e gjalla të tokës
ndieni tu'u ngjit' prej trunkut si njerzit gjakun n'fyza,

ju, përbalca të gjelbër, qi degat i shtrîni kah qielli
e n'dheun ushqyes të ngulun jeni me rrânza t'thella,

pritnje, pritnje lajmin. Atje përmbi mal nji tub' virgjin
zêmrash andrron dashnina hyjnore n'rreze t'hânës. —

Kshtu kndojnë. E, qe, prej drûjve idhnueshëm shikojn gjetht e
[zgjuemun
e lehtas thon' me ququllime blete:

— Kush nëpër ag të dritës heshtít po i turbllon të shêjtnueshme?
Endè nuk zbardhi agimi mbi val't vjollzore t'detit,

endè s' tringlloi mbi ujna me hov vrumulisjesh plot andje
hymni i dritës s'diellit. Ndritë endè qiellvet hâna.

Pse vall, pse vall na zgjoni? N'agim të gjith eni në darsëm:
âsht aq i âmbël gjumi: heshtni edhe pak, puhína;

âsht aq i âmbël gjumi. — E gjetht ququllimet i shukin.
Tuba rêsh bardhullore ecin qiellave

e duken si t'barshin në prêhnin e lum çifte zotash,
tu'u zhdavaritun knaqunisht mbas maleve.

Nga kupa e rêvet...

Nga kupa e rêve t'argjanta kërthazi
rrezet e diellit farfurisht kreshtave
u biejn të Majèles e vargut
t'kodrave q'ulen shkall' shkall' kah deti;

nji krisëm hapet shum e flladitshëme
përtoqark fushës: e trupi i lisave
nën rigën e shiut të prendverës
nga rrâj't mâ t'thella âmbël tërqethet,

dhe, qe, me 'i dridhje gzimi prej zagnave
majet e grunit shpresën e kallzave
të verdha naltojn vezullore
si ar në t'madhen flak' t'djegagurit.

kur vala e korrës mproje pusinave
ngreh' nga dashnija kundër sý-bukrave,
qi heret n'mengjes a prej mbrâmjet
kndojn npër ara, mirsisht do t'u bâhet.

O drapën i hânës...

O drapën i hânës n'e sosun
qi ndrit' përmbi val' vetmitare,
o drapën argjanti, ç'korrë ândrrash valvitet
nën rrezet e buta qi s'nalti lëshon?

Shërtima të shkurtuna gjethlash.
frym' lulesh erandshme kah deti
po tyfin prej prozhmit: n'heshtínat e gjâna
as zhurmë as zâ njèri kurrkund nuk kumbon.

Dashnijet molisun edh' epshesh
polêmin e t'gjallve e muer gjumi...
O drapën i hânës, ç'korrë andrrash valvitet
nën rrezet e buta qi s'nalti lëshon?

O Riní

Tashmâ, Riní, po vjen tu'u veshk' kunora
e jote qi rrethon tamthat e mij.
Fuqín, për hir të s'ciles mbi kto brij
bárshem lehtsisht peshën e jet's, e bora.

Porse shpirti âsht urtue përmbrenda meje
si pêmë e pjekun. E qindron, lakohet,
guximtar e i përvûjtë; e nuk ankohet,
po u plagos; shum kupton, e din t'përdlleje.

T'fundmet agime shpejt jan' zhdavaritë,
o Riní, dhe mbi brigje rá heshtimi
tash qi duhija e bujshme u sos n'largesë.

Tjetër kumbin ndëgjoj, shof tjetër dritë.
Shof sý vllaznor' qi digjen n'lot mjerimi,
parzme vllazënsh ndëgjoj tue plas' ndër dnesë.

Dhantí e tmershme

O Jetë o Jetë,
dhantí e tmershme e perëndís,
porsi shpatë besnike,
porsi vravashkë uluruese,
porsi gorgòna,
porsi vesha e Kentàurit;
o Jetë, o Jetë,
dhantí harrese,
hîr bjeshkatar,
porsi új acar,
porsi kunorë,
porsi nji poçth, porsi mjalta
qi goja ndanë
nga dylli i ngjitëshëm;
o Jetë, o Jetë,
dhantí e të Padekëshmit
me fikë etin t'im mizuer
me shue ûnin t'im gryksuer,
me fikë etin, me shue ûnin,
e nji dite, s'do t'a them unë
të gjithë bukurin t'ande?

Shtrojet

Në çdo mëngjes un linda.
E çdo zgjim i imi
m' dukej porsi nji lindje
krejt e papritun n'dritë:
t'çuditun sýt e mij
për rreth shiqojshin dritën
e botën. Pyette hutrraqi:
« Po pse kështu çuditesh? »
Prap tu'u çuditë un shiqojshem
dritën e botën. Nuk njehen
shtrojet ku m'mori gjumi.
Mb'ipí të verdh' rásh e fjeta
tue ndie nën peshën e trupit
kërkllishjen e kallzave t'thata.
Rásh e fjeta mbi sânë
t'érshme, mbi rânë të nxehtë,
mbi qerre, n'pupe lundrash,
ndër trême të mërmerta,

nën tanda e nën shatorre
dhe i shtrîm nën hije të lisit.
Ku u shtrîna aty rilinda.

M'a ndìelli gjumin vallja
e puntorve qi fshîjn grunin,
kanga e lundërtarve,
era fishklluese n'cim't e barkës,
tyftaja e randë e peshkves,
era qi lshojn' rrëshqiqat,
kundërmimi i drandofilleve,
kjasimi i hirrës kulluese
prej arqitave t'varuna
ke tbâni, të tërnuemit
e sovajkave natën
ndër vekë, ulurima e hovshme
e furrave të ndezuna,
shushuritja gazmore
e ujnave ndër hurdha,
rraptima e fortë e mangënes
n'lamna. E dukej hove hove
se ato zâne t'njoftuna
u shuejshin n'nji heshtje t'naltë
n't'cilën kumbonte largas
kanga e djepit t'im.

Zgjimet

M'zgjoj rrezja e diellit
tue m'shkrepun n' fytyrë.
Pásh nëpër fyzëza t'imta
t'qepallave shkelqimin
e gjakut t'im. Detari
pèzull nga konopët e barkës
flakroi kah un, q'ishem shtrî
n'kokërr t'shpinës ngjat kiçit,
britmën lajmuese;
e bregu si buzë e gjallë
qeshi n'qetin e detit.
Kovat n'agim ke pusi
stërplot me új të ngrît
shungulluene t'argjanta
e ngjallen n'fuqín e trupit
làkur dridhjen e shëndetshme
të të lámit mëngjesuer.
Laureshat lavdiplote
atjè nalt atjè nalt atjè nalt
nga e kàlthera qytetzë e Qiellit
m'grishen për sulmin e madh.

Mos bân zâ. Mbi shqimin
e pyllit nuk gjegji mâ
fjalët qi n'gjuh' t'njerzve
ti vjen tue më thânë,
por gjegji ligjrimin
me fjal' mâ të reja
qi flasin buleza dhe gjethla
n'largsí.
Ndëgjò. Po bjen shí
nga rêt e shpërdáme.
Rigon mbi mërina
t'ngjelma dhe t'tháme,
n'trup pishash â tue riguem
t'ngrath't e t'leskruem,
rigon mbi mërsina
hyjnore,
mbi lule gjineshtrash
topçe e vizlore,
mbi t'rrastat dullîja
kundërmore,
rigon mbi fytyrat t'ona
të breshta,
mbi teshat t'ona të holla
verake,
mbi mendime t'njoma
qi n'shpirtin e kndellun
jan' kallë,
mbi të bukuren prrallë
qi dje
të aënjeu, dhe sot më gënjen,
moj Hermione.

A ndien? Shiu â' tue rá
mbi log vetmitar
plot bar
me 'i krisëm qi n'ajr pajadá
tërnohet e ndrrohet
si mbas gjethnajes
mâ shum mâ pak t'rrallë.
Ndëgjò. Këtij vaji
të butë i përgjigjen
me kâng' kungallat
q'as shiu i ardhun nga jugu
as qielli ngjyr-hîni
kurrsi nuk trêmbin.
E pisha
ka nji tingull, mërsini

tjetër tingull, dullîja
prap tjetër, thue se gishta
me mija
e mija u biejn veglave t'ndryshme.
Të kredhun
na jemi në frymën
e pyllit,
t'pushtuem nga jeta bimore;
e fytyra e jote
si gjeth nga shiu i rîm
shëndrit' gzim-plote
e si të zbardhêmet gjineshtra
erë të mirë
të lëshojn vetlla e flokë,
moj bijë e ksaj tokë
me emën
Hermione.

Mos bzâj, ndëgjò. Bashkëtingulli
i kungallave ajrore
kadal-kadalë
mâ i mârrun
po bâhet nën valë
të vajit qi po shtohet
por nji kângë e ndrydhun
me tê po bashkohet,
nji kâng' qi nga hija e lagshtitun
e lymit t'larg't vjen tu'u ngjitun.
S'arrîn fije zâni prej detit.
Ndëgjohet tashti npër gjethnajë
shiu kah dikohet
i argjantë e spastrues
rrëkajë
tue kumbue ndryshues
si mbas gjethvet qi ndeshë
mâ shum mâ pak t'shpeshë.
Ndëgjò.
E bija e ajrís
prâni, por kumbon zâni
i s'bís
së lymit, i bretkocës,
qi kndon n'hijen mâ t'thellë
kushedi, kushedi ku!
E shiu t'cirkon prej qerpikve,
Hermione.

Mbi qerpik't e zez bulezat
e shiut lot duken
por lot andjet; mâ s'jé
bardhoshe, por krejt gjelbrore

si me pas' dal' nga nji lvore.
E jeta n'dej t'onë âsht e freskët
dh'erandshme,
zêmra n'krahnuer â si pjeshkë
e paprekun
e sýt ndër qepalla
jan' si npër bar vrrella t' gjalla,
e ndër nullëza dhâmbët
jan' si bajama t'papjekun.

E shkojm prej çubet n'çubë
her' dámas her' krahas
(blerimi i egër aty-ktu
na lidhë kâmbët,
na pengon gjujt)
kushedi ku, kushedi ku!

E rigon mbi fytyra t'ona
të breshta
mbi teshat t'ona të holla
verake,
mbi mendime t'njoma
qi n'shpirtin e kndellun
jan' kallë,
mbi të bukurën prrallë
qi dje
më gënjeu, dhe sot të gënjen,
Hermione.

Para agimit

Ké me mbledh' natën mbi rânë
n'breg ku fshânë
prorë e melodishme vala
aq narçiza sa t'zên dora
për t'i thur' vetes kunora,
msa prendojn n'humbnera errsijet
Vergjilijet
qi kjajn Ijen me lot n'ftyrë
prej luânit shkye n'gjymtyrë.

Do t'ecim mbi rân' pa bzâjtun
tue ndie voesën qi e kulluet
resh' lëmuet
nga t'përgjumshtit sý të natës
q'âmbëlsisht dal-kadal' soset
msa t'zverdhukta kaptojn hijet
Vergjilijet

motrat tueja, nuse deti,
keq t'kanosuna prej shpatës
të gjahtarit, mizuer ndoset.

Ndoshta do t'a sjell përmbrapa
vrik herherë un ftyrën t'ime
për t'vû roe si lên me hapa
gjurma drite,
dhe do t'rrijm të dy n'prigjime
msa plot tmer' prendojn n'humbnerë
Vergjilijet,
motrat tueja, ksheta deti,
t'cilave me tis nusijet
lott Agimi vjen tu'u a terë.

Barijt

T'nisemi se shtatori i a përspjeti.
Tashti barijt e mij n'trevën e Abrucit
stanet e bjeshkve lânë për t' zbrit' kah deti:
ulen me grigj' kah Adriatiku i breshtë
qi si kullotat n'mal â i blertë ungji.

Me hurma t'thell' te kroni ata kan' pí
për t'ruejt' shijen e ujit qi rrjedh n'bjeshkë,
kujtim ngushllues ndër zêmrat e mërgueme
për t'mashtruem etin udhës kur i rreshkë.
Të gjith' mbajn' n'dor' ka 'i thupur t'ré lejthije.

E gjat' shtegut jetik ulen n'vërrije
si t'ecshin npër nji lum t'heshtueshëm bari
tue shkel' mbi gjurma t'etënve të motshëm.
O zâ i atij qi na zbulon mâ i pari
valën e detit n'diell tu'u dridhulatë.

Ec' tashti tufa e deleve përs'gjatë
bregut. S'lot ajri n'hapesít e gjâna.
Dielli praron leshin e gjall' të dhênve
sa s'mund e dásh prej ngjyres qi ka râna.
Zhabaritje e zhapllim', t'âmbla n'qetí.

E po pse nuk jam un me barij t'mí?

SHËNIME

Trí lyrikat e para janë nxjerrë prej « Canto Nuovo » (*Kânga e Ré*) — Edizione Sommaruga (1882). Âsht vëllimi i vjerrshavet rinore qi i dha Poetit famën menjiherë sa u botue dhe në trí vjet arrîni në të gjashtin botim,

gjâ e rrallë për vjerrsha. *Kânga e ré* shênjon shfaqjen e poezís së ré italjane dhe me tê D'Annunzio u vû fíll në krye të poetënvet italjanë të breznís së vet. Vjerrshat n'at vëllim të përmbledhuna janë nji shpërthim primitiv gjallnije nëpër epsh gazmuer të bashkimit (të të shkrîmunit) të njeriut me natyrën. Themat, qi në *Kângën e ré* zhvillohen shkurtazi, do t'i kapi prap Poeti me tjetër përvojë arti e me frymë mâ të këthiellte në kryeveprën *Alcıone*.

1. - *Kndojn puhinat e mekuna...*

Trajta metrike përbâhet nga distikë t'ashtuqujtun *barbarë* (mbas shkollës së Carducci-t): i pari varg âsht nji *eksametër* e i dyti nji *pentametër*.

Përbalc: atlet.

2. - *Nga kupa e rêvet...*

Metri i përdorun âsht tubza (*strofa*) alkaike e përbâme nga katër vargje: dý të parët, pesërroksha të përngjitun, i treti nji nandërrokësh e i katërti nji dhetërrokësh. Pesërrokëshi i dytë i dý vargjeve të para të tubzës mbaron me nji fjalë proparoksitone (rrëshqitëse).

Kërthazi: për s'kithi (*obliquamente*).

Kreshtave të Majèlës: Majela âsht mal i Abrucit.

Djegagur-i: gushti, moji i vapës mâ të madhe.

Vala e korrës: plotnija e kallzave; kuptò: në mes kallzave të denduna ndër ara, katundarët e rij do t'u ngrehin pusína (gracka) dashunore vashave (katundare) sŷ-bukura qi aty punojnë tue këndue ç'prej mëngjesit deri në mbrâmje, sepse kollaj mbas tyne mund të mshefen.

3. - *O drapën i hânës...*

Po tyfin: ital. esalano.

Nga « Poema paradisiaco » (*Poemi parrizuer*), 1893.

4. - *O rini...*

Âsht nji tingëllim ku dridhet nji ndiesí e rrallë në D'Annunzio-n e asaj kohe: nji vullndet përtrîmjeje shpirtnore, nji deshir kuptimi e vëllaznimi njerzuer.

Nga « Laudi del cielo del mare della terra degli eroi » (*Lavdet e qiellit, të detit, të tokës, të fatosave*).

Nga « Laus vitae » (vëllim i parë i *Lavdeve* i quejtun *Maia*), 1903.

5. - *Dhantí e tmershme*

Vravashkë: ital. *fiaccola* (face).

Gorgòna: koka e préme e Meduzës. Meduza ishte përbindsh fêmën me nji fytyrë qi shtînte tmerin dhe shëndrronte në gúr kêdo qi e shikonte. Perseu i a preu kryet, por edhe i prém kryet e saj ngafiste (guronte) njerzit e frymorët.

Vesha e Kentàurit: në mythologjí Kentàurët ishin qênësa t'egjër gjymsa njerz gjymsa kval. Herkuli vdiq porsá veshi këmishën ngjye gjak të Kentàurit Nesso qi në nji turr gjelozije i a dha e shoqja Dejanira.

6. - *Shtrojet - Zgjimet*: janë tubza 21 vargjesh të lira, por tue pasun si bazë përgjithësisht rythmin e nandërrokëshit. Krejt poemi (mâ se 8.000 vargje) ndjek po këtë skemë metrike.

Ipí: grumbull kallzash, ital. *bica*.

Trême: çardaqe me shtylla, ital. *logge*.

Cim't e barkës: cimët, ital. *sartie* (shif Fjalorin e Cordignano-s Italisht-shqip).

Kundërmim: erësim, lëshim ere së mirë.

Mangëna: ital. *maciulla*.

Kiç: ana e sprasme e anijes, ital. *poppa*. Ana e përparme quhet *báll*.

Laureshat: çerdhukullat, ital. *allodole*. Shqip thirren edhe *kaçulera* e *këndulera*.

Nga *Alcione* (vëllim i tretë i *Lavdeve*, kryevepra lyrike e Poetit, botue me 1903).

7. - *Shiu në pýll pishash*: nji ndër vjerrsha mâ të njoftuna e të çmueme të D'Annunzio-s. Âsht nji hartim poetik ku fjala shëndërrohet në tingull muzikuer. Zhvillohet me nji valavitje symfonije ku ndijime fyzike e ndiesína shpirtnore gërshetohen e përzihen në mënyrën mâ të natyrëshme. Kapërcimet prej nji pjese në tjetrën rrjedhin vetvetiu e zâni i Poetit mbledh në kumbim të hollë e të butë të vetin zânet e pyllit, të shiut, të largësís ku merr frymë, i papashëm, deti. Jeta e dy dashunorvet derdhet në jetën e natyrës. Aty në pýll pishash, ata e ndiejnë veten si të mbytun në blerim anekand lulëzues. Bâhen cirkë shiu, kupë lulje, gjeth e njomzë, e veshen me ngjyrat ndërrojse qi merr drita tue kalue nëpër degë të pishave gjelbërore.

Shqim: prak, ital. *soglia*.
Nuk gjegji: s'dëgjoj (me gjegjë: *ascoltare*).
Ligjrim: ital. *parlata* (të të folunit).
Buleza: cirka, pika.
Mërina: ital. *tamerici*.
Mersina: ital. *mirti*.
Topçe: të mbledhuna e të rrasta, tufa tufa.
Kundërmore: erandëshme.
E këndellun: e përtrîme.
Të kredhun: të zhytun.
Të zbardhêmet: qi zbardhullojnë, bardhullore.
Bashkëtingulli: ital. *l'accordo*.
E bija e ajris: kungalla.
Vrrella: çurgje uji, ital. *polle*.
Të breshta: ital. *silvane*.

8. - *Prej agimit*

Narçiz: nji lloj lulje.

Vergjilijet: emën latin i Shêjzave (*Le Pleiadi*), hyllsí qi çohet në qiell kah mbarimi i prendverës. Mythologjija tregon se ato ishin shatë bijat e Atlantit e të Plejonës.

Ija: vetje mythologjike (ndoshta njâna prej zânave *Iadi*) qi e hangri nji luâ.

Gjahtarit: të kërcnueme (të kanosuna) prej gjahtarit *Orion*. Ky gjahtar vigân, të cilin e dashunonte me afsh zêmre Eos (Agimi), ecte midis detit tue vringllue nji shpatë të flakëshme edh'ishte aqë i naltë me shtat sa me perkitë hyjt e qiellit.

9. - *Barijt*

Edhe barijt e vendlindjes së D'Annunzio-s si Malsorët mbishkodrakë (e tjerë banorë malesh) dynden në shtatuer prej bjeshkëve e biejnë në jallí.

I a përspjeti: i a arrîni.
I breshtë: ital. *silvano, selvaggio*.
Zhabaritje: zhurmë qi bân vala e detit.
Zhapllimë: zhurmë qi bân tufa e deleve tue ecë.

Kronikë Kulturore

CONFERENZA DEL PROF. SCHMAUS A ROMA

Il 25 marzo, alle ore 17, nella Facoltà di Lettere e Filosofia della Università di Roma, dinanzi a un folto pubblico, che gremiva l'aula in tutti i suoi banchi, ha tenuto una conferenza dal titolo *Considerazioni sull'epica popolare albanese* il prof. Alois Schmaus della Università di Monaco di Baviera e membro della Accademia Bavarese di Scienze. L'oratore, rinomato specialista di poesia popolare balcanica e autore di numerosi dotti studi su quell'argomento, parlò sui canti popolari eroici albanesi in genere, soffermandosi però in modo particolare sui bellissimi canti tradizionali degli Albanesi d'Italia. Affermò che, secondo il suo parere, le rapsodie raccolte da Girolamo De Rada e ripubblicate dallo Scura in un volume (uscito nel 1912 a New York e ultimamente ripubblicato a Cosenza) sono da considerarsi come i canti epico-lirici più antichi dei Balcani. I commilitoni dell'Eroe Giorgio Castriota Scanderbeg, portarono quei canti in Italia dalla madrepatria nel XV secolo. Alcuni di essi sicuramente risalgono al XIV secolo. Furono gelosamente conservati dalle comunità degli *Arbreshë* d'Italia che ancor oggi nelle loro feste li cantano volgendosi verso Oriente. Con acute analisi comparative il prof. Schmaus mise in rilievo nella sua dissertazione non soltanto l'importanza storica di quegli antichi testi di letteratura orale, provenienti dalla penisola balcanica, ma anche la loro suggestiva bellezza poetica. Nello scelto pubblico che, attentissimo, seguì le appassionanti considerazioni dell'insigne autore, il quale si esprimeva con eccellente pronuncia in buon italiano, si notavano il Preside prof. Alberto M. Ghisalberti e parecchi Ordinari della facoltà di Lettere e Filosofia della Università dell'Urbe, molte distinte personalità e molte gentili signore della colonia albanese di Roma nonchè un vivace stuolo di studenti e studentesse dei corsi di Lingua e Letteratura Albanese, di Tradizioni Popolari e di Filologia Bizantina. La conferenza fu accolta con prolungati calorosi applausi.

Alla sera, nelle sale dell'Albergo « Columbus », ebbe luogo un'intima riunione in onore dell'illustre Conferenziere. Intorno al professor Schmaus si raccolsero amichevolmente il Preside Ghisalberti, il prof. Giovanni Maver, il prof. Paolo Toschi con la signora, il prof. Riccardo Picchio, il prof. Giuseppe Schirò con la signora, il prof. Ernesto Koliqi con la signora e la sorella sig.na Koliqi, il prof. Giuseppe Gradilone, il dott. Martin Camaj, il rev. D. Prenk Ndrevashaj, il professor Nexhmedin Qorraliu e i signori Hil Topalli e Lin Shkreli. La serata si protrasse fino a mezzanotte in cordiali conversazioni.

E' deceduta la consorte del poeta Giuseppe Schirò.

Nella notte fra il 1° e 2 Gennaio, a Palermo, veniva a mancare ai figli, ai parenti e a quanti nutrivano per Lei particolare e profonda venerazione, la consorte del poeta Giuseppe Schirò. Tutti gli Albanesi e Italo-albanesi, che al grande cantore di Piana guardano come alla più luminosa espressione dei valori spirituali degli Arbreshë e come a uno degli epigoni della poesia e della stessa letteratura albanese, si chinano riverenti e commossi alla Sua memoria.

La Signora Angela, che al Suo consorte sopravvisse di ben trentasei anni e al Suo primogenito, l'eroico Mino, di oltre quarantadue, trascorse la Sua esistenza nel culto della famiglia, nel decoro di una austerità che esaltava con la vita vissuta il costume della donna albanese, quale viene celebrata dalla più antica poesia popolare.

La tragica fine del primogenito Mino (23 luglio 1920) aprì nel Suo cuore una ferita che non si sarebbe mai più rimarginata; e se l'eroismo da Lui mostrato nell'ultima ora conferì nuova gloria alla famiglia (a Lui venne conferita la medaglia d'oro alla memoria e al Suo nome venne intitolato un villaggio), tuttavia il Suo cuore materno, pur nella fierezza, continuò a sanguinare fino all'ultimo suo palpito.

Della memoria del Marito Ella ne fece un culto: con lui continuò a vivere spiritualmente, tutti i giorni. Il mondo poetico che Egli aveva creato e del quale veniva messa a parte, quotidianamente e con la confidente tenerezza che era propria del Poeta, divenne per Lei un tempio, del quale fu sempre vigile e devota custode. Nei più che sette lustri di vedovanza visse in continuo colloquio spirituale col Suo grande Compagno: ne riordinava le carte, copiava le opere inedite nel ricordo dei momenti e dei giorni della loro stessa creazione. Del « Këthimi », *che verrà presto alla luce — e che Ella non abbia potuto vedere con gli occhi mortali una copia dell'*editio princeps *è per noi motivo di cruccio — Ella produsse una copia, sia del testo albanese che della traduzione: copiò il poema con estrema precisione, con caratteri nitidi, con penna paziente, con la diligenza amorosa della compagna che ama il marito al di là della morte, e che tuttavia con lui continua a vivere e con lui quotidianamente conversa.*

La notizia della Sua scomparsa si commuove e ci accora profonda-

mente. Con Lei ha chiusa l'esistenza terrena anche il « dimidium animae » *del Poeta.*

Gli Albanesi e gli Arbreshë si chinano tutti riverenti alla Sua memoria e attraverso « Shêjzat » *esprimono ai figli Zef, Gjergj e Gjin, a tutta la famiglia, il loro fraterno cordoglio.*

G. Schirò, junior

Due brillanti tesi di laurea in Albanologia.

Palermo, 11 *marzo* 1963

Oggi — presso la Facoltà di Lettere della Università di Palermo — hanno conseguito la laurea in lettere due allieve del Prof. P. Giuseppe Valentini, Ordinario di lingua e letteratura albanese, sostenendo brillantemente le loro tesi con vivo plauso della Commissione esaminatrice presieduta dal Ch.mo Prof. S. Caramella.

La signorina *Giuseppina Tropia* da Canicattì trattando il tema *Don Andrea Mjedja poeta* ne ha illustrato la biografia e l'attività poetica, ed ha proceduto all'esame delle sue opere, riportando largamente testi e traduzione.

Ha riportato il massimo dei voti (110 su 110).

La signorina *Paolina Cusimano*, nativa della Colonia albanese di S. Cristina Gela (Palermo) ha trattato *Demetrio Camarda — Nuova presentazione biografica col sussidio del suo epistolario e la riproduzione e critica della sua grammatica albanese inedita.* — Il relatore prof. Valentini e il correlatore prof. Durante nel presentare questo lavoro lo hanno definito un serio e concreto contributo agli studi albanesi, per cui la Commissione unanime ha attribuito alla signorina Cusimano il massimo dei voti (110 su 110) e la lode.

Alle neo-Dottoresse la redazione della rivista *Shêjzat* invia i più vivi e cordiali auguri.

(r. p.)

Lajme Shqipnije

(Marrë nga Radjo-Tirana)

Për mprojen e monumentave.

Tiranë, 3 *mars* 1963.

Gjatë këtij viti sektori i artit mesjetar dhe ai i mbrojtjes dhe i restaurimit të monumenteve të institutit të historisë dhe gjuhësisë do të bâjnë nji serë ekspeditash për restaurimin e pikturave murale dhe të monumenteve të ndryshme historike apo arkitekturale. Sektori i artit mesjetar do të bâje ekspedita restaurimi preventiv të disá pikturave murale në monumentet të kultit të krishter si në ato të Voskopojës dhe Vithkuqit në rrethin e Korçës dhe të Vanajt në Myzeqé. Sektori i ruejtjes dhe i restaurimit të monumenteve do të bâje restaurime në monumentet e kultit musliman si dhe në shtëpija banimi të ndryshme qi shquhen për arkitekturën e tyre popullore. Nji punë e mirë në këtë drejtim do të bâhet nga vetë atelierët qi janë ngritur në disá rrethe.

Origjina e kostumeve shqiptare.

Tiranë, 4 mars 1963.

Në klubin e lidhjes së shkrimtarve dhe artistave të Shqiprisë, u organizua sot mbasdite nji bisedë shkencore mbi origjinën e lashtë të kostumeve tona popullore. Në këtë bisedë, në të cilën mernin pjesë njerz të artit dhe të kulturës dhe punonjës të ndryshëm të kryeqytetit, foli Rrok Zojzi, punonjës shkencor pranë muzeut arkeologjik

dhe etnografik të universitetit shtetror të Tiranës.

Piktor shqiptar ekspozon në Kinë.

Tiranë, 10 *mars* 1963.

Agjensija *Sinua* njofton se ekspozita me veprat e piktorit shqiptar *Vangjush Mijo,* që u çel në Uhan, pati sukses të madh. Në ekspozitë janë paraqitur 60 piktura të tij të punuara me bojna vaj. Në mndyrat e tij origjinale të krijimtarisë, dhe me koloritin e pasur të piktorit, aí ka prodhuar në pelhurë bukuritë e Shqiprisë dhe ka krijuar figura heroike të punojsve Shqiptarë. Veprat e Mijos, mahniten shum amatorët të artit, puntorë, nënpunës banorë të qytetit. Në hapjen e ekspozitës ndodheshin edhe zevendës kryetari i komitetit popullor të provincës Hubej, Sun Çuan Ci.

Mbi jetën e krijimtarinë e Vangjush Mijos, foli zevendës kryetari i seksjonit të Uhanit të lidhjes së piktorve Kinezë, Jan Li Guan.

Veprimtarija universitare gjatë vjetit 1962-63.

Tiranë, 12 *mars* 1963.

Këshilli shkencor i Universitetit shtetnor të Tiranës shqyrtoi punën shkencore të zhvilluar gjatë vitit të kaluar dhe detyrat për këtë vit. Në mbledhje ndodhej zv. kryetari i parë i këshillit të ministrave dhe ministri i arsimit dhe i kulturës shoku Manush Myftiu. Raportin mbi realizimin e planit të punës shkencore për vitin 1962 *dhe detyrat që dalin për vitin* 1963 *e mbajti zv. rektori shoku Kol Paparisto. Në raport thuhet se kontributi që ka dhanë kolektivi shkencor mësimor i Universitetit gjatë vitit të kaluar si në drejtim të pregatitjes së kualifikimit të kuadrit ashtu edhe në zgjidhjen e nji sërë detyrash të randësishme të planit tematik shkencor dhe në ndihmë të prodhimit, ka qênë i mirë. Puna shkencore bëri hapa të randësishme përpara në të gjitha drejtimet, ndër të tjera u bâ mbrojtja e* 5 *disertacioneve në shkenca të ndryshme, përfunduan* 40 *tekste monografi dhe punime që u dhanë për shtyp. U bânë* 133 *artikuj shkencorë, u organizuan shumë sesjone shkencore në kuadrin e* 50 *vjetorit të shpalljes së pavarësisë, u zhvillua me sukses konferenca e studimeve albanologjike. Në lidhje me detyrat për sivjet në raport theksohet nevoja e përmirësimit të mâtejshëm të cillsisë së punimeve shkencore, punës për ngritjen e mâtejshme të nivelit të kuadrove shkencore dhe lidhjes mâ të ngushtë të punës shkencore me prodhimin duke krijuar nji bashkëpunim dhe nji koordinim të planit me ministrit, institucionet qendrore, ndërmarrjet e prodhimit, etj. Rreth raportit u bânë diskutime.*

Kineasta Kinezë në Shqipní.

Tiranë, 21 *mars* 1963.

Kryetari i shoqates së miqsisë Shqiprí-Kinë Abdyl *Kellezi* priti sot delegacjonin e kineastëve kinezë të përbërë nga Cen Can Jin, zv. kryetar i Lidhjes së shkrimtarve së provinces së Kuantungut dhe Hoi I Shen, regjisor. Në pritje ndodheshin zv. ministri i arsimit dhe i kulturës Pipi *Mitrojorgji,* drejtori i kinostudios «Shqiprija e ré», Vaske *Aristidhi* si dhe ambasadori i jashtzakonëshëm dhe fuqiplot i R.P. të Kinës në R.P.SH. Lo Shi Gao. Pritja kaloi në nji atmosferë shumë të përzêmërt dhe miqsore.

Ngrehen pomendore në Shkodër.

Tiranë, 20 *mars* 1963.

Për të përkujtuar ngjarjet e randësishme historike në rrethin e *Shko-*

drës janë ngritur 102 lapidarë, buste e pllaka përkujtimore. Përveç muzeut të qytetit në *Shkoder* âsht ngritur shtëpija-muzé e « 3 herojve-» dhe ajo e *Migjenit*, tashti po bâhen pregatitjet për të ngritur shtëpit-muzé të *Luigj Gurakuqit* dhe të *Ndré Mjedës*. Edhe në fshat tregohet nji kujdes i madh për të përjetësuer ngjarjet kryesore historike, për këtë qëllim janë shkruar 132 historí fshati dhe të rijtë e pionerët kujdesen për mirëmbajtjen e pllakave dhe lapidarëve të ndryshëm.

Moji i librit.

Tiranë, 1 *prill* 1963.

Sot në të gjithë vendin n hap moji i librit për fshatin, organizuar në kuadrin e konferencës kombëtare për përhapjen e shfrytëzimin e librit. Gjatë këtij moji do të zhvillohet nji punë e gjërë për të çuar librin edhe në fshatrat mâ të largta si dhe për të bërë sa mâ shumë fshatarë miqët e librit: Nji punë të gjërë gjatë kësaj kohe do të zhvillojnë të 862 bibliotekat që janë ngritur nëpër vatrat e shtëpít e kulturës së kooperativave bujqësore si dhe të 400 bibliotekave që janë ngritur nëper shkollat. Moji i librit për fshatin do të sherbejë edhe për organizimin dhe pasurimin e bibliotekave me fondin e nevojshëm të librave. Me këtë rast pranë vatrave dhe shtëpíve të kulturës së kooperativave bujqësore do të çelen ekspozitat e librit, do të bâhen reçensione të librave të veçanta që do të trajtojnë problemet e fshatit si dhe takimet e lexojsve me shkrimtarët.

Lajme Kosove

Na ká rá në dorë në këto dit nji botim bukur i vjefshëm i Kathedrës Albanologjike të Fakultetit Filozofik të Prishtinës (*Gjurmime Albanologjike*, Nr. 1, 1962, Shtypshkroja « Rilindja », Prishtinë, faqe 292). Âsht nji përmbledhje syzimesh, studimesh e artikujsh mbi probleme të nduernduerta albanologjike, shkrue me kompetencë e zéll nga studjoza shqiptarë e jugoslavë. Landa paraqitet në gjuhë të ndryshme: shqip, serbo - kroatisht, gjermanisht, anglisht dhe frengisht. Disá prej studimeve me randësí në gjuhnat shqipe dhe serbo-kroatishte kanë në fund nji shkurtim ja në frengishte ja n'anglishte bâ me shum kujdes.

S'e kemi menden këtu të shoshisim në nji shqyrtim reçensjonal vlerën e këtij vëllimi qi pasunon me nji kontribut serjoz shkencuer lamijet e albanologjís. Qellimi i ynë âsht t'i a kumtojmë studjuesavet landën mâ të pikatun qi në të përmblidhet.

Idriz Ajeti, i mirnjohuni linguist kosovar, në nji syzim të dendun titullue « *Najstariji dokument kosovskog arbanaškog govora na arapskim jeziku* » (Mâ i vjetri dokument në gjuhë arape i shqipes qi flet Kosova) hulumton nji serí problemesh glosologjike tue përsjellë me shënime të holla paraqitjen e tekstit integral të nji vepre (*Emni Vehbije*) shkrue shqip me germa arapçe e botue në Stamboll në vjetin 1835. Auktor i saj âsht nji hoxhë emnit Tahir Efendí nga Gjakova.

Turkologu i shquem *prof. Danilo Barjaktarević* hulumton edhe ai, në nji studim gjuhësuer, aspekte të të folunit të zonës kosovare.

Mjaft substancjoz e njiherit tërhjekës e kemi gjikue artikullin historik të shkrimtarit *Hasan Kaleshi* me titull « *Prizren kao kulturni centar za vreme turskog perioda* » (Prizrendi si qender kulture në kohën e Turkís), ku çeken me zotsí e premí çâshtje dhe ngjarje qi na interesojnë mâ për s'afërmi.

Ali Hadri gjurmon mbi historín e kohës së Skanderbeut, e cila në shum rrethâna mbetet e errët nonsè nji morí veprash e kanë bâ objekt studimi.

Hollsishëm analyzon çâshtjet e

ndryshme qi lidhen me studimin e kângëve popullore shqiptare *Shefqet Pllana*, tue i kushtue vërejtje të madhe jo vetëm anës poetike por edhe joneve muzikore të tyne.

Prap mbi poezí popullore kemi këtu shkrime të shënueshme nga pendat e zhdërvjellta të *Hilmi Aganit* e t'*Anton Çettës*.

Përgëzohemi me zz. *Ali Hadri, Enver Gjerqeku, Shefqet Pllana* e *Idriz Ajeti*, redaktorë të këtij botimi të dobishëm qi ep dishmín e qartë të përparimit t'arrîjtun në mësimet e kathedrës albanologjike të Fakultetit filozofik të Prishtinës. Meritojnë nji lavd të posatshëm edhe shkruesat e shumtë (na kemi përmendë vetëm disa prej sijsh) qi e stolisen këtë numër të parë të « Gjurmimevet Albanologjike » me shkrime të cenëshme të tyne. Urojmë qi mbas këtij numri të dali nji vargue numrash tjerë me të njâjtën vlerë shkencore edhe me të njâjtën veshë të pëlqyeshme typografike.

H.

UNA UTILISSIMA PUBBLICAZIONE

La letteratura albanese, sia popolare che colta, è pochissimo conosciuta fuori d'Albania. Un doloroso destino storico impedì al popolo albanese di sviluppare appieno le proprie doti spirituali di cui non è affatto privo come lo attestano quegli studiosi stranieri (pochi a dire il vero, ma insigni come Ami Boué, G. von Hahn, Meyer, Barbarich, Baldacci, Boucart, Edith Durham, ecc.) che riuscirono a intenderne la difficile lingua e scoprire così la genuina bellezza della sua letteratura orale e specie della poesia popolare. Dagli inizii dell'Ottocento un ininterrotto fecondo travaglio, quasi del tutto ignorato, condusse decisamente avanti la cultura nazionale e incrementò mirabilmente lettere ed arti sia in Albania sia nella sua diaspora. Autentici poeti fiorirono l'uno dopo l'altro, passandosi la fiaccola di una fiammeggiante creatività letteraria. Il vecchio sangue illirico-trace degli Albanesi si svegliava e con un fresco sussulto di primaverile rinascita lacerava il silenzio dei troppo secoli sfortunati prorompendo in frementi e nello stesso tempo limpide e genuine voci poetiche.

Negli ultimi anni lodevoli pubblicazioni nelle maggiori lingue europee hanno rivelato al mondo l'esistenza di una letteratura albanese, ottima fra esse la recente *Storia della letteratura albanese* di Giuseppe Schirò junior. Esistono anche traduzioni di poesia popolare albanese e di opere letterarie, ma sono assai poche e non bastano a dare una idea d'insieme del patrimonio espressivo degli Albanesi, troppo sovente celebrati per le loro virtù guerriere e commiserati per la mancanza di doti produttive nel campo dello spirito.

Ecco ora appare finalmente una raccolta di liriche dei poeti d'Albania da *Giulio Variboba* italo-albanese (1762) fino a *Llazar Siliqi* (nato nel 1924) e alla prima poetessa kosovara *Ganimete Nura* (nata nel 1935). Sono circa una trentina le appassionate voci poetiche che contiene la

ANTOLOGIA DELLA LIRICA ALBANESE

(Editore Vanni Scheiwiller - Via Melzi d'Eril, 6 - Milano, 1963, pp. 268, Lire 1200). L'autore, *Ernesto Koliqi*, noto poeta albanese, presenta — in

accurate versioni metriche, con una introduzione e una larga copia di note bio-bibliografiche — i più rappresentativi poeti del Suo Paese.

Singolare pregio acquista questa opera del Koliqi anche dall'inclusione nella sua Antologia di una pleiade di nuovi vigorosi poeti sorti, dopo l'ultima guerra, dalle popolazioni albanesi incluse nello Stato jugoslavo.

Ecco l'elenco degli autori di cui si presentano in versione metrica nell'Antologia le più significative liriche:

Giulio **VARIBOBA**	(XVII sec.)
Girolamo **DE RADA**	(1814-1903)
Naim **FRASHERI**	(1846-1900)
Giuseppe **SCHIRO'** sen.	(1865-1927)
ÇAJUPI (Andon Zako)	(1866-1930)
Ndré **MJEDJA**	(1866-1937)
Giorgio **FISHTA**	(1871-1940)
ASDRENI (Aleks Sotir Drenova)	(1872-1947)
Fan **S. NOLI**	(1880)
Ali **ASLLANI**	(1884)
Vinçenz **PRENNUSHI**	(1885-1947)
Lazzaro **SHANTOJA**	(1892-1945)
Bernardin **PALAJ**	(1897-1947)
Lasgush **PORADECI**	(1899)
Ernesto **KOLIQI**	(1903)
MIGJENI (Millosh Gjergj Nikolla)	(1909-1938)
Martin **CAMAJ**	(1925)

Dai nuovi poeti d'Albania:

Nexhat **HAKI**	(1914)
Aleks **ÇAÇI**	(1916)
Llazar **SILIQI**	(1924)
Dhori **QIRIAZI**	(1931?)
Driterò **AGOLLI**	(1934?)

Poeti kosovari:

Sat **NOKSHIQI** (Esad **MEKULI**)	(1916)
Murat **ISAKU**	(1928)
Enver **GJERQEKU**	(1928)
Rexhep **HOXHA**	(1931)
Din **MEHMETI**	(1932)
Besim **BOKSHI**	(1934)
Muhamet **KERVESHI**	(1935)
Adem **GAJTANI**	(1935)
Ganimete **NURA**	(1935)
Fahredin **GUNGA**	(1936)

Vargu i botimeve të marruna

GIUSEPPE SCHIRO': « **Struttura e contenuto della cronaca dei Tocco** », Extrait de **Byzantion**, T. XXXII (1962), Bruxelles, 1962, pp. 48, s.i.p.

•

ANTONIO SCURA: « **Gli Albanesi in Italia e i loro canti tradizionali** », Ristampa fotomeccanica dell'edizione del 1912, Cosenza, Editrice « Casa del Libro » Dott. Gustavo Brenner, 1962, pp. VIII-344, Lire 3 800.

•

« **Gjurmime Albanologjike** » - E përkohshme shkencore e Katedres Albanologjike të Fakultetit Filozofik të Prishtinës - Nr. 1, Prishtinë, 1962, faqe 292, din. 1.000.

•

MARIO SERINI: « **L'orditura scientifica della Divina Commedia** », (Contributo divulgativo riepilogativo), Domenico Gugnali - Editore, Modica, 1963, pp. 215, Lire 800.

•

ERNEST KOLIQI: « **Pasqyrat e Narçizit** », « Shêjzat » 1963, faqe 32.

Të gjitha botimet qi arrijnë në Redaksí shenohen në këtë varg. Ato qi kanë nji randësi të veçantë, do të shqyrtohen ndër rubrika përkatse.

PAJTIMET E PERVJEÇME		ABBONAMENTO ANNUALE	
Për Italí	**Lit. 3.200**	Italia	Lit. 3.200
N'Europë	**$ 8**	Europa	$ 8
Për USA, Kanada e Australí	**$ 12**	USA, Canada, Australia	$ 12

Registrato il 26-7-1957 *al n.* 5898 *del Registro del Tribunale di Roma*

Arti Grafiche Comm. A. Urbinati - Via De' Bresciani, 38 - Roma - Tel. 65.35.47

Lajmojmë lexuesit e ndershëm se doli në qarkullim

ANTOLOGIA DELLA LIRICA ALBANESE

nga

ERNEST KOLIQI

ku për të parën herë paraqiten në përkëthim italisht vjerrshat mâ të pikatuna t'auktorvet shqiptarë të vjetër dhe të rij

Çmimi: Lit. 1.200

✦

E' uscita la

ANTOLOGIA DELLA LIRICA ALBANESE

a cura di

ERNESTO KOLIQI

con le liriche più significative dei poëti albanesi dal secolo XVII al giorno d'oggi

Prezzo: Lit. 1.200

Il volume di circa 270 pagine può essere ordinato (aggiungendo le spese postali) presso:

l'Editore **VANNI SCHEIWILLER**

Via Melzi d'Eril, 6 - **Milano** - ITALIE